

МАТЕРІАЛИ

**74-ї наукової конференції
професорсько-викладацького
складу і наукових працівників
економіко-правового
факультету
ОНУ імені І.І.Мечникова**

**СЕКЦІЯ
ЕКОНОМІЧНИХ І ПРАВОВИХ
НАУК**

**27-29 листопада 2019 р.
м.Одеса**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Економіко-правовий факультет

МАТЕРІАЛИ

74-ї наукової конференції
професорсько-викладацького складу
і наукових працівників
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО ФАКУЛЬТЕТУ
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

27 – 29 листопада 2019 року

м. Одеса

Одеса
Фенікс
2019

УДК 378.4(477.74):340(063)

С341

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(протокол № 2 від 15 листопада 2019 року).

Відповідальний редактор:

Смітюх А. В. – доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного та господарського права.

Редакційна колегія:

Борисова Л. Є. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування; **Горбаченко С. А.** – кандидат економічних наук, доцент кафедри менеджменту та інновацій; **Добровольська Н. В.** – кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри адміністративного та господарського права; **Кіріліна М. А.** – старший викладач кафедри маркетингу та бізнес-адміністрування; **Кусик Н. Л.** – кандидат економічних наук, завідувачка кафедри обліку і оподаткування; **Левенець А. В.** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та правосуддя; **Нарожна О. В.** – старший викладач кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики; **Святошніюк А. Л.** – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін; **Скорород І. П.** – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки та підприємництва; **Степанова Т. В.** – доктор юридичних наук, професор кафедри адміністративного та господарського права; **Стрелецька О. В.** – лаборант кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права.

Матеріали 74-ї звітної наукової конференції професорсько-викладацького складу і
С341 наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 27–29 листопада 2019 р.) / відп. ред. А. В. Смітюх; ред. кол.: Н. Л. Кусик, А. В. Левенець, Т. В. Степанова та ін. – Одеса : Фенікс, 2019. – 190 с.

ISBN 978-966-928-462-4

Збірник містить матеріали 74-ї наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників економіко-правового факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, що відбулася 27–29 листопада 2019 р.

Видання призначене для наукових працівників і викладачів, практикуючих юристів, бухгалтерів і економістів, аспірантів і студентів спеціальностей юридичного та економічного напрямків.

УДК 378.4(477.74):340(063)

ISBN 978-966-928-462-4

© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2019

Розділ 1

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ТА ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО

Н. В. Добровольська

к.ю.н., доц.

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОПЕРЕДНІХ ОПЛАТ ЗА ДОГОВОРАМИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Проблемні моменти законодавчого регулювання здійснення попередніх оплат за договорами державних закупівель вже давно стали предметом розгляду низки вітчизняних теоретиків та практиків права. Перш за все, це пов'язано з економічною важливістю функціонування вказаного інституту. Відомо, що торговельна традиція та звичаї ділового обороту дуже часто оперують такими поняттями як «попередня оплата», «авансовий платіж», «часткова передоплата».

Міркування щодо доцільності та обґрунтованості існування попередньої оплати товарів, робіт та послуг беруть свій початок з ухвалення Бюджетного кодексу України (далі – БК України). Так, ст. 49 БК України встановлює, що розпорядник бюджетних коштів після отримання товарів, робіт і послуг відповідно до умов взятого бюджетного зобов'язання приймає рішення про їх оплату та надає доручення на здійснення платежу органу Казначейства України, якщо інше не передбачено бюджетним законодавством [1, ст. 49]. А це означає, що в БК України не передбачено можливості здійснення попередньої оплати товарів, робіт та послуг, а стадія виконання бюджету за такими видатками, як здійснення платежів, відбувається лише після отримання товарів, робіт або послуг, – настання певного юридичного факту. Однак, вказівка в статті «якщо інше не передбачено бюджетним законодавством», відсилає нас до інших нормативно-правових актів, які, очевидно, регулюють це питання іншим чином і встановлюють певні виключення з загального правила.

Так, донедавна попередня оплата товарів, робіт та послуг регулювалася Постановою Кабінету Міністрів України «Питання попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» від 09.10.2006 № 1404, прийнятої на виконання Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти», що також втратив чинність. Така ситуація виникла в зв'язку з тим, що раніше, замовник у договорах, що були укладені в результаті

проведення процедури закупівлі, мав право передбачити здійснення попередньої оплати у випадку дотримання певних умов [2, ст. 3–2].

Новий Закон України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 № 922-VIII (далі – Закон) містить окремий розділ, присвячений договору про закупівлю. Ст. 36 Закону закріплює, що Договір про закупівлю укладається відповідно до норм Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України, що в свою чергу, гіпотетично, дозволяє передбачати в умовах договору здійснення попередньої оплати за товари, роботи та послуги [3, ст. 36].

Враховуючи, з однієї сторони, відсутність у БК України норми про можливість здійснення попередніх оплат товарів, робіт та послуг, та гіпотетичну можливість здійснення авансових платежів за договорами, укладеними в результаті проведення публічних закупівель розпорядниками бюджетних коштів, виникає, на перший погляд, двозначність правового регулювання однорідних відносин. Втім, законодавцем, з ухваленням Постанови Кабінету Міністрів України «Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закуповуються за бюджетні кошти» від 23.04.2014 № 117, було визначено випадки, у яких розпорядники бюджетних коштів та одержувачі бюджетних коштів у договорах про закупівлю товарів, робіт і послуг за бюджетні кошти можуть передбачати відповідно до належним чином оформленого рішення головного розпорядника бюджетних коштів попередню оплату [4].

Однак, незважаючи на те, що у відносинах державної закупівлі розрахунки між замовниками та виконавцями здійснюються за рахунок бюджетних коштів, відносини державних закупівель за своїм характером та змістом не належать до бюджетно-правових, а перебувають у цивільно-правовій (господарсько-правовій) площині. Для таких відносин характерна юридична рівність сторін, а саме замовника та виконавця. Тобто бюджетна установа, на думку Л. Костенко, «... як отримувач і розпорядник бюджетних коштів не має будь-яких привілеїв чи пільг у рамках виконання своїх зобов'язань за договорами поставки» [5, с. 108].

Отже, договірні відносини в сфері державних закупівель (укладення договору, визначення його істотних умов) регулюються приватним правом, проте відносини щодо відпуску та використання бюджетних коштів публічним, а саме нормами бюджетного права як підгалузі фінансового права [6, с. 79].

Таке обмеження можливості укладення договору з умовою здійснення попередньої оплати, як зазначають науковці, було зроблено з метою уникнення дебіторської заборгованості. Донедавна, забезпечення виконання зобов'язання здійснювала норма, яка передбачала, що у випадку, коли суб'єкти господарювання протягом визначеного законом терміну не виконували свої обов'язків за договором, на них накладались штрафні санкції у вигляді

обов'язку сплатити кошти в розмірі не менше облікової ставки НБУ з дня отримання бюджетних коштів (в подальшому ці кошти підлягали зарахуванню до загального фонду відповідного бюджету).

Більше того, сьогодні, проведення попередніх оплат за товари, роботи, послуги, що закупаються за рахунок бюджетних коштів можливо лише за наявності відповідного рахунку контрагента в органах Державної казначейської служби. Тобто, у таких правовідносинах, органи казначейства виступають як своєрідний «державний банк», який займається обслуговуванням рахунків небюджетних клієнтів. Недоліки такої системи полягають в тому, що для різного виду робіт, товарів чи послуг, які закупаються за бюджетні кошти передбачено свій індивідуальний алгоритм відкриття рахунків, звітування за використані бюджетні кошти в рамках виконання договору. Трапляється, що приватним підприємствам необхідно відкривати декілька різних рахунків для отримання попередніх оплат за укладеним договором з одним і тим же розпорядником бюджетних коштів, коли предметом договору можуть виступати аналогічні товари, роботи та послуги. Це, у свою чергу, ускладнює господарсько-економічний обіг, викликає затримки у бюджетному процесі, та може мати наслідком неможливість закриття боргових зобов'язань за договором до закінчення бюджетного періоду. Варто також наголосити на тому, що існує розгалужена система підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють схожі правовідносини, пов'язані з відкриттям небюджетних рахунків за різними напрямками фінансування в органах Державної казначейської служби України. З одного боку, контроль за використанням авансових платежів з боку органів казначейства є своєрідною гарантією того, що кошти, які зараховуються на рахунок небюджетного клієнта будуть використані з метою виконання останнім своїх зобов'язань за договором. Це досягається за допомогою використання спеціальних програм, якими користуються бухгалтери контрагентів під час формування рахунків та інших документів бухгалтерської звітності. Так, розпорядник бюджетних коштів може бути впевненим в тому, що його виконавець, підрядник чи постачальник за договором не зникне після отримання попередньої оплати. А з іншого боку, ускладнення цивільно-господарських відносин та зайва бюрократизація економічного обігу викликає незадоволення як серед працівників органів Держказначейства, так і серед приватних господарників.

Окрім цього, існують також положення, які обмежують саме бюджетні повноваження розпорядників бюджетних коштів як учасників відповідних (бюджетних) правовідносин. Останнє часто стає причиною неможливості виконання ними своїх зобов'язань за договором, та зумовлює необхідність їх перегляду. Тому, навіть у тому випадку, коли норми цивільного та господарського права закріплюють норми, що надають бюджетним

організаціям широке коло повноважень з укладення договорів за процедурою державних закупівель за бюджетні кошти, в тому числі з правом здійснення попередньої оплати товарів, робіт та послуг, норми бюджетного права можуть передбачати додаткові обмеження. У такому випадку, положення договору щодо попередньої оплати вважатимуться укладеними *ultra vires* та визнаватимуться протиправними.

Список використаної літератури

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 50–51. Ст. 572.
2. Про закупівлю товарів, робіт, послуг за державні кошти : Закон України від 22.02.2000 № 1490-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 20. Ст. 148.
3. Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 9. Ст. 89.
4. Про здійснення попередньої оплати товарів, робіт і послуг, що закупаються за бюджетні кошти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.04.2014 № 117. *Офіційний вісник України*. 2014. № 34. Ст. 916.
5. Костенко Л. Особливості розрахунків та відповідальність за поставками товарів бюджетним установам. *Юридичний журнал*. 2005. № 5. С. 107–109.
6. Якимчук Н. Проблеми правового регулювання попередньої оплати товарів, робіт і послуг за договорами державної закупівлі, що здійснюється за рахунок коштів бюджету. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3. С. 78–84.

А. В. Смітюх

д.ю.н., проф.

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Першим актом корпоративного права України став прийнятий 19 вересня 1991 р. Закон України «Про господарські товариства». З моменту прийняття і до набуття чинності Цивільним та Господарським кодексами України 1 січня 2004 р. цей Закон охоплював усі аспекти корпоративних правовідносин у господарських товариствах, утім на даний момент структура чинного корпоративного законодавства України характеризується певною строкатістю, яка знаходить свій вияв у співіснуванні цілої низки нормативно-правових актів, а саме: Закону України «Про господарські товариства» 1991 р., норми якого застосовуються на даний момент лише до повних та командитних товариств і майже повністю дублюються положеннями ЦК України, Закону України «Про акціонерні товариства» 2008 р., присвяченого АТ, Законів України «Про холдингові компанії в Україні» 2006 р., та «Про інститути спільного інвестування», що визначають засади діяльності таких специфічних категорій АТ, як холдинги та корпоративні інвестиційні фонди, Закону України «Про

товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 2018 р., покликаного повністю врегулювати усі аспекти діяльності ТОВ і ТДВ, ЦК України 2004 р., який встановлює певні загальні норми для підприємницьких та господарських товариств, містить окремі положення щодо АТ, та, як зазначалося вище – норми щодо повних та командитних товариств, які майже в усьому дублюють положення Закону України «Про господарські товариства» 1991 р. та ГК України 2004 р., що містить нечисленні, але дуже важливі для корпоративного права положення, серед іншого – визначення корпоративних прав.

Схожим чином норми про виробничі кооперативи розпорошені між ЦК України, ГК України та Законом України «Про кооперацію».

Нарешті, особливості діяльності корпоративних господарських організацій з державною часткою визначені Законом України «Про управління об'єктами права державної власності» 2006 р.

Нашарування нормативних конструкцій різних часів вимагає при правозастосуванні постійного системного тлумачення, виявлення загальних та спеціальних норм з одночасним співставленням пізніших та більш ранніх за часом прийняття нормативних актів, при цьому «загальна частина» корпоративного права покриває лише невелику частину усіх необхідних питань.

Іноземний досвід свідчить про те, що норми корпоративного права можуть бути або розпорошені між декількома актами, присвяченими окремим видам господарських товариств (як це має місце зараз в Україні, а також у багатьох пострадянських країнах, Німеччині, Австрії), або містяться в єдиному кодифікованому акті, яким виявляється:

- Господарський (економічний, комерційний) кодекс (Франція, Естонія, Туреччина);
- Цивільний кодекс (Нідерланди, Італія);
- окремий кодифікований акт корпоративного права (Бельгія, Польща, Чехія).

Слід відзначити, що кодифікація корпоративного права є очевидною тенденцією: якщо у Німеччині та Австрії закони присвячені окремим видам господарських товариств приймалися протягом першої половини – середини ХХ сторіччя, переважна більшість зазначених вище кодифікованих актів було прийнято значно пізніше: Цивільний кодекс Нідерландів – у 1992 р. [1], Господарський кодекс Естонії – у 1995 р. [2], Кодекс господарських товариств Польщі – у 2000 р. [3], Господарський кодекс Туреччини – у 2011 р. [4], Закон Чехії про комерційні корпорації – у 2012 р. [5], Господарський кодекс Франції – у 2013 р. [6], і, нарешті Кодекс компаній та об'єднань Бельгії – у 2019 р. [7].

Що стосується окремих кодифікованих актів корпоративного права, то вони співіснують у Чехії та Польщі – з Цивільними кодексами відповідних

країн, а у Бельгії – також з Кодексом господарського (економічного) права. Фактично ці кодифіковані акти корпоративного права відтворюють первинний підхід вітчизняного законодавця до врегулювання корпоративних правовідносин, втілений колись у Законі України «Про господарські товариства», але на більш високому рівні юридичної техніки (зокрема, у Чехії та Бельгії ці акти регулюють не лише господарські товариства, але також і кооперативи).

Видається, що вітчизняний законодавець обрав невірну стратегію, коли замість того, щоб розвивати положення Закону України «Про господарські товариства» та виводити їх на новий рівень правового регулювання, розпорошив, кінець кінцем, норми корпоративного права між двома кодексами та цілою низкою спеціальних законів, що обумовило певну ерозію корпоративного права.

Зведення норм корпоративного права до одного кодифікованого акту дозволить закріпити досить об'ємну загальну частину, забезпечити реалізацію єдиного концептуального підходу до врегулювання корпоративних правовідносин у всіх суб'єктах корпоративної природи, значно полегшить правозастосування і може підвищити позиції України у міжнародних рейтингах.

При цьому як свідчить час прийняття наведених вище актів іноземного законодавства, останнім часом такими кодифікованими актами є або господарські (економічні, комерційні) кодекси, або окремі кодифіковані акти корпоративного права. Це видається виправданим також і з огляду на необхідність закріплення норм щодо особливостей діяльності відповідних суб'єктів з державною часткою.

Отже, можна зробити висновок про те, що українському законодавцю варто включити усі норми корпоративного права до певного кодифікованого акту, яким може бути окремий кодифікований акт корпоративного права, Господарський кодекс України, або, у разі, якщо такий окремий кодифікований акт корпоративного права не буде прийнятий, а Господарський кодекс України виявиться скасованим – то до Цивільного кодексу України.

Список використаної літератури

1. Civil Code of Netherlands. URL: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm> (дата звернення: 12.11.2019).
2. Commercial Code of Estonia dd. 15.02.1995. URL: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/522062017003/consolide> (дата звернення: 12.11.2019).
3. Kodeks spółek handlowych: Ustawa z dnia 15 września 2000 r. № 94 poz. 1037. URL: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20000941037> (дата звернення: 12.11.2019).
4. Türk Ticaret Kanunu. kabul tarihi 13.01.2011. URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110214-1-1.htm> (дата звернення: 12.11.2019).

5. Zákon o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích) ze dne 25 ledna 2012. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90> (дата звернення: 12.11.2019).
6. Commercial code of France, as of 1st July 2013. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/Media/Traductions/English-en/code_commerce_part_L_EN_20130701 (дата звернення: 12.11.2019).
7. Code des sociétés et des associations. 23 MARS 2019. URL: <http://www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/2019/03/23/2019A40586/justel> (дата звернення: 12.11.2019).

Т. В. Степанова

д.ю.н., проф.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ЕСТОППЕЛЬ В СУДОЧИНСТВІ

Принцип естоппель застосовується в міжнародному приватному праві, наприклад, у світовій судовій (арбітражній) практиці, згідно з якою сторони втрачають право посилатися на первісну угоду (арбітражне застереження), якщо мовчазно погоджуються на зміну підсудності і розгляд справи в державному (національному суді) [1, с. 565].

Вказаний принцип, будучи продовженням принципу добросовісності, поширився як на матеріальне, так і на процесуальне право. Деякі дослідники вважають, що якщо говорити про процесуальний естоппель, то його можна застосувати, починаючи з того моменту, коли спір потрапив в апеляційну інстанцію. Зокрема:

1) якщо сторона розгляду не намагалася надати певні докази до суду першої інстанції, то вона не зможе це зробити в суді апеляційної інстанції;

2) якщо особа не заявила про те, що вважає себе неналежним відповідачем до прийняття рішення, то згодом право заявити про це втрачається;

3) якщо сторона брала участь в розгляді справи і не заперечувала проти юрисдикції третейського суду, але потім (коли програла в третейському суді) намагається оскаржити третейську угоду, то її доводи не будуть прийматися судом;

4) якщо при розгляді справи представником сторони є певна особа, а в подальшому сторона ставить питання про незаконну участь такої особи у справі, то ця сторона позбавляється права на заперечення;

5) якщо сторона спору мовчазно схвалила дії і раніше не заявляла доводів про неналежне повідомлення, а при перегляді ставить цей факт під сумнів;

б) якщо сторона заявила про порушення претензійного порядку після розгляду справи у першій інстанції, це теж вважатимуть недобросовісною поведінкою.

Однак вважаємо, що принцип естоппель може бути реалізований і при розгляді справи у першій інстанції, наприклад:

1) якщо сторона підтвердила якимось чином дію договору, то не матиме права посилатися на неукладення цього договору;

2) якщо при досудовому врегулюванні контрагент визнав позов повністю або частково (окремим листом (відповіддю на претензію) або актом звірки), а в ході розгляду даної справи в суді – змінив позицію, то така зміна не може бути прийнята судом;

3) якщо відвід заявлено не одразу після того, як сторона дізналася про підстави для відводу, а, наприклад, безпосередньо перед оголошенням рішення, то така заява не повинна братися до уваги судом;

4) якщо після укладення мирної угоди одна з сторін звертається до суду для внесення змін (доповнень) до такої угоди, то такий позов не може бути розглянуто та задоволено судом.

Як слушно зауважує С. Егоркін, преюдиція також може розглядатися як різновид принципу естоппель [2].

Слід погодитися з Ж. І. Седовою і Н. В. Зайцевою, що доктрина естоппель в процесуальному праві «видається одним із способів правового протистояння судової системи проблемі зловживання процесуальними правами» [3].

Естоппель (від англ. «estop» – позбавляти права висувати заперечення) – правовий принцип, згідно з яким особа втрачає право посилатися на будь-які факти в обґрунтування своєї позиції. Таким чином, принцип естоппель в судочинстві закріплює заборону учасника процесу відмовитися від раніше обраної і офіційно викладеної уповноваженою особою позиції з будь-якого питання.

Основні завдання застосування принципу естоппель: забезпечення стабільності господарського обігу і запобігання захисту недобросовісних учасників такого обігу.

Одночасно слід зазначити, що даний принцип не застосовується, якщо:

1) дії суперечать закону;

2) дії вчинені під впливом помилки, обману, погрози, насильства або несприятливих обставин;

3) представлене стороною виконання пов'язане зі свідомо недобросовісними діями даної особи.

Класичний випадок застосування принципу естоппель – укладення мирної угоди. Сутність укладення мирної угоди складає вичерпання конфлікту, його припинення. Тому після підписання такої угоди будь-яка зі

сторін спору не може звернутися з новим позовом, наприклад, про стягнення пені або неустойки.

Деякі практики висловлюються також про неможливість вимоги від особи, що прострочила виконання мирової угоди, збитків, що виникли в зв'язку з несвоєчасним виконанням такої мирової угоди. Однак вважаємо, що в даному випадку підписання мирової угоди припинило попередні правовідносини, проте створило нові, які також підпорядковуються загальним положенням про обов'язковість їх виконання (належного і своєчасного). І в разі виникнення збитків у зв'язку з простроченням виконання мирової угоди потерпіла сторона має право вимагати такої компенсації.

Список використаної літератури

1. Гетьман-Павлова И. В. Международное частное право : Учебник. Москва : Изд-во Эксмо, 2005. 752 с.
2. Егоркин С. Процессуальный эстоппель? (часть 1). https://zakon.ru/blog/2014/10/21/processualnyj_estoppel_chast_1 (дата звернення: 12.11.2019).
3. Седова Ж. И., Зайцева Н. В. Принцип эстоппель и отказ от права в коммерческом обороте Российской Федерации. Москва : Статут, 2014. 159 с.

В. В. Чайковська

к.ю.н., доц.

ВПРОВАДЖЕННЯ ОФСЕТНИХ ДОГОВОРІВ У ЗЕД ЯК ВАГОМИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ВПК ТА ДЕРЖАВНОГО ОБОРОННОГО ЗАМОВЛЕННЯ

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД) господарюючих суб'єктів відбувається сьогодні в багатьох напрямках. Для підприємств воєнно-промислового комплексу в цих умовах гостро стоїть проблема не лише залучення інвестицій, але й впровадження інновацій, провідних технологій, здатних забезпечити власну виробничу базу щодо оборонної продукції, мати перспективу розширення промислового рівня цієї продукції з орієнтиром на експорт.

Про важливість подібного впровадження можна спостерігати вже виходячи із того, що у 2018 р. було внесено зміни у Господарський кодекс України та Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність». Зокрема, у вказаному профільному законі відкореговане поняття зовнішньоекономічної діяльності, що надає змогу виконавцям державного оборонного замовлення ширше приймати участь у відповідних зовнішньоекономічних контрактах.

При цьому Україна долучилася до світової практики застосування так званих офсетних або компенсаційних угод. Під офсетами, в широкому значенні

цього слова, розуміють взаємні економічні вигоди, отримані в результаті торгових угод [1, с. 13].

Тут необхідно враховувати, що застосування відповідних угод не порушує правила конкурентного ринку в рамках Угоди про асоціацію України з ЄС саме у контексті оборонного замовлення.

Найновішою загальною квазіугодою Європейського Союзу щодо обмеження відповідних компенсацій є Кодекс поведінки проти компенсацій Європейського оборонного агентства, підписаний всіма країнами ЄС (за винятком Румунії та Данії) у жовтні 2008 р. [2]. Основна мета для добровільного виконання Кодексу полягає у просуванні «Європейської оборонної технологічної та промислової бази» та окресленні дорожньої карти для повного усунення практик компенсації на внутрішньому ринку ЄС. Іншими словами, завдання цього акту – відкрити для конкурентної торгівлі ринок оборони та безпеки ЄС та подолати обмеження конкуренції, як це передбачено Договорами ЄС.

Європейська політика проти зворотних компенсацій досі регулюється Договором про створення Європейського співтовариства. Ст. 223 Римського договору (1958 р.), також ст. 296 Амстердамського договору ЄС (1999 р.). Починаючи з грудня 2009 р., Лісабонський договір (ст. 346) захищає виробництво та торгівлю зброєю держав-членів від правил конкуренції загального європейського ринку. Зокрема, згідно з вказаною ст. 346: «Положення цього Договору не перешкоджають застосуванню таких правил: (b) будь-яка держава-член може вживати таких заходів, які вважає необхідними для захисту основних інтересів її безпеки, пов'язаних із виробництвом зброї, боєприпасів та військових матеріалів або торгівлі ними; такі заходи не можуть негативно впливати на умови конкуренції на спільному ринку стосовно продукції, яка не призначена для конкретних військових цілей».

Відповідно до таких положень складається ситуація, що Європейський Союз не має повноважень стосовно політики та рішень національних держав щодо напрямів забезпечення ними оборони та безпеки. Як результат – тут уряди наділені необмеженими повноваженнями щодо вибору найкращих військових компенсацій, які забезпечуються офсетними договорами. Разом із тим, ЄС залишає за собою право контролювати та регулювати непрямі невійськові наслідки компенсацій, щоб вони не могли «негативно впливати на умови конкуренції» на внутрішньому спільному ринку ЄС.

Таке правило можна зрозуміти, позаяк будь-яка невоєнна, тобто цивільна та непряма компенсація може мати наслідок спотворення конкуренції на загальному ринку. США розпочали моніторинг компенсації несприятливих наслідків у Сполучених Штатах, коли невелика компанія з виробництва паперового обладнання у Вісконсіні (Beloit Corporation) потрапила в скрутне

економічне становище, не розуміючи, що причина була прихованою, тобто впливала з непрямої (офсетної угоди) Уряду США з Міністерством оборони Фінляндії. Виявилося, що тендер на поставку машин вартістю близько 50 млн. доларів був присвоєний не компанії Вісконсін, а фінській компанії (Valmet Corporation) в рамках угоди про компенсацію з фінським Урядом [3, с. 199–201]. Ця історія офсетних угод у США розкрила питання про вплив конфіденційних угод оборонними компаніями на не оборонний бізнес США, в деяких випадках з руйнівними наслідками.

Цей досвід став по суті орієнтиром для загального ринку ЄС, де втручання та несприятливі наслідки для компаній ЄС допускаються не виправданим національним ставленням до конфіденційності або секретності щодо непрямих, невійськових, офсетних угод. І ст. 346 Лісабонського договору саме і використовується для того, аби розумно обмежити відповідну практику в інтересах розвитку бізнесу, розумно уникати руйнівних наслідків, спричинених не виправданою воєнною таємницею у невоєнних (цивільних) компенсаціях на загальному європейському ринку.

Створення правового поля компенсаційних угод у межах оборонного замовлення нарешті набуло врегулювання на рівні закону в Україні, що є надзвичайно позитивно, адже дозволяє, не порушуючи загальні правила обмеження антиконкурентних угод, сприяти розвитку оборонної промисловості при виконанні імпорту продукції воєнного призначення.

У цьому контексті варто звернути увагу на Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо здійснення закупівлі продукції, робіт і послуг оборонного призначення за імпортом» від 17.01.2019. Причому варто звернути увагу на те, що чи не уперше питання реалізації оборонного замовлення за рахунок імпорту виведено на рівень парламентського контролю. Зокрема, у Законі «Про державне оборонне замовлення» встановлюється, що Комітет Верховної Ради, до предмета відання якого належать питання національної безпеки і оборони (Комітет ВР з питань національної безпеки), погоджує основні показники оборонного замовлення для їх затвердження Кабінетом міністрів України.

Звісно, така форма контролю може викликати проблему конституційного порядку, але їх ефективність не можна заперечувати особливо у контексті наявності компенсаційної складової угод державного оборонного замовлення, що реалізується імпортом продукції. Саме тут набуває значення залучення інвестицій та інші адекватні компенсаційні механізми офсетних угод, які реалізуються відповідно до Постанови Кабінету міністрів України в редакції від 26.09.2018 № 773 «Про затвердження Порядку укладення компенсаційних (офсетних) договорів та видів компенсацій, що можуть надаватися за компенсаційними (офсетними) договорами».

Список використаної літератури

1. Офсетна політика держав в умовах глобалізації. Оцінки та прогнози : монографія / В. М. Бегма, С. П. Мокляк, О. О. Свергунов, Ю. В. Толочний. Київ : НІСД, 2011. 352 с.
2. The Code of Conduct on Offsets : Brussels, 24 October 2008. URL: <https://www.infodefensa.com/wp-content/uploads/TheCodeofConductonOffsets%5B1%5D.pdf> (дата звернення : 12.11.2019).
3. Sigal, Leon V. The Changing Dynamics of U.S. Defense Spending. Greenwood Publishing Group, 1999. 240 p.

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДИСЦИПЛІН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

І. О. Бєльчіков
викладач

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МЕДИЧНОЇ (ЛІКАРСЬКОЇ) ПОМИЛКИ

В чинному законодавстві України та інших країн, в медичній та юридичній літературі не існує загальноприйнятого поняття медичної або лікарської помилки. Воно має безліч різних варіантів. На пострадянському просторі найбільш цитованим є визначення, яке надав лікарській помилці відомий патологоанатом академік І. В. Давидовський. Він зазначив, що лікарська помилка є наслідком добросовісної помилки лікаря при виконанні ним професійних обов'язків. Головна відмінність від інших дефектів лікарської діяльності полягає у виключенні умисних злочинних дій – недбалості та халатності, а також неуцтва.

Сучасні дослідники також надають визначення поняттю медичної (лікарської) помилки. Так, професор Ю. Д. Сергєєв вважає, що лікарська помилка – це невинне спричинення шкоди здоров'ю або життю особи внаслідок проведення діагностичних, лікувальних, профілактичних заходів особою (особами), які покликані надавати такого роду допомогу згідно з законом, договором, спеціальним правилом або практикою, що склалася. Іншим сучасним науковцем А. П. Зільбером вказується, що під лікарською помилкою слід розуміти щирі оману лікаря, без елементів халатності, необережності та злочинного професійного невігластва. О. О. Агапов має думку, що лікарськими помилками є прорахунки лікарів, які призвели до погіршення стану пацієнта через неправильні дії або через відсутність таких дій.

Необхідно зазначити, що термін «лікарська помилка» обумовлений історично. На сьогоднішній день більш доцільним та правомочним слід вважати використання терміну «медична помилка», так як професійні помилки трапляються в роботі середнього і молодшого медичного персоналу, а також керівників (менеджерів) закладів охорони здоров'я.

О. В. Оніщенко та В. В. Єрзаулова вкладають в поняття «медична помилка» дії або бездіяльність медичних працівників, які призвели до несприятливих для здоров'я чи життя пацієнта наслідків, які були викликані об'єктивними факторами, що виключає можливість притягнення медичного працівника до юридичної відповідальності.

С. В. Антонов розглядає медичну помилку з позиції можливості настання цивільно-правової відповідальності та зазначає, що це ті помилки (дії або бездіяльність) медичних працівників, які мають казуальний характер або прирівнюються до непереборної сили і, відповідно, не передбачають настання цивільно-правової відповідальності.

Трактування медичної (лікарської) помилки як казусу має на увазі відсутність в діях медичного працівника в таких випадках ознак вини чи необережності та виключає юридичну відповідальність.

До обставин непереборної сили можуть належати такі, що пов'язані з індивідуальними особливостями пацієнта: незвична анатомічна будова, вроджені аномалії органів та систем, атиповий перебіг захворювання, індивідуальні алергічні та токсичні реакції на медичні препарати при проведенні діагностичних, лікувальних процедур та маніпуляцій; раптові зміни стану пацієнта внаслідок нетипової індивідуальної реакції на медичні втручання.

Понкіна О. О. надала змістовне та обґрунтоване визначення медичної (лікарської) помилки. Вона зазначає, що це подія, яка трапилась або можлива при певних умовах, викликана невинними діями або бездіяльністю лікаря (в ряді випадків – молодшого медичного персоналу) при наданні їм пацієнтові медичної допомоги або медичних послуг, що призвела принаймні до однієї з істотно несприятливих для життя і здоров'я пацієнта подій за умови, що лікар, належним чином дотримуючись визнаних стандартів надання медичної допомоги та встановлених згідно з сучасними науковими уявленнями інструкцій, в зв'язку з об'єктивними обставинами сумлінно помилявся щодо оцінюваного їм стану пацієнта і/або встановленого ним або іншим лікарем діагнозу (повністю або частково за основним або супутнім(ими) захворюванням(ми)), або у відношенні до своїх дій (щодо відповідально призначеного ним комплексу медичних втручань і заходів по відношенню до пацієнта або стосовно відповідально прогнозованих ним).

У 2000 р. Інститут медицини (Institute of Medicine) в США опублікував звіт «Людині властиво помилятися» (To Err is Human), в якому зроблено висновок, що медичні помилки спричинені не «поганими людьми», а загалом спричинені хорошими людьми, які працюють у поганих системах охорони здоров'я, які повинні бути безпечнішими. Медична помилка була визначена як ненавмисне діяння (бездіяльність або вчинення) що не досягає наміченого результату шляхом не виконання запланованої дії до її завершення за призначенням (помилка виконання), використання неправильного плану для досягнення мети (помилка планування) або відхилення від процесу догляду, яке може або не може заподіяти шкоду пацієнту. Також зазначається, що шкода

пацієнту від медичної помилки може наступити на індивідуальному або системному рівні.

Західні автори серед проблем, які зазвичай виникають під час надання медичної допомоги виділяють: несприятливі дії медикаментів, переливання несумісної крові, хірургічні ушкодження та операції на неправильній стороні тіла, самогубства, тілесні ушкодження пов'язані з приборканням пацієнтів або смерть, падіння, опіки, пролежні та помилкову ідентифікацією пацієнта.

В США та Великобританії медична помилка (medical error) розглядається як важлива проблема охорони здоров'я та загроза безпеки пацієнтів. Вивчення причин медичних помилок, шляхів їх вирішення та оцінка зусиль по застосуванню змін у практичній діяльності є невід'ємними складовими на шляху до зменшення кількості помилок.

Отже, на сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення поняття «медична помилка», яке б повністю розкривало її суть та характерні риси. Медична помилка є складним для інтерпретації дефектом надання медичної допомоги. Не можна звужувати коло причин помилок тільки до діагностичних та лікувальних заходів, але слід брати до уваги організацію процесу надання медичної допомоги.

асп. О. Д. Жученко

науковий керівник: к.ю.н., доц. Т. О. Павлова

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОННОСТІ ПРИ ЗАТРИМАННІ ОСОБИ ТА ОБРАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що Україна займає другу позицію за кількістю порушень прав людини на свободу та особисту недоторканність в рамках кримінального провадження, встановлених Європейським судом з прав людини (далі – ЄСПЛ) [1]. Сучасний темп розвитку інформаційного суспільства дає широкі можливості для розробки сучасної системи, яка може захистити осіб від неправомірно порушення їх права на свободу, а правоохоронців – від вчинення помилок.

За останні п'ять років ЄСПЛ виніс 70 рішень, якими визнав порушення ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [2, ст. 5] з боку державних органів України [3]. Водночас, Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) чітко регламентує порядок та строки затримання, права, які набуває затримана особа, порядок та строки звернення до суду з клопотанням про обрання затриманому підозрюваному запобіжного заходу. Порушення вказаних прав людини

вчиняються слідчими, співробітниками оперативних підрозділів, прокурорами, співробітниками пенітенціарних органів, суддями. Зменшення людського фактору при прийнятті рішень та вчиненні дій, які порушують право людини на свободу та особисту недоторканність, – це вектор, якого повинна триматись держава при удосконаленні правоохоронної та судової систем.

Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Таке право гарантується ст. 5 Конвенції [2, ст. 5]. У національному законодавстві України право на свободу та особисту недоторканність в рамках кримінального провадження забезпечене Конституцією України та КПК України.

Найбільш суттєвими заходами кримінального процесуального примусу, які обмежують право особи на свободу та особисту недоторканність, є затримання особи та вжиття відносно неї запобіжних заходів, зокрема, тримання під вартою.

Обмеження таких прав повинно здійснюватися виключно у випадках та в порядку, встановленим законом, а також на підставі відповідного рішення суду.

Недодержання передбаченого порядку є грубим порушенням прав людини.

Аналізуючи норми КПК України, а також рішення ЄСПЛ проти України, можливо відзначити список із найбільш розповсюджених та проблемних випадків, коли правоохоронними органами порушується порядок затримання та застосування запобіжних заходів відносно підозрюваного.

1. Затримання особи та її тримання без наявності обґрунтованої підозри у вчиненні злочину.

2. Несвоєчасне інформування затриманого або заарештованого про причини й підстави застосування до нього заходів примусового характеру.

3. Не задокументоване або не в повній мірі задокументоване затримання особи [4].

4. Перевищення часу, наданого законом для звернення до суду з метою обрання запобіжного заходу затриманій особі.

5. Звернення до суду з клопотанням про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або домашнього арешту у випадках, коли обрання такого запобіжного заходу не передбачено або прямо заборонено законом.

6. Зволікання з продовженням терміну тримання під вартою.

Уникнути більшість випадків, які стають причинами порушення прав затриманих та підозрюваних, можливо шляхом використання інформаційно-аналітичних методів контролю за дотриманням законності в рамках функціонування електронного кримінального провадження (далі – ЕКП).

Опускаючи питання про колізії законодавства (які є предметом окремого дослідження), можемо стверджувати, що кримінальний процес – це алгоритм чітко регламентованих, послідовних дій. А тому такі алгоритми можливо

покласти в основу роботи програмної інформаційно-аналітичних системи ЕКП. Розглянемо методи, які пропонується реалізувати у такій системі.

1. Порівняння кваліфікації злочину органом досудового розслідування з фактичними даними про вчинене діяння та його наслідки. Таким чином можливо виключити випадки необґрунтованої підозри особи у вчиненні злочину, а отже, і захистити особу від безпідставного затримання.

2. Обов'язкове створення процесуальних документів у системі ЕКП. При цьому, часом складання документу має вважатись фактичний час підписання документу кваліфікованим цифровим підписом.

3. Чітка регламентація подальших дій користувача після виконання процесуальної дії. Для прикладу, після складання протоколу про затримання особи в порядку ст. 208 КПК України [5, ст. 208], система може вимагати від користувача проінформувати затриманого про його права та підстави затримання. Допоки така дія не буде підтверджена документально (з підписом затриманого) – система постійно нагадуватиме про це правоохоронцю.

4. Універсалізація бланків протоколів, клопотань, постанов та інших процесуальних документів. Такі документи в системі електронного кримінального провадження повинні бути чітко структуровані за конкретними полями (тестовими, числовими, полями форматів дати та часу) з обов'язковим заповненням визначених полів. Подібне рішення допоможе системі збирати та накопичувати дані структуровано, що в подальшому дасть можливість для їх обробки та аналізу.

5. Неможливість створювати клопотання про обрання запобіжного заходу, якщо така дія обмежена або прямо заборонена законом. Так, наприклад, у випадку повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 125 КК України [6, ст. 125], система взагалі не повинна передбачати можливість створити клопотання про обрання відносно підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

6. Контроль строків затримання особи, звернення до суду з клопотанням про обрання запобіжних заходів та розгляду слідчим суддею такого клопотання. На основі внесеної структурованої інформації в системі ЕКП вдасться автоматично в реальному часі відслідковувати такі строки із завчасним повідомленням слідчому, прокурору, їх керівництву про вплив граничних строків у прийнятті рішень, підготувати для правоохоронця частково заповнені шаблони процесуальних документів, за допомогою яких необхідно оформити відповідне рішення тощо.

7. Фіксація в системі всіх спроб порушити процесуальний порядок з подальшим інформуванням керівництва користувача для прийняття відповідного рішення.

Отже, для впровадження подібної системи ЕКП із застосуванням проаналізованих методів, необхідні як удосконалення вітчизняного законодавства, так і поліпшення матеріально-технічної бази правоохоронних органів. Детальне вивчення та розробка відповідних алгоритмів, а також необхідних законодавчих змін, є темою окремого, більш ґрунтовного дослідження.

Список використаної літератури

1. Violations by Article and by State 2018. European Court of Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2018_ENG.pdf. (дата звернення: 25.10.2019).
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.10.2019).
3. HUDOC. European Court of Human Rights. URL: <https://hudoc.echr.coe.int> (дата звернення: 25.10.2019).
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04) від 21.04.2011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683 (дата звернення: 25.10.2019).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 25.10.2019).
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.10.2019).

О. В. Нарожна

ст. викладач

ДО ПИТАННЯ ФІКСАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ

Фіксація доказової інформації, що є результатом слідчих дій при розслідуванні є базовою стадією процесу доказування. Невірно обраний спосіб фіксації інформації, отриманої в ході проведення слідчих дій, призводить до втрати доказів, неможливості доведення фактів, перевірки слідчих версій.

Розрізняють наступні форми фіксації доказової інформації: вербальну (словесну), графічну, предметну, наочно-образну. Можливі різні комбінації цих форм, наприклад: поєднання вербальної і графічної, наочно-образної та вербальної тощо [1, с. 148–149].

При розслідуванні незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини проводиться слідчий огляд, що є такою слідчою дією, яка проводиться у невідкладних випадках не лише згідно вимог Кримінального

процесуального кодексу України [2, ст. 214], але й за логікою розслідування та проведення безпосередньо огляду.

Фіксація при розслідуванні вказаного складу злочину, на наш погляд, має відбуватися в усіх можливих формах. Місця проведення археологічних пошукових робіт у більшості випадків є розкопками на відкритій місцевості. Тому можлива втрата слідів та інших важливих елементів механізму вчинення злочину через погодні умови: дощ, вітер, сонячні промені. Також їх можуть знищити й самі працівники археологічної експедиції, охоронці, люди, що цікавляться тим, що сталося, але не мають відношення до провадження. Відбутися така прикрість може не лише умисно, а й з необережності, без уявлення про значимість таких слідів для майбутнього розслідування.

У вербальній формі фіксація відбувається протоколюванням. Фіксація результатів огляду має бути повна, детальна, з чітким описом усіх об'єктів, що спостерігаються на місці події. Опис об'єктів проводиться безпосередньо на місці, покладатися на пам'ять, на нашу думку, за таких умов не варто.

Повнота і точність опису при мовному вираженні залежить не лише від процесів запам'ятовування, але і від таких факторів, як глибина пізнання об'єкту, його призначення, його ознаки; ступінь мовної культури суб'єкту, розмір і склад його словникового запасу, образність та точність формулювань; дисциплінованість мислення, вміння послідовно висловлювати те, що відтворює пам'ять, здатність відокремити запам'ятоване від висновків з цього [1, с. 151].

Як вже ми відзначили, слідчий огляд при розслідуванні незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини може відбуватися за несприятливих погодних умов. Фіксація результатів огляду на папері може бути ускладнена. Тому в таких випадках доцільно використовувати звукозапис. Такий спосіб фіксації дозволить зафіксувати детальний опис, результати вимірювання, спостереження та інших методів, перелічити знайдені сліди. Звичайно, такий спосіб фіксації доказової інформації є крайньою мірою за умов справді важких перешкод для проведення протоколювання. Адже звукозапис має низку недоліків. Наприклад, важко знайти потрібну інформацію, технічно це займає довгий час. Також зазвичай звукозапис слідчих дій має велику кількість непотрібної інформації. Передрук відомостей займає час, потрібні навички швидкодруку, а також важливо відокремлювати озвучені думки, розмови, які стосуються орієнтовної інформації, мають характер версій і ще повинні бути перевірені, від чітких висновків, спостережень, результатів вимірювання, опису тощо.

Також надзвичайно ефективним способом фіксації доказової інформації на об'єкті археологічної спадщини ми вважаємо графічну форму фіксації, а саме складання плану-схеми, креслень, малюнків, мап тощо. Територія

проведення слідчого огляду на території археологічних розкопок може й не мати чітких меж, або мати перспективні спотворення при фотозйомці. План-схема або мапа чітко фіксують обстановку місця події, відтворюють розміщення основних об'єктів посягання, розміщення технічних засобів криміналістів, знаходження основних слідів. Ще одна перевага цього способу фіксації порівняно з фотографуванням – це охоплення більшого простору, більшої частини території, ніж на це здатна фотографія, навіть зроблена панорамним методом.

Проте фотографування досі залишається найбільш поширеним способом фіксації доказової інформації при проведенні слідчого огляду. При фотозйомці можливо досягти швидкої фіксації об'єктів, отримати повні та наочні результати, а також спостерігати об'єктивність та точність фіксації порівняно з іншими способами. Але й фототаблиці не позбавлені недоліків. Наприклад, за несприятливих погодних умов фотографії можуть вийти нерізкими, неякісними, відтворювати спотворені кольори тощо. Фотозйомка не може відтворити динамічний процес огляду, передає лише статику об'єкту.

Щоб уникнути втрати хоча б найменших деталей та слідів на місці незаконного проведення археологічних робіт ми вважаємо за потрібне додатково провадити відеозапис ходу проведення слідчого огляду. Такий спосіб поєднає і наочність фотографування разом із звукозаписом доказової інформації. Також відтворить динаміку проведення слідчої дії, розширить можливості вживання загальнонаукових методів, зокрема, експерименту.

Висновки. Кожен спосіб фіксації доказової інформації при проведенні огляду під час розслідування незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини має свої недоліки та переваги. Ми вважаємо, що протоколювання має поєднуватися з графічними методами, а також супроводжуватися фото- та відеозйомкою. Специфічність відкритої місцевості, де проводиться огляд, та необхідність швидкої фіксації слідів та об'єктів на місці, вимагає від слідчого вжиття всіх можливих засобів та способів збереження доказової інформації.

Список використаної літератури

1. Криміналістика / Аверьянова Т. В., Белкин Р. С., Корухов Ю. Г., Россинская Е. Р. Москва, 2003. 992 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.11.2019).

Б. М. Орловський

д.ю.н., доц.

РІЗНОВИДИ ФОНОВИХ ЯВИЩ ЗЛОЧИННОСТІ У КРИМІНОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ

Фонові явища для злочинності виступають одним із головних індикаторів її розвитку. Антисоціальна аморальна поведінка особи у різних проявах слугує базовою відправною точкою для формування злочинних поглядів, негативної оцінки існуючих правових та моральних норм у суспільстві і подальшого вчинення злочинів як необхідної складової для самореалізації злочинної особистості. Перелік таких фонових явищ у кримінологічній науці є неоднозначним та зазнає періодичних видозмін в залежності від домінування тих чи інших чинників антигромадської поведінки, що потягли за собою скоєння злочину.

Тому у сучасних умовах дослідження злочинності як комплексного складного масового явища існуючі на теперішній час її фонові явища підлягають узагальненню і конкретизації, що і буде здійснено автором у даних тезах.

Першочергово потрібно зазначити, що фонові явища злочинності – це сукупність аморальних проявів, що суперечать загальноприйнятим нормам поведінки, і які органічно взаємопов'язані зі злочинністю, оскільки детермінують одне одного і тягнуть за собою соціальну деградацію особи [1]. Також під ними розуміють, наприклад, криміногенні фактори або ж похідні від останніх явища, що становлять собою окремі масові форми девіантної, деструктивної поведінки та виявляють сталі зв'язки зі злочинністю [2, с. 7].

Традиційно у кримінології склалося наступне «класичне» розуміння різновидів фонових явищ злочинності: по-перше, це наркоманія (токсикоманія), як хворобливий потяг до вживання наркотичних засобів (психотропних і сильнодіючих речовин), що швидко й безповоротно руйнує фізичне і моральне здоров'я людини; по-друге, це алкоголізм (алкогольна залежність), що розвивається внаслідок зловживання алкогольними напоями і також призводить до патологічної залежності й складно виліковної хвороби або ж звички; по-третє, це проституція як систематичне надання особою свого тіла для задоволення сексуальних потреб інших осіб за матеріальну винагороду, що призводить до руйнування її честі та гідності й отримання (перенесення) венеричних хвороб; по-четверте, це жебрацтво як систематичне випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб, що надає невірне уявлення відносно законних способів отримання доходів; по-п'яте, це бродяжництво (безпритульність), що передбачає постійне блукання особи без

власного житла, роботи та певного джерела прибутку і за рахунок нестабільності сприяє залученню особи до злочинної діяльності.

В той же час, постійний розвиток суспільних відносин передбачає видозміну та індивідуальне тлумачення певних видів антисоціальної девіантної поведінки, що призводить до появи нових фонових явищ злочинності у кримінологічній науці. Одні з них знайшли своє визнання й закріплення на законодавчому рівні, інші ж навпаки перебувають на стадії розвитку та формування і є досить суперечливими з точки зору своєї кримінологічної оцінки.

Першим з видів антисоціальної девіантної поведінки, на який потрібно звернути особливу увагу, виступає «домашнє насильство», що з точки зору фонового явища злочинності представляє собою діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняється у сім'ї [3]. Таке насильство за напрямом та ступенем своєї інтенсивності може мати різні форми і не завжди бути адміністративно чи кримінально-караним діянням. Недарма правовому регулюванню такої антисоціальної девіантної поведінки у законодавстві України присвячений окремий Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

У якості другого різновиду антисоціальної девіантної поведінки можна розглянути такий синдром як «посттравматичні стресові розлади», що за думкою деяких вчених виступає основним фоновим явищем злочинності певної категорії осіб – учасників антитерористичної операції (АТО) [4, с. 124–125]. Результати таких стресових розладів (негативна агресивність, жорстокість, самозначимість, цинізм тощо) з одного боку можуть швидко розвинути підвищену агресивність до об'єктів зовнішнього середовища й, як наслідок, схильність до вчинення кримінальних правопорушень як єдиноможливого силового сценарію вирішення будь-якого роду конфліктів, а з іншого боку – забезпечити появу суїцидальних думок через загострення почуття безвихідності, несправедливості й безперспективності у своєму житті.

За третім різновидом антисоціальної девіантної поведінки можна звернути увагу на «корупцію», що на думку деяких вчених виступає фоновим явищем економічної злочинності. Саме по собі поняття «корупція» відповідно до законодавства України (Закону України «Про запобігання корупції») представляє собою використання службовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди [5]. Корупція виступає не лише кримінально-караним діянням (ст.ст. 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 КК України), але й тим стрижнем, від якого та у розвиток якого здійснюється вчинення інших економічних злочинів (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; протидія

законній господарській діяльності; нецільове використання бюджетних коштів; зловживання владою або службовим становищем і багато інших). Тому ліквідація такого негативного фонового прояву людської психіки, спрямованого на власне збагачення за рахунок одержання неправомірної вигоди (хабарів) значно зменшить й частку інших економічних злочинів, що вчиняються навкруги такого явища.

За четвертим (світовим) прикладом фонового явища терористичної злочинності можна виділити такий різновид антисоціальної девіантної поведінки як «негативна психологічна релігійна установка», що виступає свого роду внутрішнім психологічним «спусковим механізмом» (інколи уповільненої дії) для вчинення особою певних терористичних актів або ж насильницьких злочинів щодо нетерпимих з його точки зору осіб – представників іншої релігії чи будь-яких «звичайних» людей. Пріоритет певної релігії і домінування її над іншими віросповіданнями (в т.ч. за рахунок пропагандування силових методів) забезпечують формування осіб із відповідною негативною «установкою», що будуть вчиняти злочини заради та у благо вирішення релігійних конфліктів.

По-п'яте, можна звернути увагу на «ігроманію» як на фонове явище, що набула особливого поширення у теперішній час на території України, незважаючи на наявність Закону «Про заборону грального бізнесу в Україні».

Отже, підсумовуючи викладене, можна побачити, що окрім класичної системи фонових явищ злочинності, на теперішньому етапі розвитку українського суспільства у кримінологічній науці вченими виокремлюються та описуються й інші самостійні різновиди таких явищ, якими можуть виступати, зокрема, «домашнє насильство», «посттравматичні стресові розлади» (АТО), «корупція», «негативна психологічна релігійна установка», «ігроманія» тощо. Викладене показує прогресивну динаміку виявлення та розвитку нових різновидів фонових явищ злочинності, що має забезпечити своєчасну протидію з боку держави їх поширенню в демократичному українському суспільстві.

Список використаної літератури

1. Курс кримінології : Загальна частина : Підручник : У 2 кн. / О. М. Джужа, П. П. Михайленко, О. Г. Кулик та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
2. Кримінологія (Особлива частина) : навч. посіб. / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов, Ю. М. Орлов, В. М. Трубников та ін. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2011. 347 с.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 5. Ст. 35.
4. Олійников Г. В. Психогенії та протиправна поведінка осіб із посттравматичними стресовими розладами, постраждалих у результаті антитерористичної операції. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 2. Т. 2. С. 124–129.
5. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст. 2056.

Т. О. Павлова

к.ю.н., доц.

ВИДИ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

Традиційно кримінальне право розвивалося як публічна галузь із визнанням державного примусу як основного методу урегулювання кримінально-правових відносин. Реалізація вказаного методу відбувається за рахунок призначення кримінального покарання як найсуворішого заходу державного примусу. За допомогою призначення відповідного виду кримінального покарання реалізується каральна сутність покарання, яка проявляється у відповідних правообмеженнях, які притаманні певному виду кримінального покарання, наприклад, позбавлення волі та арешт пов'язані із ізоляцією особи від суспільства на певний строк або довічно, якщо було призначено довічне позбавлення волі за вчинення особливо тяжкого злочину. Слід зазначити, що імперативний метод не є єдиним методом кримінально-правового регулювання. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ сторіччя, на думку О. Наден, «на законодавчому рівні поступово став впроваджуватися принцип диспозитивності, який притаманний приватним галузям права. Деякі вчені відносять цю тезу до абсолютних» [1, с. 127]. За допомогою методу диспозитивності кримінально-правові відносини між суб'єктами моделюються з урахуванням можливості вільного вибору того чи іншого варіанта поведінки.

Слід погодитися із П. В. Хряпінським про те, що «кримінально-правові відносини, що виникають як охоронні, можуть бути припинені та змінені на відносини заохочувального типу. Очевидно, що припинення одних та виникнення інших (трансформація) кримінально-правових відносин повинно обумовлюватися новим юридичним фактом – соціально-корисною, правомірною поведінкою особи у вигляді, наприклад, коли «особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості, після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду» (ст. 45 КК)» [2, с. 152].

Слід зазначити, що проблема співвідношення публічності та диспозитивності, та їх законодавчої регламентації у вітчизняному кримінальному законодавстві, відноситься до найскладніших та дискусійних у доктрині кримінального права.

Першим кроком на шляху запровадження заохочувальних кримінально-правових норм, на нашу думку, було закріплення інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, а саме тих їх видів, які пов'язані із посткримінальною позитивною поведінкою особи, яка вчинила злочин.

У подальшому процес запровадження заохочувальних кримінально-правових заходів набирає нові обороти та став стосуватися більш широкого кола суб'єктів кримінально-правових відносин.

У чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) законодавець не надає поняття заохочувальним кримінально-правовим заходам. Правовий аналіз кримінально-правових норм надає можливість заохочувальні заходи поділити на заходи, які передбачені в Загальній та Особливій частинах Кримінального кодексу України. Заходи, які передбачені у Загальній частині Кримінального кодексу України, реалізуються у вигляді: 1) остаточного припинення готування до злочину або замаху на злочин – ст. 17, 31 КК України); 2) заохочення суспільно корисної поведінки особи, наслідком якого є виключення кримінальної відповідальності – ст.ст. 36–43 КК; 3) звільнення від кримінальної відповідальності – ст.ст. 45, 46 КК України; 4) пом'якшення покарання, яке є наслідком позитивної посткримінальної поведінки особи незалежно від ступеню тяжкості вчиненого злочину – п. 1, 2, 2-1 ч. 1 ст. 66, ст. 69-1 КК України; 5) умовно-дострокове звільнення від відбування покарання або заміна невідбутої частини покарання більш м'яким, яке пов'язано із позитивною посткримінальною поведінкою засудженої особи – ст.ст. 81, 82, 107 КК України.

Позитивна посткримінальна поведінка особи реалізується також у відповідних заохочувальних нормах Особливої частини Кримінального кодексу, а саме у ч. 5 ст.110-2, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212, ч. 4 ст. 212–1, ч. 2 ст. 255, ч. 6 ст. 258, ч. 2 ст. 258–3, ч. 4 ст. 258–5, ч. 5 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 265, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 4 ст. 321–1, ч. 5 ст. 354 КК України [3]. Вказані норми є спеціальними видами дійового каяття, яке в загальному виді передбачено у ст. 45 КК України. Злочини, за вчинення яких передбачено спеціальне звільнення, як правило, є умисними тяжкими або особливо тяжкими, але з метою припинення подальшої злочинної поведінки законодавець надає можливість у разі добровільності дій, які утворюють дійове каяття, та відвернення заподіяння шкоди, певній категорії суб'єктів бути звільненими від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених у відповідних нормах Особливої частини Кримінального кодексу України.

Сучасна кримінально-правова політика України направлена на реалізацію принципу «багатоколійного» кримінально-правового впливу, в якому поряд із кримінальним покаранням існують різні способи урегулювання кримінально-правового конфлікту. Суттєва роль, при цьому, приділяється заохочувальним заходам, які сьогодні, на жаль, не систематизовані у чинному Кримінальному кодексі України.

Отже, чітка систематизація та подальша законодавча регламентація заохочувальних кримінально-правових заходів є перспективним напрямом кримінально-правової політики України, яка є важливою складовою вітчизняної кримінальної політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Список використаної літератури

1. Наден О. Структура кримінального правовідношення. *Кримінальне право*. 2005. № 10. С. 125–128.
2. Хряпінський П. В. Метод диспозитивної заохочувальних кримінально-правових приписів. *Вісн. кримінолог. асоц. України*. 2015. № 1(9). С. 149–162.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 25.10.2019).

Т. В. Родіонова

к.ю.н., доц.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ

Кримінальне покарання завжди займало й займає одне з найбільш важливих місць у системі заходів протидії злочинності.

Впровадження положень стосовно такого виду покарання, як обмеження волі, в національне кримінальне і кримінально-виконавче законодавство стало реальним відбиттям євроінтеграційного курсу України в напрямку гуманізації кримінального законодавства, переорієнтації його на застосування покарань, альтернативних позбавленню волі.

Про обмеження волі як основне покарання зазначено у ст. 61 КК України [1, ст. 61], згідно з якою цей вид покарання полягає у триманні особи у кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням засудженого до праці.

Таким чином, у розумінні самих засуджених праця є елементом кари, ізоляція та перебування у спеціальній установі сприймаються з цієї позиції значно рідше.

Питання некваліфікованої праці та праці не за спеціальністю, отриманою до засудження, на сьогодні є досить актуальним, зважаючи на те, що майже в усіх установах виконання покарань засуджені працевлаштовуються на некваліфіковані низькооплачувані місця, що позбавляє їх можливості отримати професійний досвід, пристойну заробітну плату, а систему – ефективної роботи підприємств із відповідним невиконанням належних завдань. Такий стан справ погіршує зацікавленість засуджених у виконанні ними норм виробітку, нівелює позитивне ставлення до трудового процесу, призводить до зайвого

витрачання коштів та часу в процесі навчання засуджених професіям, за якими вони могли б працювати в установах, та до втрати трудових навичок наявної спеціальності.

Хоча питання стосовно діяльності виправних центрів регулюється нормами трудового, адміністративного, житлового, сімейного та цивільного права, основним законодавчим актом є КВК України.

Особливості реалізації вимоги закону щодо праці засуджених до обмеження волі фіксуються у ст. 60 КВК України [2, с. 33]. В ній сказано, що засуджені до обмеження волі залучаються до праці, як правило, на виробництві виправних центрів, а також на договірній основі на підприємствах, в установах чи організаціях усіх форм власності.

КВК України у ст. 62 встановлює обов'язок власників підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів забезпечити залучення осіб до суспільно корисної праці з урахуванням спеціальності [2, с. 34]. Правила внутрішнього розпорядку визначають перелік випадків, в яких забороняється використовувати працю засуджених. До цього переліку входять у тому числі роботи, пов'язані із устаткуванням для множення документів, радіотелеграфною та телефонною технікою, продавців, бухгалтерів-операціоністів, робота, пов'язана з обліком, зберіганням і видаванням медикаментів, водії легкових і оперативних автомобілів тощо. Тому вимоги Правил внутрішнього розпорядку в цьому аспекті видаються такими, що навіть більше, ніж КВК України, обмежують конституційне право громадян на працю, впроваджуючи положення, не сумісні із відбуванням покарання у виді обмеження волі.

Можливість вільного вибору і погодження на працю, які встановлено Конституцією України, також не можуть бути застосовані у разі відбування покарання у виді обмеження волі. Врахування побажань чи точки зору засудженого щодо його працевлаштування в законодавстві не передбачено.

На засудженого до обмеження волі повною мірою поширюються норми трудового законодавства щодо робочого часу і часу відпочинку, норм праці, гарантії і компенсації, трудової дисципліни, охорони праці тощо. Засудженим на особовий рахунок зараховується незалежно від усіх відрахувань не менш як сімдесят п'ять відсотків нарахованого їм місячного заробітку [3].

Таким чином, засудженим не надають можливості власноручно отримувати заробіток, що може стати перешкодою для можливості засуджених до обмеження волі отримувати зароблені кошти і розпоряджатися ними у будь-який час і у будь-якій кількості. Таке положення Правил суперечить нормі ст. 43 Конституції України, яка встановлює право на своєчасне одержання винагороди за працю, і ст. 59 КВК України, яка дозволяє засудженими до обмеження волі мати при собі гроші і користуватися грішми без обмежень.

Правила внутрішнього розпорядку, які погіршують правове становище осіб, котрі відбувають покарання у виді обмеження волі, в аспекті отримання такими особами заробітної плати має бути змінене і узгоджене із правовими настановами Конституції України та КВК України.

Список використаної літератури

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-03. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
2. Кримінально-виконавчий кодекс України. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : чинне законодавство зі змінами та допов. на 03.04.2019 : Офіц. тексти. Київ : Алерта, 2019. 220 с.
3. Про затвердження Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань : Наказ Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18> (дата звернення: 23.10.2019).

О. А. Чуваков

д.ю.н., проф.

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КЛАССИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОСНОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ

Современной отечественной наукой уголовного права не разработаны специальные критерии, принципы, позволяющие наглядным образом определить границы (пределы) круга однородных (от части) общественно опасных посягательств, которые в полной мере наносят или могут нанести ущерб основам национальной безопасности Украины, чем в принципе, во многом, и объясняется их безнаказанное активное распространение. В этой связи возникает объективная необходимость в разработке научно-теоретического механизма по усовершенствованию действующих нормативно-правовых предписаний и установлению соответствующих границ преступных посягательств на основы национальной безопасности с учетом современных геополитических реалий, а значит и определения конкретного перечня преступлений, подрывающих основы национальной безопасности Украины.

Данное обстоятельство позволяет проявить системный подход в части локализации и противодействию наиболее опасным посягательствам на основы национальной безопасности Украины. С этой целью в действующем уголовном законодательстве украинский законодатель сконцентрировал группу подобных однородных общественно опасных посягательств в Раздел I Особенной части УК Украины. Однако, с учетом уже существующих новых вызовов, не менее острой и достаточно актуальной является проблема наполняемости данного

раздела УК Украины соответствующим содержанием, т.е. уголовно-правовыми предписаниями отвечающим современным угрозам.

С целью установления вероятного круга таких общественно-опасных деяний следует установить, объектом каких конкретных общественно опасных деяний являются основы национальной безопасности Украины, а также, какие составы, составляющие Раздел I Особенной части УК Украины, нуждаются в дополнительном осмыслении, изменениях или дополнении. В этой связи А. Ф. Бантишев и А. В. Шамара отмечают, что всесторонний анализ определенного вида или видов преступной деятельности и правовых мер для борьбы с ними нередко свидетельствует о необходимости одновременного усовершенствования или конструирования других правовых норм, об их передислокации в другие главы Особенной части УК Украины [1, с. 39].

Как нам представляется, такими нормативными предписаниями должны быть нормы, содержащие признаки только тех деяний, которые реальным образом представляют соответствующую угрозу основам национальной безопасности Украины. Ими могут быть как совершенно «новые» уголовно-правовые предписания, так и, в некоторой степени, обновленные нормы I раздела Особенной части УК Украины.

Так, согласно суждениям А. Ф. Бантишева и А. В. Шамары, преступления против основ национальной безопасности Украины следует дополнить преступлениями террористической направленности (ст. 258 – террористический акт и др.) [1, с. 39].

Профессор А. Н. Костенко предлагает усовершенствовать действующее уголовное законодательство в данной сфере путем введения уголовной ответственности за: «умышленные действия, в интересах другого государства, причиняющие ущерб суверенитету Украины», «захват государственной власти путем подкупа, обмана или злоупотребление доверием избирателей», а также «незаконное получение полномочий на выполнение государственных функций» [2, с. 238].

Безусловно, подобные предложения заслуживают должного внимания, однако, следует отметить, что наличие механизма качественного формирования таких положений представляется чрезвычайно важным, так как его эффективное функционирование позволит исключить в законодательной практике случаи поспешной криминализации потенциально опасных, для рассматриваемого объекта, деяний, что, в последствии, может привести к жестким научным дискуссиям в части установления – какому конкретному общественному отношению (интересу, благу или социальной ценности) причиняется ущерб в силу их совершения, а это, в свою очередь, способствует активизации соответствующих проблем, как в части научно-теоретической

классификации таких деяний, так и в части их квалификации практическими работниками.

Следовательно, на основании осуществленного анализа научных разработок ведущих отечественных исследователей в рассматриваемой сфере знаний (А. Н. Костенко, А. Ф. Бантишева и др.), в части систематизации и криминализации исследуемых преступлений, представляется возможным систематизировать такие преступления на отдельные виды, в которых основы национальной безопасности Украины могут выступать в качестве основного или дополнительного объектов. Так, взяв за основу соответствующий вид объекта посягательства можно подобные преступления, дифференцировать на следующие группы: 1) *Преступления, непосредственно посягающие на основы национальной безопасности Украины* (основы национальной безопасности Украины являются основным объектом) (статьи 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 260, 294, 328, 329 УК Украины) и на 2) *преступления, посягающие косвенно на основы национальной безопасности Украины* (основы национальной безопасности Украины выступают в качестве дополнительного объекта) (статьи 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 335, 336, 337, 436, 437, 438, 439, 440, 442, 443, 447 УК Украины).

Подобная систематизация преступлений против основ национальной безопасности Украины дает возможность соответствующим образом установить круг непосредственных или альтернативных общественных отношений, в отношении которых существует реальная или потенциальная угроза соответствующего общественно опасного посягательства. Иными словами, наличие таких однородных комплексов общественных отношений находится в прямой зависимости от соответствующих однородных источников опасности, которые в свою очередь и формируют такие объекты.

Список использованной литературы

1. Бантишев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації) : монографія. 3-є вид., перероб. і допов. Луганськ : ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.
2. Правове забезпечення державного суверенітету України : монографія / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2011. 300 с.

Розділ 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО- ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

асп. Т. Л. Грибова

науковий керівник: к.ю.н., доц. К. Ю. Кармазіна

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ В УКРАЇНІ

Відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших видів жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження чи покарання від 18.12.2002 [1], Україна після його ратифікації парламентом країни 21.07.2006 [2] була зобов'язана створити національний превентивний механізм.

Національний превентивний механізм в Україні працює з 2012 р. на базі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в моделі «Ombudsman+» та покликаний здійснювати захист основоположних прав людини, які вказують на гуманне поводження з усіма особами, які перебувають в місцях несвободи, при повазі їх гідності. Комітет Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) з прав людини постановив, що реалізація права на гуманне поводження «як мінімум, не повинна залежати від матеріальних ресурсів, якими володіє держава» [3, с. 4], і наголосив на необхідності дотримання положень, передбачених у міжнародних документах так званого «м'якого права», прийнятих в рамках ООН, що визначають стандарти гуманного поводження.

На даний момент реалізація національного превентивного механізму в Україні має низку проблем. Однією з основних проблем є недостатнє фінансування з боку держави відвідувань місць несвободи. При опитуванні моніторів у 2018 р. вони зазначали, що головною проблемою планування та здійснення візитів є скорочення фінансування з боку основних донорів таких візитів — недержавних організацій і фондів, які надають кошти на оплату транспорту, проживання та харчування візитерів [4, с. 30]. Також хочемо відмітити, що вперше з прийняттям Закону України «Про Державний бюджет України на 2019 рік» від 28.02.2019 [5] для Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини передбачено окрему бюджетну програму для виконання заходів з реалізації національного превентивного механізму на суму 2,6 млн. гривень [6, с. 87].

Також існує проблема у плануванні та проведенні візитів, адже на сьогоднішній день не існує процедури завчасного інформування моніторів про час і місце проведення моніторингового візиту. Відсутня і системність візитів, адже працівники установ позбавлення волі повинні розуміти, що до них можуть прийти у будь який час доби: як у денний, так і в нічний. Тому потрібно більшість ресурсів національного превентивного механізму скоординувати на збільшення кількості візитів, які у подальшому дадуть можливість досягнути позитивних системних змін у місцях несвободи. На даний час в Україні досі існують місця несвободи, які жодного разу не відвідували візитери національного превентивного механізму, а особи, які там утримуються, навіть не знають про такий механізм захисту їх прав.

Також наразі в нашій країні відсутній взаємозв'язок між національним превентивним механізмом та громадськими організаціями (включаючи неурядові та професійні організації (медичні або адвокатські асоціації тощо)), адже останні відіграють важливу роль у запобіганні, моніторингу та боротьбі з катуваннями та надання допомоги жертвам, щодо яких були вчинені неправомірні дії.

За останні роки роботи національний превентивний механізм відхилився від свого основного завдання – здійснення превенції, а його працівники більшість свого часу витрачають на реагування та відповіді на скарги.

Національний превентивний механізм повинен мати повноваження вносити пропозиції та надавати вказівки щодо проектів та чинного законодавства України з огляду на зобов'язання держав за Факультативним протоколом, Конвенцією проти катувань та іншими міжнародними нормами та стандартами захисту прав людини.

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що для покращення роботи національного превентивного механізму в Україні потрібно, в першу чергу, збільшити його фінансування (як з боку держави, так і з боку недержавних організацій і фондів) та деталізувати процедурні аспекти його діяльності.

Список використаної літератури

1. Факультативний протокол до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання від 18.12.2002 № 57/199. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MU05309.html (дата звернення: 25.10.2019).
2. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання : Закон України від 21.07.2006. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T060022.html (дата звернення: 25.10.2019).
3. Замечания общего порядка Комитета ООН по правам человека. № 21. 6 с.

4. Мартиненко О. Кобзін Д., Черноусов А., Щербань С. Національний превентивний механізм проти катувань та жорстокого поводження (НПМ) в Україні. Харків : Харківський інститут соціальних досліджень, 2018. 78 с.
5. Про Державний бюджет України на 2019 рік : Закон України від 28.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2696-19> (дата звернення: 25.10.2019).
6. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина. Київ, 2018. 136 с.

асп. Л. О. Кадегроб

науковий керівник: к.ю.н., доц. К. Ю. Кармазіна

ПРАВО ДИТИНИ НА ЖИТТЯ vs ПРАВО МАТЕРІ НА ЗДОРОВ'Я

Проблема співвідношення права жінки на самостійне прийняття рішення про дітонародження та права самої дитини на життя є предметом гарячих суперечок між законодавцями, юристами, науковцями, медиками та просто небайдужими членами нашого суспільства ще з часів введення В. І. Леніним дозволу на аборти у 1920 р.

Станом на сьогодні, в Україні ведеться активне дослідження проблематики зазначеного питання. Правовим особливостям штучного переривання вагітності присвятили свої наукові праці К. М. Левандовські, Ю. В. Гоголь, Л. І. Іванюта та ін. Водночас, ані серед вітчизняної, ані серед світової наукової спільноти досі не існує єдиного підходу до тлумачення поняття «початок людського життя», а говорити можна лише про основні теорії його визначення: з моменту запліднення (формування клітини) [1]; з 14 дня після закріплення зиготи до стінки матки [2]; з моменту народження [1, 2]; 28 день після народження [2].

Міжнародні акти також не містять конкретики. В положеннях Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 р. закріплено, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту до і після народження» [3]. Із зазначеного чітко вбачається, що дитина, знаходячись в утробі матері, вже має певні права, зокрема право на життя, та потребує їх захисту з боку держави.

Проте вже в положеннях Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. дитиною визнається кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше [4, ст. 1]. Як наслідок, питання щодо визначення фактичного початку набуття людиною статусу дитини було скориговане й надане в загальному вигляді, що надало державам можливість самостійно визначати поняття «початку життя людської істоти».

Сьогодні в переважній більшості країн світу повністю (наприклад, у Мальті) або частково (наприклад, у Польщі, Аргентині, Японії та ін., за

винятком таких обставин, як зґвалтування, відсутність згоди батька, медичні причини тощо) існує заборона на штучне переривання вагітності. У цьому зв'язку, на наш погляд, прикро, що в Україні аборти законодавчо дозволені й обмежені хіба що строками вагітності. Так, на ранній стадії вагітності жінка має право абсолютно вільно й безперешкодно вдаватися до переривання вагітності необмежену кількість разів. Таке право жінки передбачене положеннями ст. 281 Цивільного кодексу України, в яких разом з твердженням про «невід'ємне право особи на життя», передбачене й право жінки на штучне переривання вагітності [5, ст. 281]. При цьому штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки, а у випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене при вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів [5, ст. 281].

Випадки, за яких дозволено проводити аборти, регламентовані Постановою Кабінету Міністрів України «Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України» від 15 лютого 2006 р., згідно з якою аборти дозволені за таких обставин:

- наявні деякі інфекційні та паразитарні хвороби, новоутворення, хвороби ендокринної системи, розладу харчування та порушення обміну речовин, хвороби крові і кровотворних органів та окремі порушення із залученням імунного механізму, розлади психіки та поведінки, хвороби нервової системи, системи кровообігу, органів дихання, органів травлення, сечостатевої системи, шкіри та підшкірної клітковини, кістково-м'язової системи та сполучної тканини, уроджені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії;

- вік вагітної менше 15 та більше 45 років;

- вагітність настала внаслідок зґвалтування;

- можливе настання інвалідності під час вагітності [6].

Отже, як підкреслює К. М. Левандовскі: «В законодавстві спостерігається «триместрова» градація цінності людського життя, відповідно до якої в перший триместр вагітності для її переривання достатньо лише бажання жінки, в другому триместрі вагітність можливо перервати при наявності якихось соціальних показників та у третьому триместрі переривання можливе лише за вагомих медичних показників» [7, с. 70].

Автор погоджується з вищевказаним твердженням, а також вважає, що така позиція законодавця з одного боку направлена на захист прав жінки, проте з іншого боку – повністю нівелює права живої, проте ще ненародженої дитини.

Г. Терещук наголошує, що: «Від 1955 р., коли Микита Хрущов вдруге легалізував аборти в країнах СРСР, і донині українська держава втратила внаслідок проведення абортів приблизно 34 мільйони людей. Сьогодні на

тисячу жінок у державі припадає 20-30 переривань вагітності, коли немає ніяких застережень щодо здоров'я дитини чи матері» [8].

Ми цілком погоджуємося з твердженням професора Інституту педіатрії, акушерства та гінекології АМН України Л. І. Іванюти про те, що: «Україна посідає одне з перших місць в Європі за кількістю абортів і одне з останніх за рівнем життя. Якщо в Іспанії число абортів на 1000 жінок віком 15–44 роки становить 5,7, Нідерландах – 6,5, Бельгії – 6,8, то в Україні воно дорівнює 43 (станом на 1999 р.)» [9, с. 27].

Як зазначає Ю. В. Гоголь: «Щорічно офіційна статистика реєструє в Україні близько одного мільйона абортів. А до того слід також додати значну кількість переривань вагітності, проведених у комерційних закладах, де ці маніпуляції погано піддаються обліку. Співвідношення кількості абортів і пологів в Україні також дуже високе (близько 145 на 100), а в країнах Західної Європи – у середньому 10–15 абортів на 100 пологів» [10].

Крім того, легка доступність послуг зі штучного переривання вагітності зробила Україну популярною для так званого «медичного» туризму, за якого жінки з країн, в яких заборонені аборти, спеціально приїжджають для того, аби позбутися небажаної вагітності.

Важливо, що таке свавільне та буденне ставлення до абортів українського суспільства має наслідком жахливу кількість безпідставно вбитих ненароджених маленьких громадян України та їх матерів, адже «за даними ЮНІСЕФ, Україна наразі лідирує серед країн Європи за смертністю матерів і немовлят» [11].

Безумовно, що вплив на високий показник переривання вагітностей має й соціальний фактор. Низький рівень життя, відсутність надійної підтримки з боку держави та суспільства, соціальна незахищеність, безвідповідальність батька дитини, який не бажає приймати участь у житті своєї дитини тощо, штовхають налякану, беззахисну вагітну жінку на відчайдушний крок.

Л. Кобелянська, на нашу думку, влучно зазначає, що: «Аборт не є щастям для жінки. І той, хто думає, що жінки борються за аборт, не розуміє, що жінки борються за своє право вирішувати щодо свого власного здоров'я. Звісно, в ідеалі вона це мала б вирішувати спільно зі своїм чоловіком, але іноді жінка поставлена в такі умови, коли у неї немає виходу» [11].

Справді, жінка, яка вдалася до абарту, перебуває в стані емоційного шоку, й цей стан часто зберігається протягом всього життя, та й саме оперативне втручання має серйозний негативний вплив на здоров'я (порушення рівня гормонів, запалення, безпліддя, інвалідність, смерть тощо).

В останні роки на розгляд Верховної Ради України подавалися законопроекти, які мали за мету заборону безпідставних абортів. Проте поки що жодного з них не було прийнято. Разом з цим, члени суспільства, які

виступають проти таких нововведень, наголошують саме на праві жінки на вільний вибір рішення щодо свого здоров'я, підкреслюючи, що самі аборти для багатьох є вимушеним кроком, від якого майбутні матері самі й страждають.

Водночас з цим, поборники заборони на штучне переривання вагітності, як правило, свідомо замовчують про існування права на життя дитини, яку збираються при цьому вбити. Фактично, маленьких громадян України, які ще не можуть самостійно захистити себе, позбавляють найголовнішого – права на життя.

Таким чином, сьогодні в Україні спостерігається вкрай високий рівень абортів. З огляду на наведені статистичні дані вбачається, що українське суспільство самознищується, адже за період введення дозволу на штучне переривання вагітності, кількість вбитих дітей фактично зрівнялась з загальною чисельністю населення нашої держави. Ще одним наслідком самовільного переривання вагітності є смерті, каліцтва, безпліддя, серйозно понівечене здоров'я та життя наших жінок.

Проаналізувавши думки вчених правничої та медичної галузі, чинне вітчизняне законодавство та міжнародні акти, автор статті прийшов до висновку про те, що таке нагальне й важливе питання, як співвідношення права дитини на життя та права жінки на вільний вибір рішення щодо свого здоров'я, й досі залишається відкритим для України (на відміну від більшості розвинених країн світу), хоча вже давно потребує більш рішучого та радикального вирішення.

Список використаної літератури

1. Fasouliotis S. J. Maternal-fetal conflict. S. J. Fasouliotis, J. G. Schenker. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*. 2000. № 89. S. 101–107.
2. Oduncu F. S. Cancer in pregnancy: maternal-fetal conflict. F. S. Oduncu, R. Kimmig, H. Nepp, B. Emmerich. *Journal of Cancer Research and Clinical Oncology*. 2003. № 129. S. 133–146.
3. Декларація прав дитини : Міжнародний документ від 20.11.1959. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384. (дата звернення: 23.10.2019).
4. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021. (дата звернення: 23.10.2019).
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 23.10.2019).
6. Про реалізацію статті 281 Цивільного кодексу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2006 № 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/144-2006-п>. (дата звернення: 23.10.2019).
7. Левандовські К. М. До питання правового статусу людини. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 69–82.
8. Терещук Г. В Україні діє напівкорумпована машина абортів URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1900237.html>. (дата звернення: 23.10.2019).
9. Іванюта Л. І. Репродуктивне здоров'я і неплідність. *Мистецтво лікування*. 2004. № 4. С. 27.

10. Гоголь Ю. В. Правове регулювання штучного переривання вагітності: проблемні питання URL: <http://vuzlib.com/content/view/2194/126/> (дата звернення: 23.10.2019).
11. Москвичова А. Там, де забороняють аборти, там відкривається канал для кримінальних зловживань. URL: <http://report.if.ua/lyudy/tam-de-zaboronyayut-aborty-tam-vidkryvayetsya-kanal-dlya-kryminalnyh-zlovzhyvan-ekspert/>. (дата звернення: 23.10.2019).

К. Ю. Кармазіна

к.ю.н., доц.

ДО ПИТАННЯ ПРО КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ «МОВНОГО ЗАКОНУ»

Ухвалення Верховною Радою України 25 квітня 2019 р. Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – мовний Закон, Закон № 2704-VIII) спричинило чимало невдоволених відгуків як в проросійські налаштованих верствах суспільства, так і в українському політикумі. Зазначена ситуація призвела до звернення 51 народного депутата України в червні 2019 р. до Конституційного Суду України з конституційним поданням, предметом якого є перевірка на відповідність статтям 8, 10, 11, 22, 24 та 91 Конституції України окремих приписів мовного Закону. У цьому зв'язку актуальним видається осмислення на науковому рівні питання про конституційність окремих аспектів мовного Закону, а особливо тих, що стосуються мови освітнього процесу.

Проаналізувавши положення ч. 4 ст. 13, ч. 5 ст. 21, ч. 3 ст. 22 Закону № 2704-VIII на відповідність статтям 10, 11 Конституції України, нами було встановлено, що ці норми не суперечать положенням Основного Закону нашої держави. Адже «застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» [1, ст. 10].

Крім того, вищезазначеною статтею Конституції України передбачено: «Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування» [1, ст. 10]. При цьому, незважаючи на те, що російську мову виділено окремо, це не змінює її статусу у порівнянні з іншими мовами національних меншин.

Україна «сприяє консолідації та розвитку української нації, її історичної свідомості, традицій і культури, а також розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України» [1, ст. 11]. Так, прийнятий Верховною Радою України Закон № 2704-

VIII покликаний заповнити правову прогалину щодо застосування мов в Україні у відповідності до Конституції України. Таким чином, в Конституції прямо вказано на необхідність прийняття спеціального закону, який покликаний врегулювати мовні відносини в державі та визначити можливість застосування мов з урахуванням суспільних відносин та стратегічного напрямку розвитку держави.

Відповідно до ч. 4 ст. 13 Закону № 2704-VIII на території Автономної Республіки Крим акти індивідуальної дії органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування оприлюднюються державною мовою та можуть додатково оприлюднюватись у перекладі кримськотатарською мовою як мовою корінного народу в Україні [3, ст. 13].

Вказане положення статті не означає дискримінацію російськомовних громадян за мовною ознакою (як зазначено в конституційному поданні). Відповідно до Конституції України, застосування мов визначається законом, тобто держава вправі визначати свою мовну політику, надаючи певні преференції конкретній мові, при цьому існують заборони щодо дискримінаційного характеру норм для носіїв інших мов. З огляду на вказане, дане положення не зменшує обсяг прав і свобод російськомовних громадян.

З урахуванням історичного періоду розвитку держави та суспільної думки 20 березня 2014 р. Верховна Рада України визнала статус кримськотатарського народу як корінного [4] і приєдналася до Декларації прав корінних народів ООН 2007 р. [2], чим, зокрема, фактично створено правові підстави для визначення порядку застосування кримськотатарської мови як єдиної мови корінного народу в Україні, що й відображено в мовному Законі.

Слід зазначити також, що ухвалення парламентом Закону № 2704-VIII жодним чином не скасовує дію на всій території України положень Європейської хартії регіональних мов або мов національних меншин, яка захищає права національних меншин, зокрема – і російської. До того ж, особливий захист і правовий режим використання як кримськотатарської, так і російської мов встановлено також і Конституцією Автономної Республіки Крим.

У авторів конституційного подання окремі перестороги викликали і норми ч. 5 ст. 21 Закону № 2704-VIII, відповідно до яких у закладах освіти відповідно до освітньої програми одна або декілька дисциплін можуть викладатися двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу [3, ст. 21]. Дане положення не суперечить статтям 10, 11 Конституції та не є дискримінацією російськомовних громадян за мовною ознакою з огляду на наступні обставини.

Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону № 2704-VIII особам, які належать до національних меншин України, гарантується право на навчання в комунальних

закладах освіти для здобуття дошкільної та початкової освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідної національної меншини України. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) із навчанням мовою відповідної національної меншини України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) з навчанням державною мовою [3, ст. 21].

Особам, які належать до корінних народів України, гарантується право на навчання в комунальних закладах освіти для здобуття дошкільної і загальної середньої освіти, поряд із державною мовою, мовою відповідного корінного народу України. Це право реалізується шляхом створення відповідно до законодавства окремих класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу України поряд із державною мовою і не поширюється на класи (групи) із навчанням державною мовою [3, ст. 21].

Особам, які належать до корінних народів, національних меншин України, гарантується право на вивчення мови відповідних корінного народу чи національної меншини України в комунальних закладах загальної середньої освіти або через національні культурні товариства [3, ст. 21].

Відповідно до ч. 6 ст. 21 Закону № 2704-VIII за бажанням здобувачів професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти заклади освіти створюють можливості для вивчення ними мови корінного народу, національної меншини України як окремої дисципліни [3, ст. 21].

Тобто Закон № 2704-VIII передбачає можливість вивчення та навчання мовою національних меншин, зокрема – і російською мовою, з урахуванням конституційних положень, а саме тих, що держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Відповідно до ч. 3 ст. 10 Конституції України держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування [1, ст. 10], що й знайшло своє відображення в ч. 5 ст. 21 аналізованого Закону. Так, в Основному Законі зазначено незворотність європейського та євроатлантичного курсу України. В положеннях статей 85, 102, 116 Конституції йдеться про стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Тобто, визначивши стратегічний курс держави, законодавець без жодної дискримінації інших мов, забезпечуючи сприяння вивченню мов міжнародного спілкування вирішив, що у закладах освіти відповідно до освітньої програми одна або декілька дисциплін можуть викладатися двома чи більше мовами – державною мовою, англійською мовою, іншими офіційними мовами Європейського Союзу.

Відповідно до ч. 3 ст. 22 Закону № 2704-VIII дисертації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, доктора мистецтва, доктора наук, або у

передбачених законом випадках наукові доповіді у разі захисту наукових досягнень, опублікованих у вигляді монографії або сукупності статей у вітчизняних та/або міжнародних рецензованих фахових виданнях, а також автореферати та відгуки опонентів виконуються державною мовою або англійською мовою [3, ст. 22].

Дане положення також не суперечить статтям 10, 11 Конституції та не є дискримінацією російськомовних громадян за мовною ознакою з огляду на наступні обставини. Згідно ч. 2 ст. 54 Конституції держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством [1, ст. 54]. Тож для забезпечення конкурентоздатності вітчизняної науки в світі, на нашу думку, Законом № 2704-VIII слушно відображена можливість для використання англійської мови серед учених. При цьому, останнім часом саме англійська мова фактично стала єдиною міжнародною мовою для здійснення публікацій результатів своїх наукових пошуків вітчизняними вченими у провідних світових наукових виданнях, внесених до науково-метричних баз Scopus та Web of Science, без наявності яких в Україні є неможливим здобуття як наукових ступенів, так і вчених звань.

До того ж, будь-яка держава може застосовувати певні обмеження використання іншої мови чи мов в конкретній сфері, яка не є загальнообов'язковою для кожної людини. При цьому обов'язком держави є створення достатніх умов для вивчення необхідної мови та недопущення дискримінації для будь-кого, хто володіє іншою мовою.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що вирішуючи долю мовного Закону країни, на цей раз носіям суддівських мантії варто бути надзвичайно обережними, адже з 28 лютого 2018 р. (у зв'язку з ухваленням Великою палатою Конституційного Суду України рішення у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» № 2-р/2018 [5]) наша держава перебуває в ситуації триваючого порушення принципу верховенства права та правової невизначеності щодо мовних питань, що призводить до порушення прав і свобод необмеженої кількості осіб. І ухвалення нового мовного Закону має за мету навести лад у мовній царині країни, нарешті реально забезпечивши функціонування української мови як державної.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Основний Закон України від 28.06.1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.10.2019).
2. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 13.09.2007 № 61/295/. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156 (дата звернення: 28.10.2019).

3. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19> (дата доступу: 28.10.2019).
4. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : Постанова Верховної Ради України від 20.03.2014 № 1140-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1140-18> (дата звернення: 28.10.2019).
5. У справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» : Рішення Конституційного Суду України від 28.02.2018 року № 2-р/2018 у справі № 1-1/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-18> (дата звернення: 28.10.2019).

З. В. Кузнєцова

к.ю.н., доц.

КОНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Проблема обмеження державою прав і свобод завжди хвилювала суспільство в цілому і науковців зокрема. Проте, обмеження прав і свобод неминучі, хоча б в силу того простого факту, що вони повинні бути наділені формальною визначеністю, а значить, і кордонами, а також з огляду на можливий конфлікт інтересів окремих індивідів як один з одним, так і з інтересами суспільства в цілому. Однак, і до теперішнього часу особливої уваги заслуговує питання конституційних підстав обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні. На сьогоднішній день, не дивлячись на велику кількість наукових робіт, присвячених даній темі, вона все ще залишається проблемною.

Також необхідно, сказати про те, що з огляду на практичне застосування, проблема співвідношення приватних прав і діяльності держави є особливо важливою для конституційного права: з одного боку держава, а з іншого – людина. Маємо на увазі те, що держава створюється людьми для себе, для того, щоб захистити свої права і свободи, але знову ж таки держава виникає як відповідь на нездатність людського суспільства жити без неї, без її сили і обмежень, держава стає як би вищим проявом громадської організованості і порядку, єдиним гарантом безпеки, стабільності і розвитку.

Відповідно до ч. 2 ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 р. при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві [1, ст. 29].

Ст. 3 Конституції України визнала людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. У цій же статті визначено, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. При цьому держава відповідає перед людиною за свою діяльність головним обов'язком – утвердженням і забезпеченням прав і свобод людини [2, ст. 3]. Важливість даного положення, на наш погляд, підкреслюється і тим, що ст. 3 міститься в розділі I Конституції України, який хоч і має не зовсім лаконічну назву «Загальні засади», але його норми регулюють засади конституційного ладу, основою якого є людина.

Конституція України сьогодні в сенсі прав і свобод громадян відповідає всім найвищим міжнародним стандартам, в тому числі і Загальній декларації прав людини та Міжнародним пактам про економічні, соціальні і культурні права і про громадянські і політичні права [3]. Зміни, внесені до Конституції України в різні періоди, незважаючи на серйозний перерозподіл повноважень влади і деякі інші «поправки», не торкнулися норм, що стосуються прав і свобод громадян. І це, цілком, зрозуміло з урахуванням сказаного вище: тобто ці норми відповідають міжнародним стандартам, і було б важко пояснювати відступ від них міжнародній спільноті.

Безсумнівно, права і свободи громадян не можуть бути нескінченними, нічим не обмеженими, враховуючи, що ми живемо в суспільстві, основою якого є взаємні стосунки людей, що складаються в процесі реалізації особистих потреб кожного. Вважається, що права і свободи конкретного суб'єкта закінчуються там, де починаються права і свободи інших суб'єктів. У зв'язку з цим досить актуальним є питання про обмеження прав і свобод, тобто про межі втручання держави.

Під обмеженням основних прав слід розуміти обумовлену природними, соціальними і духовними причинами систему конституційно-правових засобів, що визначають носія, сферу нормативного змісту і порядок реалізації основних прав і свобод людини і громадянина, але допустиму лише в разі відповідності формальним і матеріальним критеріям.

Відповідно до Конституції України не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Ключове значення для нормотворчості і правозастосування з цієї проблеми для нашої країни має ст. 34 Конституції України, якою гарантується право кожному на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Але здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Зауважимо, що саме по собі право на вільне вираження думки і слова є одним з основоположних для демократичної правової держави; що ж стосується громадського порядку, то його порушенням є і сміття на вулицях. Однак навряд чи ці критерії можна порівняти за значенням. А масові заходи (особливо такі як мітинги, походи, демонстрації, пікети) організують не тільки для безпосередніх їх учасників, а й для того, щоб звернути увагу суспільства, державних органів на ту чи іншу проблему.

Ст. 36 Конституції України закріплює право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів. А також застерігає, що в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей законом встановлюються обмеження.

Відповідно до ст. 39 Конституції громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації. Але, реалізація цього права може бути обмежена судом відповідно до закону з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку.

В той же час, у частині першій ст. 64 Конституції України зазначено, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків передбачених Конституцією України. Аналогічні застереження є і в ст. 22 Конституції. Конституційний Суд України у своєму рішенні №5-зп від 30 жовтня 1997 р. (справа Устименка К. Г.) сформулював абсолютно чітку позицію, відповідно до якої «Винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами» [4].

Отже, очевидним є конституційний принцип абсолютної дії, за яким винятки стосовно обмеження або звуження обсягу прав і свобод людини і громадянина встановлюються тільки самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами.

Відповідно до ст. 157 Конституції України, вона не може бути змінена, якщо зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина або в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Законодавець не може простим голосуванням змінити або скасувати положення конституційних

норм, а конкретні статті Конституції України стосовно прав і свобод людини та громадянина не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану. Окремі обмеження прав і свобод у надзвичайних умовах допускаються лише із зазначенням строку дії цих обмежень. Законодавець, не маючи права обмежити або скасувати обсяг конституційних прав, на наш погляд, може удосконалювати практику їх захисту і застосування, а за змістом ст. 22 Конституції України розширити їх зміст. Наприклад, законодавець має певну свободу у формуванні правових рішень соціального характеру. Крім того, приймаючи закон, що обмежує право на соціальний захист, законодавець має обґрунтувати підстави для цього, вмотивувати своє рішення і взяти до уваги причину обмежень та їх наслідки [5].

Практика національної законотворчості дає підстави зауважити, що під різноманітними реформаційними пакетами суттєво обмежуються обсяги і зміст вже існуючих прав людини на судовий захист, медичну допомогу, на працю, конфіденційну інформацію і захист персональних даних, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї.

Підсумовуючи, слід ще раз зазначити, що обмеження прав і свобод громадян – дуже тонкий інструмент, який вимагає ретельного і виваженого підходу, і він повинен використовуватися у виняткових випадках, передбачених лише нормами Конституції України. І головне, що має при цьому враховуватися – це фундаментальне положення ст. 3 Конституції України. Якщо ми цього не досягнемо, всі розмови про демократичний правовий режим в державі і суспільстві так і залишаться розмовами.

Список використаної літератури

1. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ від 10.12.1948. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 27.10.2019).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254 к/96-ВР з наст. змінами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.10.2019).
3. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Міжнародний документ від 16.12.1966. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_042 (дата звернення: 27.10.2019).
4. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію» та статті 12 Закону України «Про прокуратуру» (справа К. Г. Устименка) від 30.10.1997. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710> (дата звернення: 27.10.2019).
5. Головченко В. Законодавче обмеження обсягу прав людини: питання правомірності. URL: <http://jur-gazeta.com/publications /events/ zakonodavche-obmezheniya -obsyagu-prav> (дата звернення: 27.10.2019).

А. В. Левенець

к.ю.н., доц.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ РОЗШИРЕННЯ ПІДСТАВ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ В УКРАЇНІ

Сучасний стан розвитку українського парламентаризму характеризується активними процесами реформування статусу народного депутата України як представника українського народу, обраного до складу єдиного законодавчого органу влади – Верховної Ради України. Ці процеси стосуються питань зняття або обмеження депутатської недоторканності, посилення елементів конституційно-правової відповідальності народних депутатів, механізмів громадського контролю за їх діяльністю та інше.

Результатом одного з таких напрямків став попередньо прийнятий ВРУ та направлений до Конституційного Суду України законопроект про внесення змін до ст. 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України). Сутність запропонованих змін полягає у тому, щоб в конституційному порядку визначити, окрім раніше передбачуваних, додаткові підстави для позбавлення народних депутатів України мандатів у випадку: 1) неособистого голосування (тобто голосування народним депутатом України замість іншого народного депутата України або надання народним депутатом України можливості проголосувати замість нього іншому народному депутату України [1]), 2) відсутності народного депутата України без поважних причин на третині пленарних засідань Верховної Ради України та/або засідань комітету Верховної Ради України, членом якого він є, протягом однієї чергової сесії [1]. Слід відзначити, що по суті наведені підстави пов'язані між собою, оскільки факти неособистого голосування народними депутатами («кнопкодавства») відбуваються саме через їх відсутність в залі пленарних засідань.

Проблема масового порушення народними депутатами своїх прямих конституційних обов'язків не є новою для України. За даними громадського руху «Чесно», у Верховній Раді 8-го скликання було зафіксовано понад 1800 випадків неособистого голосування народними депутатами. Лише протягом 2018 р. 140 депутатів порушували обов'язок щодо особистого голосування загальною кількістю 1270 разів [2]. При цьому слід розуміти, що законодавча функція є пріоритетною в діяльності парламенту, виконання якої залежить від безпосередньої участі та активності кожного народного депутата. Особисте голосування та присутність і особиста участь народного депутата у засіданнях Верховної Ради України та її органів, до складу яких його обрано, є прямими обов'язками народних депутатів, що закріплюються ст. 84 Конституції України та ст. 24 Закону України «Про статус народного депутата». Зі змісту цих

положень впливає, що наявні факти відсутності народних депутатів на робочому місці у залі пленарних засідань та як наслідок – неособисте голосування за рішення, які приймаються народними депутатами в парламенті не є порушенням вимог депутатської етики, як це часто сприймається в суспільстві та навіть наукових колах, а визначається антиконституційними та протизаконними діями, на чому наголошує О. О. Даниляк [3].

Логічно припустити, що у випадку наявності протизаконного діяння має бути встановлена відповідальність за його порушення. Разом із тим у Конституції та законах України зараз відсутні положення, які б дозволяли притягувати до відповідальності народних депутатів, які голосують замість інших народних депутатів та/чи надають свою картку іншим народним депутатам для голосування замість себе. Такий дисбаланс прав, обов'язків та відповідальності будь-якого органу влади – особливо вищого представницького органу – призводить до порушення конституційних принципів народовладдя, що не припустимо, враховуючи положення ст. 5 Конституції України, яка визначає народ єдиним джерелом влади.

Окрім відсутності нормативних положень щодо відповідальності народних депутатів за неособисте голосування, слід також відмітити досить тривале самоусунення судової гілки влади від реакції на відповідні порушення. Як відзначає Даниляк О. О. у своїй аналітичній доповіді, «неодноразові спроби визнати неконституційними чи нелегітимними окремі рішення парламенту з підстав неособистого голосування через Конституційний Суд України та систему адміністративних судів України до лютого 2018 р. були безрезультатними» [3, с. 5]. Проте завдяки першому прецедентному в цьому плані рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» № 21722/11, в п.145 якого зазначено: «рішення про звільнення заявника було проголосоване при відсутності більшості народних депутатів. Присутні на пленарному засіданні народні депутати свідомо та незаконно голосували за своїх численних відсутніх колег. Отже, рішення було ухвалене з порушенням ст. 84 Конституції України, ст. 24 Закону України «Про статус народного депутата України» 1992 р. та ст. 47 Регламенту Верховної Ради, які вимагають від народних депутатів особистої участі у засіданнях та голосуванні» [4] ситуація набула для України зовсім іншого характеру, оскільки обов'язкова юридична сила рішень ЄСПЧ визнана на законодавчому рівні. Після цього з'явилися рішення національних судів, в яких факт неособистого голосування було визнано як юридичну підставу для визнання закону недійсним через порушення процедури (наприклад, рішення Конституційного Суду України від 28 лютого 2018 р. щодо визнання неконституційним Закону України № 9073 «Про засади державної мовної політики»). Аналіз відповідних подій демонструє причинно-наслідковий зв'язок між порушеннями народними

депутатами своїх конституційних обов'язків та настанням негативних наслідків таких порушень – втрати чинності законів та інших актів ВРУ з відповідними фінансовими, економічними та політичними ризиками.

Ефективність законодавчого регулювання інституту конституційної відповідальності народних депутатів, зокрема – щодо можливості позбавлення депутатського мандату за порушення обов'язків особистої присутності в парламенті та особистого голосування, підтверджує досвід окремих країн (Польщі, Литви, Словаччини, Ізраїлю), в яких закріплено конституційну, адміністративну та навіть кримінальну відповідальність за вказані порушення.

Враховуючі наведені вище позиції, вважаємо позитивними пропозиції щодо можливості позбавлення народних депутатів України мандатів за факти систематичної відсутності на робочому місці та як наслідок – неособистого голосування як в залі пленарних засідань, так і в інших органах Верховної Ради України. Окрім того, такі пропозиції відповідають загальним тенденціям щодо посилення інститутів конституційно-правової відповідальності вищих органів влади, які залишаються слабкими в нашій державі протягом довгого часу.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) : Проект Закону від 28.08.2019. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66262 (дата звернення: 15.10.2019).
2. #ЧЕСНОdigest: нардепи-кнопкодави 2018 р. URL: <https://www.chesno.org/post/3600/> (дата звернення: 15.10.2019).
3. Даниляк О. О. Забезпечення прозорості голосування та прийняття рішень народними депутатами під час законодавчого процесу. Аналітична записка. Офіційне інтернет-представництво «Національний інститут стратегічних досліджень». URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/2969/> (дата звернення: 15.10.2019).
4. Справа «Олександр Волков проти України» (Заява № 21722/11) : Рішення Європейського Суду з прав людини, вступило в дію 27 травня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947 (дата звернення: 15.10.2019).

асп. А. М. Мхітарян

науковий керівник: д.ю.н., проф. Л. О. Корчевна

ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Наприкінці ХХ ст. зі стрімким початком глобалізаційних процесів, а також розвитком інформаційних і комунікаційних технологій дуже поширеною стала теорія інформаційного суспільства. Концепція інформаційного суспільства стала об'єктом дослідження багатьох відомих не тільки соціологів та філософів, але й футурологів. Та ідеї, які були висунуті футурологами ще у 70-80-ті роки, вже сьогодні стають реальністю.

З появою мережі Інтернет та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій (далі – ІКТ) мільярди людей отримали майже необмежений доступ до інформації, можливість отримувати та розповсюджувати її за лічені секунди. Саме тому у XXI ст. найбільшою цінністю стає інформація та знання. Суспільство стає більш відкритим, глобалізаційні процеси ведуть до розширення кола суб'єктів різноманітних суспільних відносин.

Разом із тим, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій допомагає модернізувати надання державних послуг населенню. За допомогою ІКТ більшість процесів автоматизується, що веде не тільки до їх швидкості, але й до ефективності та максимальному виключенню корупційного елементу.

Проте, окрім автоматизації державних процесів, суспільство отримало змогу швидко отримувати інформацію щодо діяльності державних органів та окремих посадовців. При цьому через соціальні мережі, різноманітні форуми та платформи індивіди можуть висловлювати свою думку, писати електронні звернення та петиції до державних і муніципальних органів влади.

Все це створює умови для зростання впливу громадян на діяльність державного апарату. Суспільство може контролювати процес прийняття певних політико-правових рішень та швидко реагувати на них. Все це дає нам можливість говорити про процес становлення електронної демократії.

Існує багато концепцій та теорій електронної демократії, однак ми зробимо акцент на підходах до розуміння електронної демократії з позицій теорії права.

У науці виділяють 2 підходи до розуміння електронної демократії: вузький та широкий.

Згідно з вузьким підходом, електронна демократія стає певним способом встановлення комунікації між громадянами та суб'єктами владних повноважень за допомогою нових ІКТ. Так, розширюється участь громадян у прийнятті різних політико-правових рішень. За допомогою інформаційно-комунікаційних технологій індивіди мають змогу брати участь у державних справах, впливати на прийняття важливих рішень та контролювати дії державних та муніципальних органів.

При електронній демократії електронні мережі використовуються для розвитку прямої демократії, спрощення інституту представництва громадян в державних органах, проведення голосування в електронній формі та онлайн-дебатів для прийняття рішень, пов'язаних з державною політикою [1, с. 84].

Саме цей підхід відображений у Рекомендації CM/Rec(2009)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо електронної демократії. У Рекомендаціях закріплені принципи електронної демократії, у першому з яких наголошується, що електронна демократія є електронною підтримкою демократії [2, с. 1]. Електронна демократія (далі – е-демократія) розглядається

як частина демократії. Вона підтримує, зміцнює демократію, демократичні інститути та процеси за допомогою ІКТ [2, с. 1].

Рекомендації закріплюють, що е-демократія є додатковою та взаємопов'язаною з традиційними процесами демократії [2, с. 2]. Електронна демократія створює можливості «для забезпечення та полегшення надання інформації та обговорення, розширення громадянської участі для поглиблення політичних дебатів та прийняття більш ефективних та більш законних політичних рішень» [2, с. 6].

Таким чином ми розглянули вузький підхід, відповідно до якого е-демократія розглядається в парадигмі розширення участі громадян у процесі прийняття політико-правових рішень державними та муніципальними органами.

Відповідно до широкого підходу, е-демократія є більш складним явищем. Здебільшого електронна демократія розглядається у контексті розвитку інформаційного суспільства та є частиною різноманітних концепцій інформаційного суспільства.

З метою більш глибокого розуміння широко підходу розглянемо концепцію демократії участі (партисіпаторної демократії) «батька інформаційного суспільства» Йонедзі Масуди. У своїй праці «Інформаційне суспільство як постіндустріальне суспільство» вчений розкритикував сучасну демократію через високий рівень опосередкованості населення при прийнятті рішень державними органами [3, с. 75].

У підрозділі «Шість принципів демократії» Й. Масуда закріпив принципи, через які можна зрозуміти сутність демократії участі:

1. Всі громадяни повинні брати участь у прийнятті рішень, або, принаймні, їх найбільша кількість.

2. Дух синергії (the spirit of synergy) та взаємодопомоги має пронизати всю систему.

3. Вся інформація, що стосується справи, має бути доступною для народу.

4. Всі отримані громадянами здобутки і понесені ними жертви мають бути рівномірно розподілені між ними.

5. Вирішення питання має відбуватися шляхом переконування та узгодження.

6. Можна сподіватися, що після прийняття рішення всі громадяни братимуть участь у його втіленні в життя [3, с. 78–79].

Так, партисіпаторна демократія виступає певним типом прямої демократії, яка залучає до прийняття усіх державно-правових рішень всіх громадян і здійснюється за допомогою сучасних ІКТ.

Отже, ми розглянули два підходи щодо розуміння е-демократії. Хоча широкий підхід здається більш теоретичним і навіть утопічним, ми можемо вже зараз побачити його втілення у низці держав: найбільш показовим є прийняття конституції Ісландії за допомогою краудсорсингу. У той же час, елементи електронної демократії у розумінні вузького підходу активно застосовуються великою кількістю держав.

Список використаної літератури

1. Understanding E-Government in Europe: Issues and Challenges. Routledge, 2009. 324 p.
2. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy). Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805d1b01 (Last accessed: 24.10.2019).
3. Маруховський О. Сутність концепції демократичної участі (За Йонезі Масудою). Політичний менеджмент. 2006. № 1. С. 73–83.

С. В. Пілюк

к.ю.н., доц.

ЕТИЧНІ ОСНОВИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Адвокатська етика є складовою частиною юридичної етики та являє собою сукупність моральних спеціальних вимог і норм, що реалізуються в результаті здійснення адвокатської діяльності.

Більш правильним, на наш погляд, представляється наступне визначення адвокатської етики: «Адвокатська етика являє собою систему науково обґрунтованих уявлень про морально-етичні аспекти адвокатської діяльності та їх оцінок» [1, с. 56].

Професія адвоката ґрунтується на розвиненому внутрішньому контролі за словами, діями і намірами своїх членів. Захищаючи права клієнтів, адвокат вступає у відносини із судом, правоохоронними та іншими державними і недержавними органами, організаціями, громадянами.

Етичні принципи служать адвокату орієнтирами при вирішенні того чи іншого конкретного питання, проблеми, при виборі власної лінії поведінки або поведінки свого клієнта. Ці орієнтири необхідні, оскільки заздалегідь неможливо передбачити всі життєві ситуації, але в той же час в кожній ситуації і кожен раз адвокат повинен перед собою, клієнтом, державою, суспільством, колегами, професією переконливо обґрунтовувати свою точку зору, свою поведінку і свої наміри.

15 лютого 2019 р. 3'їздом адвокатів України Розділ II Правил адвокатської етики був доповнений ст. 12¹ «Чесність та добропорядна репутація», до

ст.ст. 44, 65 внесено зміни. Адже, принцип чесності і добропорядної репутації адвоката є визнаним міжнародним стандартом здійснення адвокатської діяльності, який відображений в етичних кодексах поведінки адвокатів різних країн.

Згідно з чинною ст. 12¹ Правил адвокатської етики, «адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки» [2, ст. 12¹].

Адвокату заборонено робити завідомо неправдиві заяви стосовно суті доручення, фактичних обставин, що мають до нього відношення, їх правової оцінки, прав і обов'язків адвоката, клієнта, а також обсягу своїх повноважень щодо представництва інтересів клієнта.

Чесність як принцип адвокатської етики є основоположним початком професійної діяльності адвоката при побудові взаємовідносин адвоката з колегами, державними і недержавними органами, довірителями, засобами масової інформації. Часто поняття «чесність» використовується як синонім правдивості.

Слід зазначити, що чесність адвоката базується на понятті «честь», яка є моральною категорією, що характеризує особливе ставлення людини до самої себе, її здатність давати внутрішню оцінку своєї поведінки, контролювати себе, здатність до самообмеження в своїх діях в тій чи іншій ситуації. Чесність адвоката тісно переплітається з правовим принципом законності адвокатської діяльності. Ні за яких умов адвокат не повинен сприяти нечесній, протизаконній, непорядній поведінці довірителя, колеги, учасника процесу, посадової особи.

Принцип чесності має на увазі і повне інформування особи, яка звернулася за отриманням юридичної допомоги, про перспективи його справи. Адвокат не має права приховувати від свого довірителя слабкість його правової позиції, всі складнощі, які можуть виникнути при тому чи іншому розвитку подій.

Керуючись принципом чесності і добропорядної репутації, адвокат зобов'язаний максимально застосувати весь свій професійний досвід, кваліфікацію, здібності, передбачити всі можливі варіанти розвитку подій, врахувати всі обставини з тим, щоб бути готовим до будь-якої ситуації забезпечити найбільш повний захист інтересів свого довірителя.

Адвокат повинен передбачити всі майбутні наслідки своїх дій по наданню правової допомоги і найбільш повно інформувати про них довірителя. Це необхідно для того, щоб відсутність досвіду і спеціальної юридичної освіти не змогли перешкодити особі в повній мірі усвідомити значення і правові наслідки обраної нею позиції.

У ст. 44, яка регламентує діяльність адвоката у суді, слово «порядність» замінено на термін «добропорядна репутація», який більш влучно характеризує

адвоката як професіонала. Визначено, що, під час здійснення професійної діяльності в суді, адвокат повинен бути добропорядним, поводити себе чесно та гідно, стверджуючи повагу до адвокатської професії. За приписами цієї норми, адвокат має поважати процесуальні права адвоката, який представляє іншу сторону і не вдаватись до дій, що грубо порушують останні. Адвокат не повинен вчиняти дій, спрямованих на невиправдане затягування судового розгляду справи [2, ст. 44].

Змінами до ст. 65 Правил визначено, що у межах дотримання принципу чесності і добропорядної репутації, адвокат має надавати достовірну інформацію до Єдиного реєстру адвокатів України, органам адвокатського самоврядування, членам органів адвокатського самоврядування під час здійснення ними повноважень [2, ст. 65].

Контроль за дотриманням Правил адвокатської етики покладається на кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, яка створюється спеціально для прийому кваліфікаційних іспитів у осіб, які претендують на присвоєння статусу адвоката, а також для розгляду скарг на дії (бездіяльність) адвокатів.

Згідно ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», порушення Правил адвокатської етики є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності [3, ст. 34], Розділ XI Правил адвокатської етики передбачає правові наслідки їх порушення та визначає загальні засади застосування дисциплінарної відповідальності в цих випадках [2, ст.ст. 66, 70].

Затверджені зміни та доповнення спрямовані на підвищення престижу адвокатської професії, удосконалення вимог до адвокатів, належне здійснення діяльності з надання професійної правничої допомоги. Та, попри очевидну важливість зазначених вище принципів адвокатської діяльності, і чесність, і добропорядність є оціночними категоріями, тому завжди буде відкритим питання щодо того, чи відбулися порушення цих принципів, чи ні.

Список використаної літератури

1. Кузьмин М. А., Татынова А. Г. Нравственные основы адвокатской деятельности. *Современная наука*. 2014. № 4. С. 54–57.
2. Правила адвокатської етики: Затверджені звітно-виборним З'їздом адвокатів України 09.06.2017 р. (зі змінами від 15.02.2019 р.). URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/pravila/2019-03-15-pravila-2019_5cb72d3191e0e.pdf (дата звернення: 27.10.2019).
3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. *Відомості Верховної Ради*. 2013. № 27. Ст. 282.

О. В. Прієшкіна

д.ю.н., проф., Заслужений юрист України

КОРУПЦІЯ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ

Однією з основних та найважливіших проблем, які заважають нашій державі швидко розвиватись та посісти провідне місце серед інших держав світу є поширення корупції в усіх сферах життя суспільства. Корупція в сучасному світі становить серйозну загрозу державі, демократії, правам людини та соціальній справедливості. Вона стримує економічний розвиток держави, створює небезпеку для розвитку демократичних інститутів і підриває моральні підвалини суспільства. Більше того, в умовах глобалізації корупція перетворюється в інтернаціональну проблему, оскільки незаконні корупційні відносини стосуються інтересів і добробуту населення більшості країн світу, що є досить актуальним [1, с. 24].

Місцеве самоврядування зараз теж страждає через «хворобу» під назвою корупція, що проявляється в злочинному використанні службовими особами, громадськими і політичними діячами їх прав і посадових можливостей з метою особистого збагачення, яка підриває основні засади створення та функціонування органів місцевого самоврядування, а головне знецінює мету діяльності цього інституту держави, тому що ставить під загрозу основи демократії.

Необхідність невідкладного подолання корупції на думку вченої В. М. Щегорцової «обумовлюється тим, що вона за ефектом ланцюгової реакції породжує цілий спектр інших системних проблем: загрожує верховенству права, моралі суспільства, стабільності демократичних процесів, підриває основи державного управління, порушує принципи рівності та соціальної справедливості, породжує латентну монополізацію ринку й підриває правові основи вільної, добросовісної конкуренції, призводить до перекосів в оптимальному поєднанні методів адміністративного регулювання й ринкового саморегулювання на всіх рівнях влади та управління» [2].

За таких умов боротьба з корупцією фактично постає головним спрямуванням як загальнодержавної політики, так і політики регіональних і місцевих органів публічної влади. Розпочинати необхідно з місцевого рівня, тому що саме місцеві органи влади, органи місцевого самоврядування, судові та силові структури на місцях утворюють первинну корупційну систему регулювання суспільних відносин, що лежить поза правовим полем, і є підґрунтям для розвитку і поширення цього злочинного процесу на загальнодержавний рівень.

Питання запобігання корупції в органах місцевого самоврядування в своїх наукових працях висвітлювали такі вчені, як: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, В. М. Гаращук, Т. О. Коломоєц, О. В. Кузьменко, Д. М. Лук'янець, Є. С. Молдован, В. П. Петков, С. О. Телешун, В. М. Щегорцова та інші.

Зараз наша країна вибрала шлях євроінтеграції, а необхідною умовою для визнання України повноцінним учасником Європейського Союзу є зменшення рівня корупції у нашій державі. Взагалі в цьому напрямі Україна вже зробила деякі кроки, зокрема, Верховною Радою України були прийняті такі нормативно-правові акти, як: Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014, Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 та Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні на 2014–2017 роки» від 14.10.2014 та інші. Завдяки цьому була розроблена Кабінетом Міністрів України «Державна програма щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні на 2015–2017 роки» від 29.04.2015, створені нові органи для запобігання корупції та судовою реформою 2016 р. було передбачено створення Вищого антикорупційного суду України. Але поки що, на жаль, всі ці дії не призвели до бажаного результату.

Виділяють такі причини поширення корупції в органах місцевого самоврядування:

- політичні, які пов'язані із зловживанням владними повноваженнями посадовими особами органів місцевого самоврядування, замкнутістю та непрозорістю системи управління, недосконалістю антикорупційної політики, безініціативністю та малоефективністю громадських формувань;

- економічні, які перш за все проявляються в неправомірному використанні державних ресурсів в особистих інтересах та у відсутності прозорості багатьох економічних процесів. Вони обумовлені невідповідністю заробітної плати життєвим потребам, через що посадові особи органів місцевого самоврядування намагаються поповнити свої статки з інших джерел;

- соціально-психологічні, що полягають у невисокій активності громадськості, корисливості державних службовців, професійній та моральній деформації поведінки частини керівників, що виявляється у поблажливому ставленні до фактів корупції;

- правові, в основі яких недосконалість антикорупційного законодавства та наявність законодавчих прогалин, у зв'язку з чим у посадових осіб органів місцевого самоврядування є можливість «оминути» закон;

- організаційно-управлінські, які проявляються у неналежній регламентації діяльності посадових осіб, так зване «кумівство», та відсутність механізмів запобігання проникненню в органи влади членів злочинних угруповань.

Існують різні механізми запобігання корупції в органах місцевого самоврядування та їх класифікація. Так, вчений-правознавець Е. С. Молдован пропонує такі заходи із запобігання та протидії корупції на державній службі, які також можна застосувати до посадових осіб органів місцевого самоврядування: 1. Адаптаційний. Приведення структури державної служби України у відповідність з рекомендаціями та стандартами країн-членів ЄС. 2. Забезпечення прозорості та гласності. 3. Каральний. Створення системи ефективною протидії корупції, за якої вчинення корупційних діянь тягне неминучу відповідальність осіб, винних у їх вчиненні, з настанням негативних соціальних та службових наслідків (втрати пенсійного забезпечення; обмеження кар'єрного зростання, зайняття політичною діяльністю). 4. Організаційно-управлінський. Чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень. Оптимізація чисельності державних структур з метою уникнення паралелізму в роботі, зменшення кількості контрольних та наглядових інстанцій 5. Правовий. Уніфікація нормативно-правових актів у сфері державної служби України. Удосконалення правового механізму проведення атестації державних службовців. 6. Превентивний. Запобігання соціальним передумовам корупції та усунення причин, що спричинюють вчинення корупційних діянь. 7. Соціально-економічний. Створення системи суспільних відносин, за якої правомірна поведінка службовців публічної служби є соціально престижною і вигідною. Забезпечення справедливої та адекватної оплати праці, завдяки чому можна було б уникнути негативних проявів протегування, клановості та сімейності [3].

Таким чином, запобігання корупції в органах місцевого самоврядування – це непроста справа, яка потребує часу та зусиль зі сторони не тільки держави, місцевих органів влади та їх посадових осіб, але й населення, кожного члена територіальної громади. Потрібно сформувані у громадян нетерпиме ставлення до будь-яких проявів корупції та підвищити рівень правової культури населення. Перші кроки в цьому питанні вже були зроблені, однак необхідно й надалі використовувати різноманітні механізми запобігання корупції в органах місцевого самоврядування, щоб досягти поставленої мети.

Список використаної літератури

1. Телешун С. О. Роль ефективної антикорупційної політики у формуванні правової держави. С. О. Телешун, І. В. Рейтерович, А. Л. Тіньков. *Роль правоохоронних органів у формуванні правової держави в умовах євроінтеграції України : матеріали Всеукр. підсумк. наук.-практ. конф.* (Київ, 12 берез. 2015 р.). Ч. 1. Київ : Нац. Акад. внутр. справ, 2015. С. 24–30.
2. Щегорцова В. М. Шляхи запобігання і протидії корупції в органах публічного управління України. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_40 (дата звернення: 10.10.2019).
3. Молдован Е. С. Напрями запобігання та протидії корупції на державній службі: морально-ідеологічний аспект. *Державне управління: теорія та практика*. 2010. № 2.

О. М. Садовська

к.ю.н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ФРАНЦІЇ ТА ІТАЛІЇ

Тема парламентського контролю, як самостійного інституту парламентаризму, є актуальною, оскільки на даному етапі розвитку України такий контроль став важливою формою роботи Верховної Ради, але лише як форма політичного контролю. В зарубіжних країнах, зокрема у Франції та Італії, це теж політичний контроль, який ґрунтується не тільки на їх власних повноваженнях, які є встановленими конституціями країн, але і на думці виборців, які є носіями верховної влади будь-якої демократичної держави.

Парламентський контроль в названих країнах здійснюється з більш конкретними конституційно-правовими наслідками. Він розглядається, як нагляд, перевірка діяльності певних осіб та органів виконавчої влади, контроль за бюджетною політикою і низкою інших сфер державної діяльності. Це обумовлено тим, що роль парламентів в цих країнах, як контролюючих органів, давно зрозуміла: у виконавчій владі зосереджені величезні повноваження, а, отже, і можливості та спокуси зловживаннями ними.

Зі змісту Конституції Франції 1958 р. [1] випливає, що основні повноваження з парламентського контролю в низці парламентських органів і посадових осіб має нижня палата французького парламенту, яка обирається прямим голосуванням – Національні Збори. Тільки ця палата може внести пропозицію про вотум недовіри (ст. 49 Конституції), резолюцію осуду уряду, внести на розгляд питання про довіру уряду у зв'язку з голосуванням по конкретному проекту Прем'єр-міністра, вона може сформувати постійні та слідчі комісії, які забезпечують Національні Збори інформацією, необхідною для контролю уряду, відхилити чи прийняти проект бюджету в першому читанні, запитувати окремих міністрів з питань їх діяльності і т. ін. Однак ця діяльність може стримуватися верхньою палатою парламенту – Сенатом, який обирається непрямым шляхом від територіальних колективів [1, ст.ст. 49–50]. Все залежить від партії чи коаліційної більшості в палаті, яка сформувала уряд, та чи буде вона його контролювати та критикувати взагалі.

Як в Італії, так і у Франції верхні палати здійснюють в основному інформаційний контроль за діяльністю уряду. У Франції сенатори можуть задавати уряду письмові питання – інтерпеляції. Відповіді на них публікуються

в «Journal Official», де громадськість може ознайомлюватися з ними. Також у Сенаті одне засідання на тиждень відводиться для усних питань міністрам без проведення дебатів, та в ході сесії деякі засідання присвячуються усним питанням уряду з подальшими дебатами та обговореннями, трансляціями по телебаченню. Також обговорення на відкритому засіданні проекту бюджету, де присутні члени уряду, створює єдину можливість депутатам та сенаторам опитати по черзі і публічно всіх міністрів з різних аспектів урядової політики. Але усі ці дії парламентаріїв рідко приводять до конкретної відповідальності уряду [2, с. 60].

В Італії за Конституцією 1947 р. [3] парламентський контроль є віднесеним в рівній мірі до повноважень кожної з палат парламенту – Палати депутатів та Сенату. Конституція чітко закріплює форми парламентського контролю палат: вирішення питань колегіальної (Ради Міністрів) та індивідуальної відповідальності міністрів (за дії своїх відомств), відповідальності Голови Ради Міністрів за керівництво загальною політикою уряду Італії; відмова кожної з палат парламенту в довірі уряду, прийняття поіменним голосуванням мотивованої резолюції недовіри; запит палат до членів уряду, відповідь на яку має бути дана на засіданні Палати [3, ст. 64]; законодавче затвердження декретів-законів, виданих урядом в силу делегованих повноважень [3, ст. 77]; проведення кожною з палат розслідувань з питань, що становлять державний інтерес [3, ст. 82].

Практикою парламенту також розрізняється запит на адресу уряду та інтерпеляція, яка є більш складною формою контролю. Запит може бути як в усній, так і в письмовій формі. Відповідь уряду публікується у звіті про засідання палати, на якому вона внесена. Інтерпеляція містить питання сенатора до уряду в письмовій формі щодо мотивів і цілей дій уряду. Палата може прийняти спеціальну резолюцію по інтерпеляції в разі незадовільної відповіді уряду. Однак, як і у Франції, її прийняття не має серйозних наслідків для уряду. Але коли таких незадовільних відповідей стає багато, а це тисячі інтерпеляцій на рік, то палати можуть ставити питання про довіру уряду.

Ну і також, як і у Франції, у парламенті Італії діють численні комісії та комітети з розслідування питань, що мають державний інтерес [3, ст. 82]. Всесвітньо відома діяльність спеціальної двопалатної комісії «Антимафія», яка працювала майже 30 років в парламенті та завдяки діяльності якої не один уряд було відправлено у відставку, притягнуті тисячі причетних до злочинів мафії до відповідальності. Також існує комісія з розгляду звинувачень, висунутих проти членів Ради міністрів [3, ст.ст. 90, 96].

Наведений огляд свідчить, що парламентський контроль в розглянутих країнах має істотний вплив на державну політику та є більш складним явищем, ніж просто відносини влади-підпорядкування, коли контролюючий орган може

відмінити акти підконтрольного органу. Вагомість парламентського контролю полягає в тому, що його результати можуть привести до конкретної відповідальності уряду в вигляді його відставки.

Список використаної літератури

1. Конституция Французской Республики. URL: https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/constitution/constitution_russe_version_aout2009.pdf (дата обращения: 23.10.2019).
2. Кононеко Д. Х. Осуществление парламентом контроля в государствах с республиканской формой правления. *Юридическая наука*. 2016. № 5. С. 58–64.
3. Costituzione Italiana. URL: <http://www.costituzione.repubblica.it/> (accessed: 23.10.2019).

асп. В. В. Сліпенюк

науковий керівник: к.ю.н., доц. К. Ю. Кармазіна

ЄСПЛ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ВОЛОДІННЯ ОСОБОЮ МОВОЮ

Важливою передумовою для справедливого судового розгляду у будь-якій справі є розуміння мови провадження. Суспільна значимість мовного питання під час здійснення судових проваджень зумовила закріплення в ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права особи у випадку, якщо вона не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею, одержувати безоплатну допомогу перекладача [1]. Для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами цього зобов'язання за Конвенцією Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) виробляє чимало практики, в тому числі й про визначення рівня володіння особою мовою при здійсненні судового провадження, яка видається актуальною для дослідження.

Зокрема, ЄСПЛ у справах про обмеження мовних прав осіб під час здійснення судового провадження, прийнято низку рішень зокрема, *Diallo v. Sweden* (№ 13205/07, 05.01.2010) [2], *Şaman v. Turkey* (№ 35292/05, 05.04.2011) [3], *Baytar v. Turkey* (№ 45440/04, 14.10.2014) [4] та інші. Однак найбільш узагальнюючим та новим є рішення у справі «*Vizgirda v. Slovenia*» від 28.08.2018, яке видається доцільним розглянути більш детально.

Справа *Vizgirda v. Slovenia* була порушена на підставі заяви проти Республіки Словенії, наданої ЄСПЛ на підставі ст. 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод громадянином Литви паном Данасом Візгірдою 2 грудня 2008 р. Як вбачається із вищевказаного рішення ЄСПЛ, Данас Візгірд, уродженець Литви, через одинадцять днів після переїзду у Словенію, спільно з трьома особами брав участь в пограбуванні Радовлицького відділення *Gorenjska Bank*, за що й був заарештований [5].

Данас Візгірд у своїй заяві вказав Суду про те, що він не отримав мовну підтримку, яка б дозволяла йому брати активну участь у судовому розгляді проти нього. Як вбачається із рішення ЄСПЛ, всі чотири обвинувачені говорили російською мовою, та саме тому їм були призначені перекладачі із російської мови. Разом з тим, недостатній рівень співпраці під час дій поліції та під час допиту слідчим суддею призвели до відсутності перевірки рівня володіння Данаса Візгірда російською мовою. Таким чином, призначення перекладача російської мови для допомоги заявнику ґрунтувалися на припущенні, що останній розумів російську мову та був здатний брати участь в провадженні використовуючи саме цю мову.

Крім того, як було встановлено ЄСПЛ, у матеріалах справи відсутні вказівки на те, що державні органи повідомили йому про його право на переклад на рідну мову або його базове право на переклад на мову, яку він розуміє. Разом з тим, національне законодавство Словенії передбачає, що заявник мав право на переклад на його власну мову, та державні органи були зобов'язані повідомити його про таке право, зафіксувати факт такого повідомлення та відповідь на нього.

На думку ЄСПЛ, відсутність зазначеного вище повідомлення про право на переклад помножена на незахищеність заявника як іноземця, який прибув до Словенії лише незадовго до арешту, а також його обмежене володіння російською мовою, добре пояснюють відсутність його вимог про надання іншого перекладача або скарг з цього приводу до певного моменту процесу, коли він вже мав можливість користуватися рідною мовою.

Бажаючи уникнути цієї справи, уряд на свій захист зазначив, що російська була офіційною мовою Литви до 1990 р., коли країна оголосила про незалежність, а заявник, який народився у 1980 р., повинен був вивчати її у школі.

Крім того, національний суд вказав, що в будь-якому разі російська мова широко поширена в Литві, інший обвинувачений А. В. повідомив під час допиту слідчим суддею, що він та Данас Візгірд володіють російською.

Однак, Данас Візгірд у своїй заяві до ЄСПЛ зазначав, що знає російську мову погано, оскільки ніколи її не вивчав, й, більше того, російська мова достатньо відрізняється усно та повністю відрізняється на письмі від литовської, що зумовило те, що він не розумів переклад документів, та як наслідок не міг ефективно реалізовувати своє право на захист.

З огляду на все вищезазначене, ЄСПЛ був змушений констатувати, що державні органи достовірно не встановили рівень володіння російською мовою заявником, чим порушили ефективний захист прав, передбачений підпунктами (а) та (є) параграфу 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод, які вимагають, щоб обвинуваченому забезпечили переклад на мову, якою він достатньо володіє.

Таким чином, ЄСПЛ зробив висновок, що сам факт базового володіння обвинуваченим мовою провадження або, як у його випадку, третьою мовою, на яку здійснювався переклад, не означає, що особа може отримати користь від перекладу на мову, яку вона розуміє досить добре, але не достатньо для того, щоб у повному обсязі реалізувати своє право на захист [5].

Бажаючи в подальшому уникати порушення права особи на справедливий судовий розгляд та захист під час нього, ЄСПЛ вказує, що національні державні органи повинні приділяти значну увагу перевірці достатності розуміння перекладу особою як в усному, так і в письмовому мовленні. Особливо, як зазначається в досліджуваному рішенні, варто звертати увагу на випадки з третіми мовами.

Так, на думку ЄСПЛ, в законодавстві країни повинен бути наявний механізм ідентифікації рівня володіння особою мови. При цьому, Суд ставить під сумнів припущення, що ґрунтується на національності як способі оцінити достатність перекладу, замість цього слід звертати увагу на конкретні заходи, вжиті для встановлення достатності.

Також слід зазначити, що ЄСПЛ не визначає перелік і сутність точних заходів, яких слід вживати національним органам для перевірки лінгвістичних навичок особи, яка недостатньо володіє мовою провадження. В залежності від різних факторів, зокрема, характеру правопорушення та повідомлення, які адресуються обвинуваченому від національних органів, для встановлення мовних потреб обвинуваченого достатньо поставити йому декілька відкритих запитань.

Однак ЄСПЛ звертає увагу також на важливість фіксації в документації будь-якої застосованої процедури та прийнятого рішення щодо потреб у перекладачі, повідомленні про право на перекладача та наданої допомоги перекладача, зокрема усного перекладу та усного стислого викладу документів, для уникнення сумнівів з цього приводу у подальших провадженнях [5].

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що визначення рівня володіння особою рідною або третьою мовою є важливим засобом для забезпечення права особи на справедливий судовий розгляд та захист в ньому, який має застосовуватись державними органами при найменших сумнівах, тим самим не допускаючи порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Список використаної літератури

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_004 (дата звернення: 26.10.2019).

2. Рішення у справі «Diallo v. Sweden» (текст). URL: <http://echr.ketse.com/doc/13205.07-en-20100105/view/> (дата звернення: 26.10.2019).
3. Рішення у справі «Şaman v. Turkey». URL: <http://echr.ketse.com/doc/35292.05-en-20110405/view/> (дата звернення: 26.10.2019).
4. Рішення у справі «Baytar v. Turkey». URL: <http://www.nrpsi.org.uk/news-posts/Baytar-v-Turkey-ECHR-upholds-suspect-s-right-to-an-interpreter.html> (дата звернення: 26.10.2019).
5. Рішення у справі «Візгірда проти Словенії». URL: <https://www.echr.com.ua/translation/sprava-vizgirda-proti-sloveni%D1%97-rishennya/> (дата звернення: 26.10.2019).

Розділ 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА, МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

О. М. Нагуш
ст. викладач

ОСББ VS БОРЖНИКИ: СТЯГНЕННЯ ЗА СУДОВИМ НАКАЗОМ

Найнеприємніше з чим доводиться стикатися об'єднанню співвласників багатоквартирного будинку (надалі – ОСББ) – це стягнення заборгованості по внесках на управління (утримання) багатоквартирного будинку і прибудинкової території. Проблеми тут постають і в площині психології управління таким складним організмом як ОСББ, і в суто юридичній площині. Неоднорідність судової практики щодо видачі судових наказів про стягнення заборгованості за заявою ОСББ і зумовлює актуальність досліджуваної теми.

Цивільний процесуальний кодекс України встановлює, що цивільне судочинство здійснюється, зокрема, у порядку наказного провадження [1, ст. 19]. П. 1 постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 № 14 «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження» визначає наказне провадження як «самостійний і спрощений вид судового провадження у цивільному судочинстві при розгляді окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення» [2]. Спрощеність є характерною рисою наказного провадження. Вона проявляється у наявності вичерпного переліку вимог, за якими може бути виданий судовий наказ, у процедурі його видання та скасування, у процесі доказування у справах наказного провадження.

П. 3 ч. 1 ст. 161 ЦПК України серед видів вимог, за якими може бути виданий судовий наказ, визначає вимогу «про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та 3 відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості» [1, ст. 161]. П. 5 ч. 2 ст. 163 ЦПК України, вимагає від заявника зазначити перелік «доказів, якими заявник обґрунтовує обставини, на яких ґрунтуються його вимоги» [1, ст. 161], а пункти 3, 4 ч. 3 вказаної статті, наголошують на необхідності додати до заяви «копію договору, укладеного в письмовій (в тому числі електронній) формі, за

яким пред'явлено вимоги про стягнення грошової заборгованості» та «інші документи або їх копії, що підтверджують обставини, якими заявник обґрунтовує свої вимоги» [1, ст. 163].

Питання щодо визначення ОСББ як суб'єкта правовідносин у сфері житлово-комунальних послуг може стати предметом самостійного дослідження. Тому зараз зупинимось на особливостях доказів, що має надати ОСББ як заявник вимог щодо стягнення грошових коштів у наказному провадженні, адже саме порушення вимог ст. 163 ЦПК України є однією з підстав для відмови у видачі судового наказу.

Чи передбачає діяльність ОСББ щодо управління (утримання) спільного майна багатоквартирного будинку укладення договору зі співвласниками? Якщо ні, якими саме документами мають бути підтверджені обставини, що обґрунтовують заявлені ОСББ вимоги?

Правові та організаційні засади створення та функціонування об'єднань власників квартир на нежитлових приміщеннях багатоквартирного будинку, захисту їхніх прав та виконання обов'язків щодо спільного утримання багатоквартирного будинку визначено Законом України від 29.11.2001 № 2866-III «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» (надалі – Закон).

Згідно ч. 1 ст. 4 вказаного Закону, «об'єднання створюється для забезпечення і захисту прав співвласників та дотримання їхніх обов'язків, належного утримання та використання спільного майна, забезпечення своєчасного надходження коштів для сплати всіх платежів, передбачених законодавством та статутними документами» [3, ст. 4].

У разі прийняття на загальних зборах рішення про управління спільним майном багатоквартирного будинку через статутні органи ОСББ, таке об'єднання здійснює управління багатоквартирним будинком безпосередньо, через свої статутні органи [3, ст. 12]. Приписи ст. 22 Закону дають право ОСББ задовольняти потреби щодо «забезпечення утримання та експлуатації багатоквартирного будинку, користування спільним майном у такому будинку, включаючи поточний ремонт, утримання багатоквартирного будинку та прибудинкової території, водопостачання та водовідведення, теплопостачання і опалення, вивезення побутових відходів» – самостійно, шляхом самозабезпечення, для фінансування якого «співвласники сплачують відповідні внески і платежі у розмірах, встановлених загальними зборами об'єднання» [3, ст. 22].

Тобто, ОСББ є негосподарюючим суб'єктом, що виконує функції управління багатоквартирним будинком, проте не є управителем – суб'єктом господарювання. Саме за такою моделлю діє переважна більшість ОСББ м. Одеси, звільняючись таким чином або від монополії колишніх ЖКС (у

будинках старої забудови), або від свавілля новоявлених управителів (у новобудовах). І саме така модель управління виводить ОСББ з під сфери дії Закону України «Про житлово-комунальні послуги» від 09.11.2017 № 2189-VIII [4, ст. 22].

Тому, звертаючись до суду із заявою про видачу судового наказу щодо стягнення заборгованості по внесках на управління (утримання) багатоквартирного будинку, ОСББ заявляє вимоги не за договором про надання житлово-комунальних послуг, оскільки не є виконавцем послуги з управління багатоквартирним будинком, а на підставі рішень загальних зборів, прийнятих відповідно до Закону та власного статуту (надавши копії протоколів), та факту наявності заборгованості (надавши розрахунок заборгованості).

Список використаної літератури

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n7635> (дата звернення: 24.10.2019).
2. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження : Постанова Пленуму вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23.12.2011 № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11> (дата звернення: 18.10.2019).
3. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку : Закон України від 29.11.01 № 2866-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-14> (дата звернення: 24.10.2019).
4. Про житлово-комунальні послуги : Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2189-19> (дата звернення: 26.10.2019).

О. О. Нігреєва

к.ю.н., доц.

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ EX AEQUO ET BONO У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ

Як демонструє практика, міжнародні відносини, як і будь-який вид людських відносин, є вкрай нестабільним явищем. Механізми їх регулювання також мають бути гнучкими та такими, які б швидко пристосовувалися до умов сьогодення. Це має значення, перш за все, у контексті формування нових норм міжнародного права, які традиційно вважаються одними з найбільш значущих та ефективних регуляторів міжнародних відносин.

На жаль, міжнародний договір та звичай, що традиційно вважалися основними та чи не єдиними джерелами міжнародного права, вже давно не здатні забезпечувати регламентацію усіх сфер міжнародного життя. Отже, завдання наукового дослідження питань міжнародної правотворчості, хоча й не є новим, не втрачає актуальності. Навпаки, останнім часом воно стає усе більш

значущим, адже на тлі кризи у правовому регулюванні багатьох сфер міжнародних відносин вкрай важливим є пошук нових форм об'єктивації норм міжнародного права.

Керуючись принципом суверенітету, держави, що є основними учасниками процесів міжнародної правотворчості, часто зловживають своїм становищем, ухиляючись від укладання міжнародних договорів. Що ж до міжнародних звичаїв, то процес їхнього утворення є вкрай важким. Самі ж звичаї, як правило, не надають чіткого та детального регулювання складним комплексам відносин, що виникають у наш час на міжнародній арені.

За таких обставин більшого значення набувають інші засоби для врегулювання міжнародних відносин, зокрема, ті, що зазначені у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН. До них, відповідно до п. 1 статті, відносять загальні принципи права, судові рішення та доктрини найбільш кваліфікованих спеціалістів із публічного права різних націй.

На окрему увагу заслуговує п. 2 ст. 38 статуту, який зазначає, що п. 1 статті «... не обмежує право суду вирішувати справу *ex aequo et bono*, якщо сторони з цим згодні». Цей вираз латинською отримав різні переклади. Буквально він означає «по справедливості та добру», але найбільш широке застосування у літературі отримав його переклад «по справедливості» або ж «по праву справедливості». Це призвело до того, що автори часто застосовують вираз «принцип справедливості» як синонім поняття *ex aequo et bono*.

Слід зауважити, що звернення судів до права справедливості є суперечливим, адже його концепція є ще майже невизначеною: «...при винесенні рішення суд не пов'язаний нормами права та може спиратися на будь-які обставини, що здаються йому релевантними, та застосовувати будь-які доводи, що здаються йому доречними» [1, с. 187]. Під правом справедливості розуміють «набір принципів, що встановлюють цінності системи ... Справедливість загалом може бути визначена у контексті адаптації права до особливих сфер чи вибору між кількома різними інтерпретаціями права (*equity infra legem*), заповнення прогалін в праві (*equity praeter legem*) та як причина для незастосування несправедливих законів (*equity contra legem*)» [2, с. 106].

Разом з тим окремі дослідники наголошують на необхідності розрізнення таких понять, як право справедливості та *ex aequo et bono*. Так, Леон Трекмен у своїй праці «*Ex Aequo et Bono: Demystifying an Ancient Concept*» зазначає, що «рисом як міжнародного, так й національно права іноді є розрізнення рішень, що базуються на праві справедливості (*law of equity*), та рішень *ex aequo et bono*. У той час як рішення за правом справедливості увижаються такими, що заповнюють прогалини в праві (*praeter legem*), тобто є його частиною, рішення *ex aequo et bono* відносяться до позаправової царини. Обґрунтування такого розмежування полягає у тому, що судді можуть заповнювати прогалини у праві,

базуючись на принципах справедливості (*equity*), але не на понятті чесності (*fairness*), яка не зводиться до правових принципів та правил закону. У той час, як справедливість (*equity*) є частиною правової системи, що застосовується, здається, що поняття рівності, поєднане із *ex aequo et bono*, належить до моральної, соціальної чи політичної сфер, які є зовнішніми по відношенню до права» [3, с. 627]. Цікаво, що суддя Міжнародного Суду ООН Лаутерпахт вважав, що «розгляд справи *ex aequo et bono* призводить до загальновизнаного утворення нових відносин між сторонами, ... які, як наслідок, не обмежені існуючими законними правами та обов'язками ...» [3, с. 627].

Інше твердження, яке можна зустріти у сучасній науковій літературі з приводу сутності *ex aequo et bono*, наголошує на тому, що ця концепція у міжнародному праві належить до загальних принципів права [4, с. 14–21]. Не зупиняючись на тому, що застосування «загальних принципів права, що визнані цивілізованими націями» у міжнародному праві саме по собі становить значну теоретичну та практичну проблему [5], необхідно наголосити, що така позиція не є загально визнаною та викликає багато заперечень.

Як зазначає Л. О. Сіфурова, обставина, що не дозволяє кодифікувати справедливість у вигляді принципу міжнародного права полягає у тому, що «справедливість не є приналежністю одного тільки права, вона регулює і позаправові відносини, тобто сфера її дії (або, умовно, об'єкт регулювання) ширше сфери дії права. Крім того, справедливість існує не тільки *infra legem*, але може ... застосовуватися також *praeter legem* і *contra legem*. І якщо право держав на застосування справедливості в разі прогалин у міжнародному праві передбачено самим правом, то її застосування в порушення правових норм правом, зрозуміло, не передбачено і не може бути допустимо ні за яких обставин» [6].

Крім того, визнавши *ex aequo et bono* загальним принципом права, ми мали б погодитись із обов'язковістю його застосування, що, однак, суперечило б умові наявності згоди сторін справи на це, яка міститься у ст. 38 Статуту Міжнародного Суду ООН [6].

Отже, спробуємо зробити декілька висновків з приводу наведеного вище. По-перше, концепція *ex aequo et bono* потребує комплексного наукового дослідження, що у подальшому може призвести до її практичного застосування. Наразі, як зазначають дослідники, вона «або є негативним стереотипом, або невірно зрозумілою, або й тим, й іншим» [3, с. 621]. Це, у свою чергу, практично унеможлиблює звернення до неї на практиці. Разом з тим вважаємо, що ця концепція має значний потенціал у контексті врегулювання міжнародних відносин та майбутньої правотворчості, адже надає більш широкі можливості для пошуку рішень, виходячи за межі суто правового поля. По-друге, важливо проводити чітке розмежування концепції *ex aequo et bono* та схожих із нею

юридичних принципів, зокрема, принципу права справедливості. По-третє, необхідно визначити, як можна розглядати концепцію з точки зору її юридичної сили та місця у ієрархії міжнародно-правових норм. На нашу думку, віднесення *ex aequo et bono* до загальних принципів права є не зовсім коректним з огляду на положення Статуту Міжнародного Суду ООН. Не виключено, однак, що подальший розвиток концепції може призвести до надання їй обов'язковості, що суттєво розширить можливості міжнародної судової правотворчості.

Список використаної літератури

1. Толстых В. Л. Курс международного права : учебник. Москва : Волтерс Клувер, 2009. 1056 с.
2. Shaw N. M. International Law. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. 1541 p.
3. Trakman, Leon. *Ex Aequo et Bono: Demystifying an Ancient Concept. Chicago Journal of International Law*. 2008. Volume 8. Number 2. P. 621–642.
4. Задорожна С. М. Міжнародно-правова природа принципу *ex aequo et bono*. *Альманах міжнародного права*. 2016. Вип. 14. С. 14–21.
5. Нігрєєва О. О. Загальні принципи права як регулятор міжнародних відносин: поняття та визначення. *Правова держава*. 2016. № 24. С. 197–201.
6. Сифурова Л. А. Справедливість в міжнародному праві. *Ноосфера. Общество. Человек*. 2015. № 4. URL: noocivil.esrae.ru/240-1401 (дата звернення: 15.10.2019).

В. П. Плавич

д.філос.н., к.ю.н., проф., завідувач кафедри

ПРАВО І ЕКОНОМІКА В ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

На тлі швидкої, обвальної трансформації соціуму одні стани і групи народжуються чи одержують пріоритетний розвиток, а інші втрачають свою колишню роль. Важливою особливістю права в сучасному суспільстві є амбівалентність правосвідомості людей, причиною якої виявляється інертність свідомості людини, нездатність її миттєво звільнитися від віджитої системи ціннісно-правових диспозицій посттоталітарного мислення, що може декларативно відкидатися свідомістю особистості, проте продовжує існувати у підсвідомості, визначаючи світогляд людини, її цінності, мотивацію та вчинки. Логіка необхідних змін на шляху до правового суспільства вимагає відновлення нормальних природних умов і механізмів життєдіяльності цього суспільства у правовому просторі, тому реформування правової системи потребує проведення комплексної державно-правової реформи із застосуванням системного підходу в поєднанні із інструментально-функціональною методологією [1, с. 63–64]. Адже призначення права полягає в тому, щоб забезпечити еквівалентність ринкового обміну, а за допомогою інституту права власності – захистити приналежність продуктів економічної діяльності їх

виробникам, за присутності таких атрибутів співвідношення економіки і права, як ринковий простір, вільний обмін, формальне рівність економічних агентів та конкуренція.

Належність права до числа важливих та складних суспільних явищ вимагає розгляду його як специфічного механізму вияву логічної структури соціальних взаємодій, в результаті прояву якого визначаються юридичні формули у якості основи для розробки відповідних нормативних приписів. Право є одним з найважливіших і найдієвіших серед існуючих важелів регулювання суспільних відносин, що зумовлене специфікою функціонування і розвитку самого соціуму. Право тісно пов'язане зі станом суспільного розвитку і потребує реформування, відповідного до змін у суспільстві. Право, як відбиток соціально-економічної політики держави, здатне у повній мірі впливати на формування нових суспільних відносин. Водночас, суспільні відносини, що мають економічний характер, є головним джерелом права як соціального регулятора [2, с. 22–23].

Економіка впливає на право безпосередньо або опосередковано через державу, правосвідомість, політику та інші чинники. Цей вплив здійснюється через виробничі відносини як один з невід'ємних елементів структури, що створює необхідну основу формування права. Тим часом і право має суттєвий вплив на економіку та економічні процеси: право закріплює та гарантує стабільність економічних відносин, що складаються у державі, а також стимулює формування нових і забезпечує охорону вже існуючих та вигідних економічних зрушень у суспільстві. Відповідність права реально існуючим економічним відносинам дає змогу зробити висновок щодо його ефективності, адже право є ефективним тоді, коли воно відповідає сутності та змісту процесів, що відбуваються в економіці. У той же час, якщо соціально-економічні гарантії з боку держави матимуть об'єктивне економічне підґрунтя, то вони знайдуть практичну реалізацію [3, с. 15].

Право впливає на економіку як чинник упорядкування економічних відносин та економічних процесів, а також як інструмент здійснення економічної політики з боку держави та господарюючих суб'єктів. Ринкова система потребує розумно сконструйованого і безперервно вдосконалюючогося правового механізму. Право можна визнати одним з найбільш важливих чинників в створенні основ для формування в Україні сучасної ринкової економіки. Також важливо підкреслити, що право і економіка, як соціальні явища, перебувають у постійній взаємодії та взаємозалежності один від одного.

На сьогоднішній день, через ускладнення економічних, соціальних, культурних та інших соціальних зв'язків, та тенденцію збільшення соціальної свободи існує плюралізм суб'єктів, що формують право на позадержавному рівні [4, с. 50]. Існує можливість виникнення правових норм і без відображення

їх у законах та інших санкціонованих державою формах, тобто незалежно від держави: право є не просто сукупністю норм, а й діяльністю суб'єктів права, які дотримуються правових приписів та застосовують їх у процесі правових відносин [5, с. 63]. Ідея різнобічного, багатосистемного підходу до права дозволила поглибити його розуміння як єдиного цілого феномена. Перехід від розуміння права як права влади до лібертарного розуміння права як міри свободи встановлює гуманістичний, ціннісний зміст права, збагачує наше уявлення про право і правову систему, сприяє створенню особливої поваги до права і правомірності поведінки, ціннісних орієнтацій суспільства, держави і людей [6, с. 4–5].

Список використаної літератури

1. Плавич В. П. Ціннісні орієнтири у правотворчій діяльності та її особливості в умовах трансформації суспільства. *Альманах права. Свобода, рівність і гідність особи в правовій теорії та юридичній практиці*. 2013. Вип. 4. С. 62–66.
2. Плавич В. П. Проблеми сучасного право розуміння: теоретико-методологічний та філософсько-правовий аналіз : монографія. Одеса : Астропринт, 2011. 232 с.
3. Плавич В. П. Правове регулювання трансформаційної економіки України і розвитку національного законодавства : монографія. Київ : Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2002. 144 с.
4. Плавич В. П. Актуальные проблемы воздействия процессов конвергенции на международное, наднациональное и национальное право. *Міжнародне, наднаціональне право: проблеми конвергенції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 13 грудня 2013 р.). Одеса : Видавн. дім «Гельветика», 2013. С. 50–52.
5. Правові системи сучасності: глобалізація, демократизм, розвиток / Журавський В. С., Зайчик О. В., Копиленко О. Л., Оніщенко Н. М. Київ : Юрінком Інтер, 2003. 294 с.
6. Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І. Філософія права : підруч. для юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ : Видавн. дім «Ін Юре», 2003. 472 с.

Є. Д. Стрельцова

к.ю.н., доц.

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ НА ПРОЦЕС МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ УНІФІКАЦІЇ

Правова уніфікація як досягнення узгодженості розглядається в якості результату певного формату співробітництва держав, що знаходить своє вираження у різноманітних, як традиційних, так і нових, варіантах співробітництва, включаючи можливості впливу на цей процес судів, як міжнародних, так і національних.

Цим та іншими фактами обумовлена актуальність дослідження так званої судової уніфікації як специфічного та невідомого раніше процесу розвитку міжнародного права.

З урахуванням узгодженості поглядів щодо необхідності виокремлення двох аспектів міжнародно-правової уніфікації – міжнародного й національного, звернемо увагу, зокрема, на місце національних судів у цьому процесі в контексті другого із зазначених аспектів. Суди можуть мати різний рівень впливу на процес уніфікації у залежності від багатьох чинників (особливості національного правопорядку, політичний контекст, традиції, рівень кваліфікації суддів тощо). Однак у будь-якому випадку національні суди є активними учасниками уніфікації як одного із сутнісних вимірів взаємодії національного та міжнародного права.

При цьому мають бути враховані кілька аспектів:

а) можливість створення національними судами правових позицій, які мають ефект приведення національного законодавства й практики у відповідність до міжнародного права в його уніфікованих форматах або, навпаки, створення перешкод щодо їх застосування;

б) узгодженість практики міжнародних і національних судів щодо міжнародних уніфікованих норм (фактично, мова йде про спроможність засвоєння національними судами тлумачень і прецедентів міжнародних судів та інших органів);

в) роль національних судів щодо виконання рішень міжнародних судів у конкретних справах за участю держави, що мають потенційний ефект судової уніфікації на національному рівні.

Зосередимось у цих тезах на деяких із зазначених аспектів. Наприклад, щодо застосування уніфікованих міжнародно-правових актів національними судами різних регіонів та юрисдикцій (правових систем) слід зазначити, що цей процес відбувається суперечливо. З одного боку, існує статистика збільшення кількості судових проваджень, у яких застосовуються такі акти, і в яких національні суди вирішують складні правові ситуації зі залученням міжнародного права. З іншого боку, дослідження показують значний спротив застосуванню уніфікованого законодавства у випадках, коли існує їх конкуренція з нормами національного законодавства.

Особливо часто зазначена проблем виникає у межах регіональних інтеграційних об'єднань. Наприклад, OHADA (Організація з гармонізації корпоративного права Африки) розробила і прийняла низку уніфікованих договорів, які регулюють ключові питання економічних відносин у регіоні. Але виявилось, що національні суди не застосовують уніфіковані акти у провадженнях, де існує пряма вимога щодо їх застосування. Така практика стає можливою через наслідки політично невмотивованих рішень щодо участі

держав у відповідних договорах, тобто суди перебувають під впливом доктрини «політичної доцільності» та захисту суверенітету [1, с. 55].

Яскравою ілюстрацією того, в який спосіб національні суди можуть впливати на характер імплементації уніфікованих норм міжнародного права, є ситуація, що була предметом розгляду Європейським судом з прав людини у рішенні «М. С. проти України» від 11 жовтня 2017 р. і стосувалась сприйняття українськими судами доктрини «найкращих інтересів дитини», зафіксованої в Конвенції ООН Про права дитини [2]. Основною проблемою національної імплементації доктрини «найкращих інтересів дитини» є фактична відмова національних судів (включно з Верховним судом України) від цього уніфікованого підходу. Національні суди не змогли коректно визначити та застосувати відмінність між двома стандартами (правовими позиціями) щодо інтересів дитини в ситуаціях визначення місця її проживання, які існують у сучасному міжнародному праві прав людини. У підсумку національна судова практика застосовувала два підходи, які не лише конкурували, але й були фактично несумісними з огляду на різну правову природу джерел – міжнародно-правових актів. У рішенні «М. С. проти України» від 11 жовтня 2017 р. ЄСПЛ робить висновок, що національні суди відмовились від оцінки усіх обставин справи, тобто національна судова практика продемонструвала відхід від європейського, глобального нормативного та правозастосовного консенсусу щодо універсальності принципу «найкращих інтересів дитини».

Особливим різновидом участі національних судів у процесах уніфікації, як за своїми наслідками, так і за процедурою, є оцінка конституційності нормативних положень національного законодавства, створених на виконання договірних зобов'язань щодо уніфікації національного закону відповідно до модельної норми договору. Така оцінка може мати характер превентивного контролю, коли орган конституційного контролю відповідно до національної процедури надає оцінку можливості участі держави в міжнародному договорі; або це може бути конституційна оцінка проектів законодавчих актів, які приймаються відповідно до договірних зобов'язань провести уніфікацію національного рівня. Практика показує залежність такого виду оцінки від політичних чинників та загалом суспільного контексту. У цьому відношенні є досить показовим досвід Італії, де в 2014 р. Конституційний Суд Італії визнав неконституційним положення національного закону, прийняте на виконання рішення Міжнародного суду ООН: за оцінками експертів відбулось «побиття (*trump – побиття козирем або подолання*) міжнародного права» [3, с. 198].

Проведений стислий аналіз засвідчує суттєву залежність міжнародно-правової уніфікації від активності національних судів та включення відповідних положень до національного правопорядку. Ці взаємодії

ускладнюються зміцненням політичних важелів, що є тенденцією, яка проявляється в усіх регіонах і сферах сучасного міжнародного правопорядку.

Список використаної літератури

1. Fontaine M. Law Harmonization and Local Specificities – a Case Study: OHADA and the Law of Contracts. *Uniform Law Review*. 2013. Volume 18, Issue 1. P. 50–64.
2. Case of M.S. v. Ukraine (Application no. 2091/13). *Judgment*. 11.07.2017. *ECHR*. Strasbourg. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"itemid":\["001-175140"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{) (дата звернення: 08.10.2019).
3. Tomuschat C. The National Constitution Trumps International Law. *Italian Journal of Public Law*. 2014. Vol. 6, No. 2. P. 187–194.

Розділ 5

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ

О. В. Байло

к.ю.н., доц.

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Обсяг інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень невинно зростає. Як наслідок, перед підприємствами все гостріше постає питання впровадження електронного документообігу й переходу від паперових до електронних документів. Законодавством про працю, у тому числі КЗпП, не передбачено норм, які б регулювали особливості створення, зберігання та використання електронних документів у трудових відносинах.

Аналізуючи положення ст. 24 КЗпП України, слід наголосити, що чинним законодавством надається перевага письмовій формі трудового договору, хоча допускається укладання трудового договору і в іншій формі.

Під письмовою формою трудового договору слід розуміти викладення основних умов договору у вигляді окремого письмового документа, погодженого сторонами та підписаного ними особисто [1, с. 75].

Українське законодавство не містить заборони щодо створення електронного документа та використання електронного підпису у сфері трудових правовідносин, зокрема, при виданні наказів з особового складу підприємства. Отже, накази (розпорядження) про приймання на роботу, про переведення, про звільнення, про відрядження, про надання відпустки тощо можуть бути підписані за допомогою електронного цифрового підпису за умови, що працівнику, який його формує та підписує, надано право, відповідно, приймати працівників на роботу, переводити їх, звільняти, направляти у службові відрядження, надавати відпустки тощо. Тобто необхідно встановити можливість ідентифікації особи, яка склала відповідний документ (це, зокрема, є однією з обов'язкових умов дійсності відповідного електронного документа).

Я. Сімутіна звертає увагу на те, що одним з багатьох спірних питань, які можуть виникнути в зв'язку з введенням електронної форми взаємодії сторін трудових відносин, може бути встановлення факту ознайомлення працівників з тим чи іншим наказом по підприємству «під підпис» [2, с. 113].

Зазначимо, що ведення окремих кадрових документів у електронному вигляді є неможливим, оскільки суперечитиме вимогам законодавства про працю. Наприклад, порядок повідомної реєстрації колективного договору у

формі електронного документа та механізм внесення напису на повідомну реєстрацію до тексту електронного документа з електронним цифровим підписом. Крім того, журнали реєстрації інструктажів з питань охорони праці, книги обліку бланків трудових книжок і вкладишів до них, книги обліку руху трудових книжок обов'язково мають бути пронумеровані, прошнуровані та скріплені печаткою (за наявності).

Такі вчені як О. Почанська, С. Трофименко та інші акцентують увагу на вивченні питань щодо правової регламентації використання електронного документообігу при укладенні трудового договору з працівниками-надомниками, дистанційними працівниками, тощо. Більшість науковців відзначають переваги надання можливості укладання трудових договорів в електронній формі.

Одним з найбільш популярних залишається питання оцифрування трудових книжок. Національним законодавством передбачено, що основним документом про трудову діяльність працівника є трудова книжка. Трудові книжки ведуться на всіх працівників, які працюють на підприємстві, в установі, організації усіх форм власності або у фізичної особи понад п'ять днів, у тому числі осіб, які є співвласниками (власниками) підприємств, селянських (фермерських) господарств, сезонних і тимчасових працівників, а також позаштатних працівників за умови, якщо вони підлягають державному соціальному страхуванню. Неодноразово органи влади анонсували запровадження електронного реєстру трудових книжок в Україні, проте зазначені плани так і не були реалізовані.

Натомість, в РФ запропоновано доповнити Трудовий кодекс ст. 66-1, згідно з якою відомості про трудову діяльність є основною інформацією про трудову діяльність і трудовий стаж працівника (що включає відомості про працівника, роботу, яка ним виконується, переведення на іншу постійну роботу і про звільнення працівника, а також підстави припинення трудового договору), яка надається роботодавцями до інформаційної системи Пенсійного фонду Російської Федерації. Відповідно до законопроекту № 748684-7 «Про внесення змін до Трудового кодексу Російської федерації (в частині формування відомостей про трудову діяльність в електронному вигляді) з 1 січня 2021 р. ведення трудових книжок на паперовому носії буде здійснюватися роботодавцем тільки щодо тих працівників, які нададуть до кінця 2020 р. про це письмову заяву, а для осіб, які вперше працевлаштовуються на роботу, ведення відомостей про трудову діяльність здійснюється в електронному вигляді і трудова книжка зазначеним працівникам не оформлюється [3].

Отже, з розвитком новітніх інформаційних технологій набуває актуальності питання правової регламентації електронного документообігу у сфері правового регулювання праці. На шляху впровадження електронного

документообігу у відносинах між працівником та роботодавцем існує низка теоретичних та практичних проблем, які потребують свого вирішення з урахуванням усіх ризиків щодо звуження конституційних прав і свобод громадян та особливостей правового статусу працівника і роботодавця.

Список використаної літератури

1. Трофименко М. С. Особливості укладення трудових договорів у сфері інформаційних технологій. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 2 (7). С. 74–79.
2. Сімутіна Я. В. Електронний документообіг у трудових відносинах та перспективи його запровадження в Україні. *Проблеми реалізації прав громадян у сфері праці та соціального забезпечення* : зб. матеріалів уч. ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. Харків : Право, 2019. С. 111–115.
3. Законопроект № 748684-7 «О внесении изменений в Трудовой кодекс Российской Федерации (в части формирования сведений о трудовой деятельности в электронном виде)». Система обеспечения законодательной деятельности. URL: <https://sozd.duma.gov.ru/bill/748684-7> (дата обращения: 28.10.2019).

В. Р. Барський

к.ю.н., доц.

ОБМЕЖЕННЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ У УМОВАХ НАДВИЧАЙНОГО СТАНУ

Свобода договору належить до універсальних принципів цивільно-правового обороту та підприємницькою діяльності, які закріплені у законодавстві сучасних держав з ринковою економікою.

В Україні принцип свободи договору зафіксовано у статтях 6 та 627 Цивільного кодексу, згідно якого суб'єкти цивільного права є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості, а в договорах за участю фізичної особи-споживача, також вимог законодавства про захист прав споживачів. Незважаючи на загальне визнання принципу свободи договору в українському законодавстві його не слід абсолютизувати.

Національне законодавство України встановлює підстави для обмеження принципу свободи договору з метою забезпечення публічних інтересів, зокрема, у законах «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991, «Про карантин рослин» від 30.06.1993, «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000, «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 та інших.

Агресія з боку Російської Федерації (далі РФ) по відношенню до України у 2014–2019 р.р. має багато політичних, соціально-економічних та правових

наслідків, в тому числі, прийняття Закону України «Про санкції» від 09.11.2017 та вагомий вплив цього відносно нового для українського законодавства інституту на реалізацію принципу свободи договору.

У Законі України «Про санкції» під санкціями розуміються спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (ч. 1 ст. 1), які можуть бути застосовані боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність (ч. 2 ст. 1).

Закон «Про санкції» містить невичерпаний список з 24 видів санкцій, значна частина з яких безпосередньо або опосередковано обмежує принцип свободи договору, зокрема: тимчасове обмеження права особи користуватися та розпоряджатися належним їй майном; обмеження торговельних операцій; обмеження, часткове чи повне припинення транзиту ресурсів, польотів та перевезень територією України; запобігання виведенню капіталів за межі України; зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань; заборона участі у приватизації, оренді державного майна резидентами іноземної держави та особами, які прямо чи опосередковано контролюються резидентами іноземної держави або діють в їх інтересах; заборона здійснення державних закупівель товарів, робіт і послуг у юридичних осіб-резидентів іноземної держави державної форми власності та юридичних осіб, частка статутного капіталу яких знаходиться у власності іноземної держави, а також державних закупівель у інших суб'єктів господарювання, що здійснюють продаж товарів, робіт, послуг походженням з іноземної держави, до якої застосовано санкції згідно з цим Законом; повна або часткова заборона вчинення правочинів щодо цінних паперів, емітентами яких є особи, до яких застосовано санкції згідно з цим Законом; припинення дії торговельних угод, спільних проектів та промислових програм у певних сферах, зокрема у сфері безпеки та оборони; заборона передання технологій, прав на об'єкти права інтелектуальної власності; анулювання офіційних візитів, засідань, переговорів з питань укладення договорів чи угод.

Рішення про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкції), їх скасування або продовження приймається Радою національної безпеки і оборони (далі РНБО) та вводяться в дію указом Президента України.

Пропозиції щодо формування списків фізичних та юридичних осіб, до яких застосовуються персональні спеціальні економічні та інші обмежувальні заходи (санкції), та пропозиції щодо їх продовження вносяться на розгляд РНБО Кабінетом Міністрів України, Службою безпеки України та Національним банком України.

Станом на 19.03.2019 до списку осіб, до яких засновуються персональні спеціальні економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) з боку України внесено 294 юридичних та 848 фізичних осіб. До санкційних списків включені приватні особи і представники бізнесу, які: були залучені до процесу будівництва транспортного переходу через Керченську протоку; причетні до збройного нападу на українські військові катери, а також до незаконного утримання українських моряків; організовували і сприяли проведенню псевдовиборів на тимчасово окупованих територіях Донецької, Луганської областей, Кримського півострова; демонстративно порушували українське законодавство в'їзду/виїзду на тимчасово окуповану територію українського Криму; поширюють видавничу продукцію антиукраїнського змісту; незаконно отримали та використовують музейне зібрання, що належить Україні. Також санкції застосовуються до керівників Ради Федерації Федеральних зборів РФ, депутатів Державної Думи РФ і чотирьох банків з капіталом держави-агресора.

Обмежувальні заходи по відношенню доросійських фізичних та юридичних осіб, причетних до агресії Росії по відношенню до України, також введені Офісом контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США, Радою Європейського Союзу, а також урядами Австралії, Канади, Норвегії, Швейцарії та Японії.

Суб'єкти підприємницької діяльності, що є резидентами України, повинні утримуватись від вступу у договірні відносини з російськими юридичними особами, які включені до вказаних санкційних списків.

І. О. Голоденко

ст. викладач

ЯКІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Проблема надання якісної освітньої послуги стоїть в Україні на одному з перших місць, оскільки наявність грамотних, висококваліфікованих фахівців є запорукою розвитку економіки, ринку праці та соціальної сфери будь-якої розвиненої держави.

Незважаючи на те, що категорія «якість вищої освіти» має в нашій країні нормативний характер і представлена в Законі України «Про вищу освіту» [1] та в ряді інших законодавчих документів (наприклад, «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року») [2], наукова дискусія про значення і функціональні складові цього поняття і у вітчизняній науці тривають, а єдиного підходу до його дефініції досі не розроблено.

Так, на законодавчому рівні у ст. 1 Закону України «Про вищу освіту» якість вищої освіти визначається як «відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг» [1]. Згідно зі стандартом ДСТУ ISO 9000:2015 «Системи управління якістю», якість – це «ступінь, до якого сукупність власних характеристик задовольняє вимоги» [3]. У Національному освітньому глосарії: «вища освіта» визначено, що «якість вищої освіти – це рівень здобутих особою знань, умінь, навичок, інших компетентностей, що відображає її компетентність відповідно до стандартів вищої освіти [4, с. 68].

Якщо звернутися до наукових публікацій, то можливо зазначити наступне: як вказує Є. М. Коротков, – «якість освіти є не лише результатом освітньої діяльності, а й можливостями його досягнення, що повинно бути представлено факторами, які впливали та формували освітній результат залежно від мети освіти, методологій, змісту, організації та технології освіти» [5, с. 6], А. О. Чемерис відмічає, що «якість освіти слід розуміти у широкому та у вузькому значенні. У широкому – якість освіти характеризується через якість системи у відповідності процесу, результату та самої освітньої системи меті, потребам і соціальним нормам (стандартам) освіти; у вузькому розумінні якість освіти стосується лише самої особистості [6].

Ряд авторів, таких як О. Е. Аквазба, Т. Е. Ухабіна, Е. В. Черемисіна, дійшли до висновку, що в сучасній науці сформувався так званий «процесуальний» підхід, згідно з яким дана категорія розглядається як якість процесу, якість результатів та якість освітньої системи [7, с. 382].

Аналіз вищезазначених основних підходів дозволяє зробити висновок, що якість вищої освіти – це комплексна характеристика освітньої діяльності у підготовки фахівців вимогам сучасного суспільства, яка включає в себе рівень загальнотеоретичних знань, практичних умінь і навичок, що відповідають стандартам вищої освіти, рівень інтелектуального розвитку, моральних якостей особистості і, як критерій функціонування освітньої системи.

Якість в контексті вищої освіти сама по собі не може бути кінцевим результатом. Вона є лише засобом, за допомогою якого виявляється відповідність вищої освіти визначеним стандартам.

Стандарти вищої освіти є основою оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності закладів вищої освіти незалежно від їх типів, рівнів акредитації та форм навчання.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності (ст. 10 Закону України «Про вищу освіту») [1]. Стандарти вищої освіти засновані на формуванні змісту освіти, в залежності від результату, а системним компонентом стандартів стають

характеристики професійної діяльності випускників (загальні і професійні компетенції) [8].

Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ) [9]. Розроблення стандартів здійснюється з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, і галузевих об'єднань організацій роботодавців. Затверджує стандарти вищої освіти центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти. Станом на 03 липня 2019 р. Затверджено 100 сучасних стандартів вищої освіти: 73 – бакалавра та 27 – магістра.

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми: 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; 2) перелік компетентностей випускника; 3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання; 4) форми атестації здобувачів вищої освіти; 5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти; 6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Таким чином, все вищевикладене дозволяє дійти до висновку, що якість вищої освіти – це комплексна характеристика освітньої діяльності у підготовки фахівців вимогам сучасного суспільства, яка включає в себе рівень загальнотеоретичних знань, практичних умінь і навичок, що відповідають стандартам вищої освіти, рівень інтелектуального розвитку, моральних якостей особистості і, як критерій функціонування освітньої системи.

Слід зазначити, що в Україні розгорнута зовнішня оцінка якості, яка орієнтована на стандарти і показники ефективності. Основними елементами цієї системи є стандартизація та процедури ліцензування, атестації та акредитації, а також комплексне оцінювання освітніх установ в цілому та окремих спеціальностей на основі рейтингової системи. Всі ці процедури включають проведення внутрішньої перевірки. Основою об'єктивної оцінки якості освіти є державні освітні стандарти.

Список використаної літератури

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1556-18> (дата звернення: 12.11.2019).
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/344/2013> (дата звернення: 12.11.2019).
3. Стандарт ДСТУ ISO 9000:2015 «Системи управління якістю». Основні положення та словник термінів. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 45 с.

4. Захарченко В. М., Калашнікова С. А., Луговий В. І., Ставицький А. В., Рашкевич Ю. М., Таланова Ж. В. Національний освітній глосарій: вища освіта. 2-е вид., перероб. і доп. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
5. Коротков Є. М. Концепція якості освіти. *Підручник для директора*. 2006. № 7. С. 4–24. URL: <http://osvita.ua/school/manage/gener al/1342/ 2> (дата звернення: 12.11.2019).
6. Чемерис А. О. Якість освіти як загальна тенденція європейської інтеграції. URL: <http://studentam.net.ua/content/view/7711/97/> (дата звернення: 12.11.2019).
7. Аквазба Е. О., Ухабина Т. Е., Черемисина Е. В. Качество образования в современной образовательной организации: проблемы и перспективы. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 5. С. 23–28.
8. Лебедева А. С. Якість освіти відповідно до вимог нових освітніх стандартів СПО. *Науково-методичний електронний журнал «Концепт»*. 2017. Т. 30. URL: <http://e-koncept.ru/2017/770962.htm> (дата звернення: 12.11.2019).
9. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF/paran12#n12> (дата звернення: 12.11.2019).

І. С. Канзафарова

*д.ю.н., проф., Заслужений юрист України,
завідувач кафедри*

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

В умовах глобалізації величезного значення набувають питання охорони прав інтелектуальної власності, яка відіграє істотну роль у процесі культурного та науково-технічного розвитку суспільства.

Як відомо, національне право інтелектуальної власності сучасних країн, за загальним правилом, ґрунтується на принципі територіальності, згідно з яким підстави та умови правової охорони визначаються законами тієї держави, яка таку охорону надає. А в умовах глобалізації, коли економічний обіг (у значній своїй частині) має трансграничний характер і коли товари, що містять «інтелектуальну складову», активно переміщуються через кордони різних країн, може виникнути низка проблем, пов'язаних із визнанням та захистом прав на певні об'єкти інтелектуальної власності.

В юридичній літературі звертається увага на те, що сьогодні однією із особливостей і, одночасно, основних проблем охорони прав інтелектуальної власності є протиріччя, що виникає між територіальним характером охорони прав інтелектуальної власності та екстериторіальним способом розповсюдження інформації в мережі Інтернет. Коли виникає питання про збитки або компенсації у разі порушення прав інтелектуальної власності, суди мають обрати «систему права», що регулює дане питання. Судова практика у

різних країнах відрізняється різноманітністю. Так, наприклад, суди США застосовують своє національне право у випадках порушення авторських прав, якщо копіювання відбулося у США, а копії розповсюджуються за кордоном. Суди ж держав-членів Європейського Союзу (ЄС) застосовують у даному разі право держави, в якій отримана інформація [1, с. 141].

Ще однією із найгостріших проблем охорони авторських прав в Інтернеті є використання в процесі інформаційних обмінів «бітового потоку» (BitTorrent). Таким терміном позначають пірінговий (P2P) мережевий протокол для кооперативного обміну файлами через Інтернет. У разі його використання у процедурі «зкачування» одного об'єкта авторського права важко визначити коло клієнтів, оскільки їх дуже багато і перебувають вони у різних країнах. Поряд із цим, файли передаються не в цілому, а частинами. Кожний torrent-клієнт, отримуючи («зкачуючи») ці частини, у той же час віддає («закачує») їх іншим клієнтам, що знижує навантаження і залежність від кожного клієнта-джерела. Пред'явлення позовів до клієнтів і володільців трекерів (спеціалізованих серверів, що зводять клієнтів) та, у підсумку, їх задоволення, а потім – визнання і виконання судового рішення, на практиці дуже важко здійснити [2, с. 12].

Істотною особливістю охорони прав інтелектуальної власності в умовах глобалізації є вирішення проблем шляхом: укладення відповідних міжнародних договорів; створення міжнародних організацій з охорони інтелектуальної власності; створення неурядових організацій, акредитованих у ВОІВ.

Основним завданням, яке вдалося вирішити за допомогою міжнародних договорів, є спрощення доступу іноземців до національних систем охорони прав інтелектуальної власності. При цьому сам принцип територіальності охорони зазначених прав до цього часу залишається непорушним. Хоча все частіше лунають заклики відмовитись від нього задля вирішення таких проблем, як: трансграничне піратство та контрафакт; порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет та ін. При цьому стверджується, що відмова від зазначеного принципу дозволить вирішити проблему юрисдикції у спорах з питань інтелектуальної власності, а також створити єдину систему охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності на регіональних рівнях.

Щодо останнього твердження, яскравим прикладом здійснення спроб створення такої системи можна вважати гармонізацію охорони прав інтелектуальної власності в ЄС.

Частина 1 ст. 118 Договору про функціонування Європейського Союзу встановлює, що в контексті створення та функціонування внутрішнього ринку Європейський Парламент і Рада, діючи відповідно до звичайної законодавчої процедури, встановлюють заходи зі створення титулів європейських прав

інтелектуальної власності для запровадження однакової охорони прав інтелектуальної власності у всьому Союзі [3, с. 33].

Якщо взяти період з початку XXI ст. до цього часу, то принципові положення про гармонізацію охорони прав інтелектуальної власності в рамках ЄС були визначені у Директиві 2001/29/ЄС про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві, яка була прийнята 22.05.2001. Після цього було прийнято ще кілька директив, які стосувались низки важливих питань охорони прав інтелектуальної власності. Але у своїй сукупності зазначені правові акти були спрямовані на зближення законодавства країн-членів ЄС, а не на створення спеціального правового регулювання на рівні ЄС.

Варто зазначити, що 26.03.2019 Європейський Парламент ухвалив зміни до законодавства ЄС про авторські права, згідно з якими Google та інші великі інтернет-компанії будуть зобов'язані видаляти контент, розповсюдження якого порушує авторські права. Але зазначені зміни наберуть чинності лише після того, як їх схвалять всі країни-члени ЄС.

На нашу думку, встановлення таких правил є свідченням того, що в Європейському Союзі, з одного боку, посилюється охорона немайнових прав авторів, а з іншого – чітко визначаються механізми забезпечення їх майнових прав.

Розглянуті вище питання відображають лише частину проблем охорони прав інтелектуальної власності в умовах глобалізації, для вирішення яких необхідно застосовувати системний підхід, що передбачає: ретельне вивчення концептуальних основ охорони прав інтелектуальної власності в різних правових сім'ях; встановлення оптимальних правових режимів окремих об'єктів інтелектуальної власності; визначення юридичних механізмів забезпечення належної охорони прав інтелектуальної власності; з'ясування чинників, що впливають на ефективність правового регулювання відносин інтелектуальної власності тощо.

Список використаної літератури

1. Мирских И. Ю. Охрана интеллектуальной собственности в условиях глобализации. *Вестник Пермского университета*. 2012. Вып. 3 (17). С. 138–144.
2. Леанович Е. Б. Трансграничные аспекты охраны прав интеллектуальной собственности в условиях глобализации. *Имущественные отношения в Российской Федерации*. 2009. № 10 (97). С. 6–13.
3. Комзюк Л. Т. Основні тенденції гармонізації авторського права ЄС. *Інформація і право*. 2012. № 1 (4). С. 33–39.

ДО ПИТАННЯ ПРО РИТУАЛЬНІ ПОСЛУГИ

Звертаючись до дослідження питань про ритуальні послуги як правової категорії, варто визначити, що даний вид послуг володіє як загальними ознаками послуг, так і має свої особливі характеристики. Більшість послуг мають нематеріальний результат. Відносно ритуальних послуг не можна однозначно стверджувати, що всі дії, спрямовані на їхнє надання, носять нематеріальний характер. Так, законодавець визначає, що поховання померлого, як дія, спрямована на надання ритуальних послуг, – це комплекс заходів і обрядових дій, які здійснюються з моменту смерті людини до приміщення труни з тілом або урни з порохом у могилу або колумбарную нішу, облаштуваність і утримування місця поховання відповідно до звичаїв і традицій. Якщо розглянути окремо кожен таку дію по похованню, то можна дійти висновку, що результат більшості із цих дій нематеріальний. Так, у комплекс ритуальних послуг включаються: оформлення документів, необхідних для поховання, поховання або перепоховання, перевезення тіл (останків померлих (загиблих)), санітарна й косметична обробка тіл, одягання тіл, бальзамування, догляд за місцями поховання й окремих поховань. При цьому, прийнято включати в комплекс заходів щодо надання ритуальних послуг і виготовлення й опайку цинкових труп, виготовлення й установку надмогильних споруджень, напису на пам'ятниках і виготовлення фотокерамічних виробів. Із цього виходить, що одна частина дій, спрямованих на надання ритуальних послуг носить не упредметнений характер, а інша спрямована на досягнення матеріального результату. Виникає питання про змішаний характер розглянутих послуг. У цьому випадку доречно звернути увагу на існування понять «чисті послуги», «так звані послуги» і послуги зі змішаних договорів. Так, учений-цивіліст Д. И. Степанов указує, що «послуги... по ознаці відсутності речовинного результату, можна умовно позначити як «чисті послуги» [1, с. 194]. Також автор пише, що «... для послуг зі змішаних договорів і для «так званих послуг» можливе створення якогось речовинного результату, а тому для них є типовим відсутність ознаки невідчутності...» [1, с. 213]. Отже, ритуальні послуги можна віднести до послуг зі змішаних договорів. Це пояснюється тим, що окремі дії виконавця ритуальних послуг спрямовані на створення матеріального результату, частковістю дії, спрямованої на викопування могили.

Така ознака як споживання результату послуги в момент її надання (синхронність) почасти може бути застосована до ритуальних послуг. Більшість дій, спрямованих на надання даних послуг, безумовно споживається в момент її

надання. Д. И. Степанов, характеризуючи дану ознаку, затверджує наступне: «...одержання, прийняття послуги замовником і процес виконання, надання послуги виконавцем ідуть одночасно, тільки ефект послуги може зберігатися якийсь, нехай нетривалий, час» [1, с. 184]. Стосовно до ритуальних послуг, положення даного висловлення не повною мірою їм відповідають. Дійсно, більшість дій, спрямованих на виконання ритуальних послуг, споживаються «синхронно», зокрема «одягання» тіла померлого. Однак погодитися з тим, що ефект даних послуг, так сказати швидкоплинний, не можна. Так, сформований надмогильний насип зберігається досить тривалий час.

Крім того, при здійсненні окремих видів ритуальних послуг, зокрема бальзамування, виникає питання – хто споживає дану послугу. Безумовно померлий не може бути суб'єктом споживання. Здається, що саме замовник (родичі або інші особи) стає споживачем усього комплексу ритуальних послуг. Це пояснюється тим, що всі види ритуальних послуг зв'язані між собою. Неможливо облачити тіло померлого й не здійснити поховання. Тому не слід ускладнювати процес виконання дій спрямованих на надання ритуальних послуг. Також саме особи, що є замовниками даного виду послуг, мають право вирішувати, чи належним чином виконані зобов'язання з боку виконавця. Отже, саме замовник споживає весь комплекс ритуальних послуг.

Ще одна властивість послуг «неможливість збереження» також не застосовна в «чистому» виді до ритуальних послуг. Ця ознака якби впливає з ознаки «синхронності» виконання й споживання послуги. Як уже зверталася увага, не всі види ритуальних послуг «зникають» з моменту споживання. У встановленому необхідному переліку окремих видів ритуальних послуг є такі види як: монтаж надмогильного спорудження, збереження урн із порохом померлих у крематорії й інші. Сутність цих видів така, що вони не можуть не зберігатися.

Розглянувши окремі, характерні для всіх видів послуг, ознаки, можна зробити висновок про те, що вони застосовні й до ритуальних послуг. Однак, як вказувалося вище, є певні особливості, які відрізняють цей вид послуг від інших видів.

Досліджуючи питання, що стосуються ритуальних послуг необхідно звернути увагу на якість даних послуг. Насамперед, на нашу думку, критерій якості ритуальних послуг закладений у ст. 4 Закону України «Про поховання й похоронну справу». Розглянута стаття закону встановлює принципи діяльності в області поховання. Одним з найважливіших принципів є принцип – гідне відношення до тіла померлої особи. Всі дії, пов'язані з наданням ритуальних послуг спрямовані на те, щоб тіло покійного було поховано (кремировано) з належним відношенням до померлої особи. Законодавець установлює необхідний перелік ритуальних послуг, а також певні нормативи по похованню.

Виконавець ритуальних послуг, виконавши всі необхідні заходи щодо поховання, тим самим досягає необхідної якості надаваної послуги.

На підставі викладеного можна зробити висновки про те, що ритуальні послуги є щонайстаршими послугами з моменту створення світу. Ритуальні послуги належать до так званих «непоіменних» послуг. При цьому поняття ритуальних послуг визначається в Законі України «Про поховання й похоронну справу». Ритуальні послуги визначаються як комплекс дій, спрямованих на здійснення заходів щодо поховання померлої особи. Ритуальним послугам властиві загальні ознаки, характерні для всіх видів послуг. При цьому, розглянуті ознаки мають особливості, які дозволяють визначити правову природу ритуальних послуг.

Список використаної літератури

1. Степанов Д. И. Услуги как объект гражданских прав. Москва : Статут, 2005. 349 с.

О. М. Потопахіна

к.ю.н., доц.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ У РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА

Право на соціальне забезпечення у разі настання такого соціального ризику як втрата годувальника є основоположним, базовим правом кожного громадянина, оскільки проголошується на конституційному рівні, а саме в ст. 46 Конституції України зазначається: «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом» [1, ст. 46].

21.12.1993 Постановою Верховної Ради України була схвалена Концепція соціального забезпечення населення України, в якій акцентується увага на необхідності вироблення механізмів, що сприятимуть дотриманню державних гарантій щодо матеріального забезпечення у разі втрати годувальника [2].

Держава створила умови для реалізації надання матеріальної підтримки особам, які втратили засоби для існування у зв'язку зі смертю годувальника. Наприклад, якщо звернутись до поточної діяльності Пенсійного фонду, а саме до статистичних показників, то відповідно до «Звіту про роботу Пенсійного фонду України у 2017 р., бюджет, пріоритети діяльності та План роботи Фонду на 2018 рік» чисельність пенсіонерів, яким призначались пенсії у разі втрати годувальника, складає на 01.01.2018 658,1 тис. осіб по всій Україні [3].

Пенсійне страхування у разі втрати годувальника належить до однієї з організаційно-правових форм соціального забезпечення, а саме до загальнообов'язкового державного соціального страхування. Відповідно до ст. 36 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV: «Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності, а в разі смерті пенсіонера або осіб, зазначених у частині другій ст. 32 цього Закону, а також у разі смерті (загибелі) особи внаслідок поранення, каліцтва, контузії чи інших ушкоджень здоров'я, одержаних під час участі у масових акціях громадського протесту в Україні з 21.11.2013 по 21.02.2014 за євроінтеграцію – незалежно від тривалості страхового стажу. При цьому дітям пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника» [4, ст. 36].

Отже, для того, щоб мати право на отримання пенсії, мають бути наявні такі умови на момент смерті годувальника:

- 1) настання смерті застрахованої особи, у тому числі в разі визнання її безвісно відсутньою чи офіційно оголошеною померлою;
- 2) наявність на утриманні застрахованої особи непрацездатних членів сім'ї;
- 3) наявність у годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності.

Ст. 32 вищезазначеного закону встановлює конкретний розмір страхового стажу, необхідного для призначення пенсії по інвалідності для осіб з інвалідністю III групи, наприклад, від 43 років до досягнення особою 45 років включно необхідний страховий стаж складає 10 років.

Згідно ч. 3 ст. 36 Закону до членів сім'ї, які вважаються такими, що були на утриманні померлого годувальника, відносяться особи, зазначені в частині другій цієї статті, якщо вони:

- 1) були на повному утриманні померлого годувальника;
- 2) одержували від померлого годувальника допомогу, що була для них постійним і основним джерелом засобів до існування.

Щодо непрацездатних членів сім'ї, то до них згідно ч. 2 ст. 36 Закону належить:

- 1) чоловік (дружина), батько, мати, якщо вони є особами з інвалідністю або досягли пенсійного віку;
- 2) діти (у тому числі діти, які народилися до спливу 10 місяців з дня смерті годувальника) померлого годувальника, які не досягли 18 років або

старші цього віку, якщо вони стали особами з інвалідністю до досягнення 18 років.

3) чоловік (дружина), а в разі їх відсутності – один з батьків або брат чи сестра, дідусь чи бабуся померлого годувальника незалежно від віку і працездатності, якщо він (вона) не працюють і зайняті доглядом за дитиною (дітьми) померлого годувальника до досягнення нею (ними) 8 років.

Згідно ст. 37 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV розмір пенсії складає 50 відсотків пенсії за віком померлого годувальника на одного непрацездатного члена сім'ї та 100 відсотків пенсії на двох та більше, що розподіляється між ними рівними частками. Однак, в залежності від правового статусу померлого, розмір пенсійних виплат може різнитися від зазначеного стандарту. Якщо звернутись до аналізу спеціального законодавства, наприклад, до Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII, то ч. 19 ст. 86 встановлює інший розмір пенсій, відмінний від профільного закону: «Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається непрацездатним членам сім'ї прокурора або слідчого, які були на його утриманні на момент смерті (при цьому дітям пенсія призначається незалежно від того, чи були вони на утриманні годувальника), за наявності у померлого годувальника стажу роботи в органах прокуратури не менше 10 років, у розмірі 60 відсотків середньомісячного (чинного) заробітку на одного члена сім'ї, 70 відсотків – на двох і більше членів сім'ї» [5, ст. 12].

Національна законодавча база України в частині регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з наданням соціального забезпечення з боку держави особам, що потребують матеріальної підтримки у зв'язку з втратою годувальника потребує уніфікації та систематизації, оскільки це сприятиме більш ефективному практичному застосуванню правових положень громадянами України.

Слід зауважити, що законодавство України реформується у напрямку посилення рівня соціального захисту, відбуваються активні процеси імплементації соціальних норм міжнародних договорів, вітчизняне законодавство адаптується до міжнародних стандартів та рекомендацій. Зокрема, 16.03.2016 було ратифіковано Конвенцію МОП № 102 «Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення». Соціальне законодавство України, в частині захисту громадян на належне пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника, цілком відповідає мінімальним міжнародним стандартам соціального забезпечення, а в деяких випадках національні норми є навіть вищими від встановлених вимогу Конвенції.

Список використаної літератури

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/page3> (дата звернення: 27.10.2019).
2. Концепція соціального забезпечення населення України : Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993 № 3758-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3758-12> (дата звернення: 27.10.2019).
3. Офіційний веб-портал Пенсійного фонду України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 27.10.2019).
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 09.07.2003 № 1058-ІV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 27.10.2019).
5. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 27.10.2019).

А. Л. Святошнюк

к.ю.н., доц.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

У світлі стрімкого розвитку електронних технологій та електронної торгівлі, все більш популярним стає укладення електронних договорів. Проте, такі договори мають певні особливості, зокрема щодо їх укладення. У вказаній сфері виникає низка питань щодо форми укладення електронного договору, розмежування оферти від пропозиції укласти оферту, а також щодо форми, змісту і способу вираження акцепту та моменту укладення такого договору.

Ст. 3 Закону України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 визначає електронний договір, як: «домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків та оформлена в електронній формі договором» [1, ст. 3]. Вказаний закон «компілює» визначення поняття цивільно-правового договору зі ст. 652 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2, ст. 652], доповнюючи поняття електронного договору лише ознакою оформлення в електронній формі.

Щодо форми укладення електронного договору, у ст. 639 ЦК України зазначено, що «договір може бути укладений у будь-якій формі, якщо вимоги щодо форми договору не встановлені законом» [2, ст. 639]. З цього положення випливає, що може бути використана електронна форма договору, проте, як особлива форма укладення, остання не виокремлюється. Крім того, у ч. 2 ст. 639 ЦК України передбачено, що договір, який укладений за допомогою інформаційно-телекомунікаційних систем, «вважається укладеним у письмовій формі» [2, ст. 939]. Згідно з ч. 1 ст. 205 ЦК України «правочин може вчинятися усно або в письмовій (електронній) формі» [2, ст. 205]. У ст. 207 ЦК України

вказано, що «правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони» [2, ст. 207]. Отже, відповідно до вказаних положень, електронна форма є різновидом письмової. Так, І. Спасибо-Фатеєва вважає, що «віднесення правочинів, вчинених за допомогою електронних засобів зв'язку, до письмових, слід розуміти як подання інформації (змісту правочину) на інших носіях, аніж папір, однак із фіксацією волі (думки, намірів) сторін через логічно упорядковані знаки. Матеріальним носієм буде комп'ютерний диск, із якого зчитується відповідна інформація через її сприйняття на моніторі або після роздрукування на папері. Тому електронно-цифрова форма є різновидом письмової форми з урахуванням специфіки мережі Інтернет» [3, с. 34].

Утім, електронна форма укладення має певну специфіку, порівняно із іншими формами. Наприклад, електронна форма договору передбачає відтворення останнього не тільки на матеріальному носії, а також для укладення електронного договору передбачено особливу процедуру його підпису та ін. Отже, зважаючи на особливості укладення електронного договору, поряд із письмовою та усною формами, є доцільним виокремлення електронної форми, як особливої форми укладення договору.

У ст. 10 Закону України «Про електронну комерцію» зазначено, що електронний правочин в електронній комерції укладається шляхом пропонування та акцептування оферти сторонами правочину [1, ст. 10]. При цьому, виникає «проблема публічної оферти», що виявляється у складності розмежування оферти і запрошення до оферти, у випадку, коли остання адресована невизначеному колу осіб. У ст. 641 ЦК України міститься правило, відповідно до якого безадресна безадресна пропозиція укласти договір не є офертою [2, ст. 641]. Проте, частиною 2 цієї ж статті передбачено виключення, яке полягає у тому, що пропозиція, адресована невизначеному колу осіб, вважається офертою, якщо в ній прямо вказано про це [2, ст. 641]. Наприклад, на сторінці сайту може міститися положення, де прямо вказується, що останнє є публічною офертою. Крім того, у ст. 699 ЦК України вказано, що пропозиція товару в рекламі, каталогах і в інших описах товару, адресованих невизначеному колу осіб, якщо вона містить усі істотні умови договору, вважається офертою [2, ст. 699]. Також публічною офертою вважається виставлення товару, демонстрація його зразків або надання відомостей про нього в місцях його продажу, крім випадків, коли продавець явно визначив, що товар не призначений для продажу [2, ст. 699].

Проте, Законом України «Про електронну комерцію» встановлено особливі правила щодо оферти та запрошення робити оферту для електронних договорів. Так, відповідно до ч. 4 ст. 11 «пропозиція укласти електронний

договір може бути зроблена шляхом відправки комерційного електронного повідомлення, розміщення пропозиції (оферти) в мережі Інтернет або в інших інформаційно-телекомунікаційних системах» [1, ст. 11]. Отже, офертою для електронного договору, вважається будь-яка пропозиція укласти договір, що виставлена на огляд для будь-якого користувача мережі Інтернет.

Щодо змісту, форми і способу вираження акцепту в електронному договорі, Законом України «Про електронну комерцію» встановлено спеціальні вимоги. Так, відповідно до ч. 6 ст. 11 вказаного Закону, «акцепт може бути наданий шляхом:

- надсилання електронного повідомлення особі, яка зробила пропозицію укласти електронний договір, підписаного в порядку, передбаченому ст. 12 Закону;

- заповнення формуляра заяви (форми) про прийняття такої пропозиції в електронній формі, що підписується в порядку, передбаченому ст. 12 Закону;

- вчинення дій, що вважаються прийняттям пропозиції укласти електронний договір, якщо зміст таких дій чітко роз'яснено продавцем (наприклад, здійснення оплати)» [1, ст. 12].

При визначенні моменту укладення електронного договору враховується не тільки одержання оферентом електронного повідомлення, що містить акцепт, а й можливість ознайомлення зі змістом цього повідомлення. Законом України «Про електронну комерцію» не передбачено спеціальні норми щодо врегулювання вказаного питання. Зокрема, у ч. 2 ст. 16 Закону міститься порядок визначення моменту відправки і доставки електронних повідомлень. Так, «електронний документ (повідомлення) вважається отриманим суб'єктом електронної комерції в момент, коли такий документ (повідомлення) отримано інформаційно-телекомунікаційною системою суб'єкта, якщо інше не передбачено законом або договором» [1, ст. 16]. Усі інші положення щодо акцепту регулюються загальним правилом, передбаченим ч. 1 ст. 640 ЦК України, а саме: «договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції» [2, ст. 640]. Проте, виникає питання стосовно моменту отримання відповіді по електронній пошті, враховуючи особливості роботи мережі Інтернет.

Таким чином, окремі положення щодо укладення електронних договорів потребують подальших досліджень та вдосконалення.

Список використаної літератури

1. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII; *станом на 16.07.2019*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19> (дата звернення: 27.10.2019).

2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV; *станом на 21.10.2019*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 27.10.2019).
3. Спасибо-Фатєєва І. Актуальні питання форми правочинів (теоретико-практичний аспект). *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 8. С. 31–35.

О. В. Толкаченко

к.ю.н., доц.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ГМО В УКРАЇНІ

Значною мірою на формування законодавства у сфері біотехнологій, зокрема ГМО, в Україні вплинули зобов'язання, прийняті під впливом, ратифікованих міжнародних угод ООН, Світової організації торгівлі, Угоди про Асоціацію з ЄС.

У 2002 р. Україна приєдналася до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття.

В Україні використання ГМО досить довгий час перебувало поза законодавчого регулювання. На початку 2000-х рр. були здійснені перші спроби по розробці законопроектів у цій сфері, і тільки 31 травня 2007 р. був прийнятий Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів». У 2009 р. відповідні зміни були внесені до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища» 1991 р., «Про екологічну експертизу» 1995 р. (втратив чинність), «Про рослинний світ» 1999 р., «Про тваринний світ» 2002 р. [1].

Згідно ст. 1 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» поняття «ГМО» означає будь-який живий змінений організм, в якому генетичний матеріал був змінений за допомогою штучних прийомів перенесення генів, які не відбуваються в природних умовах» [2, ст. 2]. Способи подібних модифікацій повністю дублюють положення Директиви ЄС 2001/18 [3].

Ст. 16 Закону встановлює обов'язкову державну реєстрацію ГМО при ввезенні на територію України, а також при потраплянні в інше середовище [2, ст. 16]. До моменту державної реєстрації вивільнення в навколишнє середовище ГМО можливе тільки з метою державної апробації (випробувань) [2, ст. 13]. У державних реєстрах ГМО, реєструються: 1) сорти сільськогосподарських рослин і породи тварин, створені на основі ГМО; 2) ГМО джерела харчових продуктів; 3) ГМО джерела кормів. Державна реєстрація здійснюється строком на 5 років на безкоштовній основі [2, ст. 14].

На виконання цієї норми 18.02.2009 постановою Уряду затверджено Порядок державної реєстрації ГМО косметичних і лікарських засобів, які містять ГМО або отримані з їх використанням [4], обов'язок ведення реєстру та забезпечення до нього публічного доступу покладено на Міністерство охорони здоров'я. 12.10.2010 затверджено Порядок державної реєстрації ГМО-джерел харчових продуктів, кормів, кормових добавок та ветеринарних препаратів, які містять такі організми або отримані з їх використанням, ведення якого покладено на Державну ветеринарну фітосанітарну службу України [5]. При цьому «станом на вересень 2016 р. в Україні не зареєстровано жодного продукту, який містить ГМО, хоча за неофіційними даними ГМО-продукти знаходяться в широкому обігу на території держави» [6].

Рішенням РНБО «Про біологічну безпеку України» від 27.02.2009 одним із «пріоритетних завдань було визначено здійснення заходів щодо ефективної організації систем біобезпеки держави, протидії біотероризму, захист населення від безконтрольного та протиправного розповсюдження ГМО, збереження здорового та безпечного природного середовища» [7].

Законодавство України, що регулює порядок використання ГМО також включає цілий ряд підзаконних нормативно-правових актів, серед яких:

- Питання про маркування сільськогосподарських товарів, виготовлених з використанням ГМО (Постанова Кабміну від 21.11.2007) [8];
- Порядок видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування) ГМО у відкритій системі (Постанова Кабміну від 02.04.2009) [9];
- Порядок видачі дозволу на транзитне переміщення незареєстрованих в Україні ГМО (Постанова Кабміну від 28.04.2009) [10];
- Деякі питання проведення апробації (випробування) та реєстрації ГМО сортів сільськогосподарських рослин (Постанова Кабміну від 23.07.2009) [11];
- Перелік харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту ГМО (наказ МОЗ України від 09.11.2010) [12];
- Критерії оцінки ризику потенційного впливу генетично модифікованих організмів на навколишнє природне середовище (наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 07.02.2011) [13];
- Положення про мережу випробувальних лабораторій з визначення вмісту ГМО в продукції (Постанова Кабміну від 11.07.2013) [14];
- Положення про науково-методологічний центр з питань випробувань ГМО (Постанова Кабміну від 11.07.2013) [15] та ін.

28.02.2019 був прийнятий Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», у якому проголошено, що «в Україні створюється національна система біологічної

безпеки, метою якої є забезпечення захисту населення від безконтрольного та протиправного поширення ГМО» [16].

27.06.2014 Україна уклала Угоду про асоціацію з ЄС, в рамках якої взяла на себе зобов'язання, поряд з іншим, привести сферу регулювання обороту ГМО у відповідність до вимог Співтовариства. Згідно ст. 361 Угоди співробітництво України і ЄС направлено «на збереження, захист навколишнього середовища, захист здоров'я, у тому числі у сфері ГМО в цілому і в сільському господарстві зокрема». У Додатку ХХІХ до Глави 6 Розділу V Угоди передбачено механізм зближення Законодавства ЄС і України у сфері ГМО [17].

Так положення Директиви № 2001/18/ЄС від 12.03.2001 [3] про навмисне вивільнення у навколишнє середовище ГМО повинні бути імплементовані в Україні протягом 2 років з дати вступу в силу Угоди, а саме про те, що:

- встановлено система перевірки несанкціонованих ГМО;
- ліквідовано маркери стійкості до антибіотиків у ГМО, розміщених на ринку;
- встановлено процедура попереднього повідомлення про вивільнення ГМО та оцінки ризиків;
- створено реєстр місць вивільнення ГМО у відкритому доступі;
- встановлено процедура консультацій з громадськістю;
- встановлено процедура повідомлення про вивільнення ГМО;
- забезпечено маркування і упаковка продуктів, що містять ГМО;
- забезпечено конфіденційність інформації і прав інтелектуальної власності.

Положення Директиви № 2009/41/ЄС від 06.05.2009 [18] про використання генетично модифікованих мікроорганізмів в замкнутій системі повинні бути імплементовані протягом 3 років з дати вступу в силу Угоди, а саме про те, що:

- встановлено класифікація ГММ і система оцінки ризиків;
- встановлено процедура повідомлення;
- встановлено план дій у надзвичайних ситуаціях;
- встановлено система забезпечення конфіденційності.

Крім того передбачається, імплементувати в Україні норми:

- Рекомендації Комісії ЄС від 23.07.2003 щодо принципів розвитку національних стратегій і кращих практик з метою забезпечення співіснування ГМ-зернових і традиційного органічного виробництва (фермерства);

- Регламенту ЄС № 1829/2003 щодо подачі для затвердження нових ГМ-продуктів харчування і кормів, повідомлення про існуючі продукти і випадковому або технічно неминучий наявності ГМ-матеріалу в результаті позитивної оцінки ризику.

Планується, що законодавство у сфері ГМО буде включено в комплексну стратегію України і ЄС про сприяння торгівлі, передбачену п. 4 ст. 64 Угоди. Так планується приведення у відповідність термінології українського законодавства і законодавства ЄС у сфері ГМО.

Важливо відзначити, що в Україні передбачена цивільна, дисциплінарна, адміністративна та кримінальна відповідальність за недотримання норм у сфері ГМО.

Однак, дана відповідальність, по-перше, є мізерною, і не відповідає розміру і характеру шкоди, яка може бути заподіяна у зв'язку з використанням ГМО. Згідно ст. 90-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення за недотримання правил у процесі створення, виробництва, зберігання, транспортування, використання, знешкодження, ліквідації, захоронення мікроорганізмів, нових штамів мікроорганізмів, біологічно активних речовин та інших продуктів біотехнологій передбачений штраф у розмірі 5-8 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (85–136 грн), для посадових осіб 7–10 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (119–170 грн) [19, ст. 90-1]. Ст. 326 Кримінального кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за порушення правил поведінки з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами, в разі, якщо це створило загрозу життю людей (штраф до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи до 2 років, або обмеження волі до 3 років), призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків (обмеження або позбавлення волі до 5 років) з позбавленням права обіймати певні посади до 3 років [20, ст. 326].

По-друге, ані в Кодексі України про адміністративні правопорушення, ані в Кримінальному кодексі України не закріплено положень щодо правопорушень про введення в обіг незареєстрованих ГМО.

По-третє, на практиці розслідування подібних правопорушень не проводиться і відповідно до відповідальності порушники не залучаються.

Підсумовуючи вищевказане, треба наголосити, що на сьогоднішній день в Україні існує певна база нормативно-правових актів щодо культивування ГМО. Вони носять розрізнений характер, що дає підстави вважати про відсутність дійової системи правового регулювання обігу ГМО.

Аналізуючи національне законодавство, хочеться наголосити, що відсутня чітка регламентація, якими органами здійснюється контроль за виробництвом, переробкою, реалізацією продукції, що містить ГМО, самих ГМО тощо та не визначенні повноваження цих органів. Це приводить до того, що порушення у сфері культивування і обігу ГМО на сьогодні не контролюються і залишаються безкарними. Існують певні законодавчі прогалини щодо правового регулювання транспортування і утилізації ГМО, а також щодо відповідальності у сфері культивування генетично модифікованих

організмів, що приводить до появи умов для розвитку так званого «чорного ринку» ГМО.

Виходячи з цього постає питання нормативно-правового регулювання порядку їх застосування для створення стабільної системи біологічної безпеки громадян України та подальшого вдосконалення і адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу.

Список використаної літератури

1. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» : Закон України від 19.03.2009. *Голос України*. 09.04.2009. № 64.
2. Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів: Закон України від 31.05.2007. *Голос України*. 21.06.2007. № 108.
3. Directive 2001/18/ECdd. 12.03.2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC. *Official Journal L*. 106. 17.04.2001. P. 0001–0039.
4. Про затвердження Порядку державної реєстрації косметичних та лікарських засобів, які містять генетично модифіковані організми або отримані з їх використанням : Постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2009 № 114. *Урядовий кур'єр*. 26.02.2009. № 35.
5. Питання забезпечення реалізації статті 7 Закону України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів» : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2010 № 919. *Урядовий кур'єр*. 20.10.2010. № 195.
6. Лапа В. В Україні не зареєстровано жодного генетично модифікованого сорту, однак на ринку така продукція присутня. 20.09.2016. URL: http://www.consumer.gov.ua/News/418/Volodimir_Lapa_V_Ukraini_ne_zareestrovano_zhognogo_genetichno_modifikovanogo_sortu,_odnak_na_rinku_taka_produktsiya_prisutnya (дата звернення: 11.11.2019).
7. Про біологічну безпеку України: Рішення РНБО від 27.02.2009. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0003525-09 (дата звернення: 11.11.2019).
8. Питання маркування сільськогосподарських товарів, вироблених із застосуванням генетичномодифікованих організмів : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2007. № 1330. *Офіційний вісник України*. 2007. № 89. С. 13. Ст. 3254.
9. Порядок видачі дозволу на проведення державної апробації (випробування) генетично модифікованих організмів у відкритій системі : Постанова Кабінету Міністрів України від 02.04.2009. № 308. *Офіційний вісник України*. 2009. № 24. С. 129. Ст. 810.
10. Порядок видачі дозволу на транзитне переміщення не зареєстрованих в Україні генетично модифікованих організмів : Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2009. № 423. *Офіційний вісник України*. 2009. № 33. С. 92. Ст.1139.
11. Деякі питання проведення апробації (випробування) та реєстрації генетично модифікованих організмів сортів сільськогосподарських рослин : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2009. № 808. *Офіційний вісник України*. 2009. № 59. С.154. Ст. 2071.
12. Перелік харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту генетично модифікованих організмів : Наказ МОЗ України від 09.11.2010. № 971. *Офіційний вісник України*. 2010. № 98. С. 109. Ст. 3506.

13. Критерії оцінки ризику потенційного впливу генетично модифікованих організмів на навколишнє природне середовище : Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 07.02.2011. № 36. *Офіційний вісник України*. 2011. № 17. С. 52.
14. Положення про мережу випробувальних лабораторій з визначення вмісту генетично модифікованих організмів у продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013. № 700. *Офіційний вісник України*. 2013. № 76. С.171. Ст.2820.
15. Положення про науково-методологічний центр з питань випробувань генетично модифікованих організмів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11.07.2013. № 701. *Офіційний вісник України*. 2013. № 76. С. 173. Ст. 2821.
16. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р. : Закон України від 28.02.2019. № 2697-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 16. Ст.70.
17. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75. Т. 1. С. 290.
18. Directive 2009/41/EC dd. 06.05.2009 on the contain eduse of genetically modified micro-organisms. *OJ L 125*. 21.5.2009. P. 75–97.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
20. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Голос України*. 2001. № 107.

Розділ 6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

О. В. Горняк

д.е.н., проф., завідувач кафедри

ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ

Взаємодія економічних агентів у реальній діяльності відбувається у формі взаємодії окремих людей та їх груп, тому мережа знаходиться в основі економічних процесів. Але в принципі будь-яка діяльність людини є мережевою, тому для дослідження економічних мереж використовується досвід розвитку мереж соціальних і теоретичні доробки з концепції соціальних мереж.

Мережева економіка у сучасному розумінні почала формуватися наприкінці ХХ століття. Уже на початку 60-х років ХХ ст. MATRA, яка працювала у воєнній аерокосмічній промисловості, проводила спільну розробку ракети MARTEL з компанією Hawker – Siddeley, а ракети OTOMAT – з компанією Oto – Melara. В той же час компанії SAAB, AERITALIA і FOKKER створили концерн MESH [1]. У 80-х роках такі партнерства не могли задовольняти зростаючу потребу в мережевізації, яка була викликана глобалізацією світової економіки. Тому компанії-лідери почали створювати стратегічні альянси.

Першими такими стратегічними альянсами стали MATRA MARKONI SPASE в аерокосмічній промисловості, MET, куди увійшла компанія ERICSSON та NORTHERN TELEKOM в сфері мобільних телесистем.

Сучасний етап мережевізації економіки на різних рівнях визначається тим, що вона базується на широкому використанні інформаційно-комунікаційних технологій, підсилюється процесами віртуалізації економіки, характеризується великою різноманітністю форм і забезпечує високі конкурентні переваги. Останні пов'язані зі зниженням трансакційних витрат, нівелюванням опортуністичної поведінки, використанням специфічних активів, відносницьких контрактів, переваг кооперації та інституту довіри.

Мережева економіка досліджується багатьма концепціями економічної теорії. Теорія трансакційних витрат Р. Коуза [2], в якій фірма досліджена як економічний агент зі складною внутрішньою структурою, що має індивідуальні риси, які визначають його позицію в галузі, конкурентні переваги і мотиви до співробітництва з іншими фірмами. Мережева взаємодія фірм надає можливість

знизити трансформаційні витрати, тому теорію та методологію їх дослідження можна використати при аналізі реальних мереж, які формуються в економіці.

О. Е. Вільямсон, продовжуючи дослідження Р. Коуза, ввів в теорію трансакційних витрат ідею обмеженої раціональності Г. Саймона, розробив теорію специфічних активів, виділив різні види контрактів, що надало можливість проводити порівняльний аналіз різних організаційних форм, в тому числі гібридних, до яких, на думку О. Е. Вільямсона, відносяться мережі [3]. Відносницькі контракти знаходяться в основі мережевих взаємодій.

Еволюційна теорія економічних змін досліджує не окрему фірму, а їх популяцію, що мають різний рівень економічного розвитку та конкурентоспроможності, але взаємодіють і розвиваються. Їх взаємодія посилює конкурентні переваги, які залежать від уміння використовувати компетенції інших фірм [4]. Дослідження взаємодії фірм у популяції є підтвердженням можливості використати підходи даної теорії до аналізу мережевої економіки.

Список використаної літератури

1. Гарретт Б., Дюссож П. Стратегические альянсы, Москва : ИНФРА М. 2002. 332 с.
2. Коуз Р. Природа фирмы. В кн. Природа фирмы. Под ред. О.Е. Уильямсон и С. Дж. Уинтера. Москва : Дело. 2001. С. 33–52.
3. Вільямсон О. Е. Економічні інституції капіталізму. Фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ : АртЕк. 2001. 472 с.
4. Нельсон Р. Р., Уинтер С. Дж. Эволюционная теория экономических изменений. Москва : ЗАО. Финстатинформ. 2000. 474 с.

N. M. Kriuchkova

PhD in Economics, Associate Professor

THE ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF FISCAL DECENTRALIZATION IN THE UKRAINIAN SYSTEM OF PUBLIC FINANCES

The development of democracy and the decentralization of the public sector are increasing the importance of these issues in the world. Since 1980, many countries have chosen decentralization as a path of development. Today, there is no standard model, because the processes and procedures in each country differ, and also depend on the goals, objectives and organizational structure and mechanisms for their implementation.

The peculiarity of the modern Ukrainian model of local authority organization is the creation and operation of local executive bodies not for the purpose of exercising control and supervisory functions on the legitimacy of local self-government (as in Western European countries), but the assumption of the main

responsibilities for managing the respective territories, which complicates separation of functions between executive authorities and local self-government. Solving this dilemma requires reforms that are further decentralized.

On the income side, fiscal decentralization can also affect the progressiveness of the tax system and, therefore, alter the distribution of disposable income. For example, local governments may be financed through user fees and indirect taxation, which are typically more regressive, or real estate taxes, which are generally less progressive than the tax system used by central governments.

In 2014-2015, a large number of regulatory documents regarding fiscal decentralization were adopted. The reform of intergovernmental budget relations, adopted in 2015 in Ukraine, is a crucial step in the budgetary and financial independence of local budgets:

- Independent formation of local budgets (Article 75 of the Budget Code of Ukraine);
- Adoption of the state budget, approval on the sites, regardless of the deadline, but before December 25, the year preceding the planned one (according to Article 77 of the Budget Code of Ukraine);
- The process of providing local guarantees and making local borrowings from international financial institutions is simplified.
- Granting the right to make local external loans to all cities of regional significance (Article 16 of the Budget Code of Ukraine);
- Granting the right of an independent choice of the institution (in the bodies of the State Treasury Service of Ukraine or the institutions of banks) on servicing the budget funds of development of local budgets and own incomes of budgetary institutions (Article 78 of the Budget Code of Ukraine);
- Establishment of uniform rates of deductions of national-wide taxes (income tax for individuals and corporate income tax) for each budget link (Articles 64, 66, 69, 691 of the Budget Code of Ukraine);
- Cancellation of indicative planning of local budget indicators by the Ministry of Finance of Ukraine and bringing them to local budgets;
- Formation of a single basket of general fund incomes;
- expanding the list of sources of income of the general fund [1].

Since 2015, there have been changes in the structure of local taxes and fees and in local budget incomes. The most important innovation is the introduction of excise tax on sales of excisable goods by retailers in the amount of 5% [2].

Also in 2015, the property tax was reformed by including in it a property tax other than land, transportation tax and land payments.

The next step was the adoption of changes in 2016 concerning the strengthening of the income part of local budgets. In particular, a single rate of 18%

for wage income has been introduced in the area of taxation on personal income tax [2].

However, the practice of planning, controlling and analyzing the implementation of budgets at all levels indicates that tax potential of the regions has a direct impact on the formation of local budget incomes, the cost of services provided by regional executive authorities, taking into account the differences between administrative units; the need for funds to support the maintenance of social and cultural facilities and support for the socially disadvantaged social groups.

The reasons for the low efficiency of the current system of local self-government can be considered as following: the main reason is the disagreement of certain norms of the Constitution of Ukraine with each other and the ambiguity of some concepts in the legislation. 80% of local government authority is the same authority of the state administration. The definition of «district and regional budgets that are formed from the state budget» makes impossible the existence of regional executive councils because the disposal of state funds is the prerogative of executive bodies, not local self-government [3].

References

1. Budget Code of Ukraine. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 05.11.2019).
2. Decentralization Reform in Ukraine. URL: <http://decentralization.gov.ua/> (дата звернення: 05.11.2019).
3. Lazur S. (2013) System approach to structural of market tax system. Effective economics, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_1_31 (дата звернення: 05.11.2019).

І. А. Ломачинська

к.е.н., доц.

ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Регуляторні зміни та бурхливий розвиток технологій після світової фінансової кризи 2008 р. призвели до трансформації фундаментальних характеристик фінансових послуг, інструментів, інститутів та формування нової фінансової екосистеми [1; 2]. В результаті можна спостерігати формування якісно нової структури фінансових ринків.

Структура ринку – це сукупність елементів, які тісно взаємопов'язані та усталено взаємообумовлені, що визначає закономірності його розвитку. Більшість теоретичних й емпіричних робіт, присвячених структурі фінансового ринку, розглядають її на основі таких характеристик фінансових інструментів, послуг, активів, як вид, термін обігу, умови передачі в користування, умови

обороту, організаційні форми функціонування, швидкість реалізації угод, регіональна ознака й ін. Однак такій характеристиці як умови, в яких діють суб'єкти фінансового ринку, як правило, не приділяється значної уваги, що можна пояснити відносно сталими характеристиками інституційної та організаційної структури фінансового ринку протягом тривалого часу та високим рівнем контролю з боку держави. Зауважимо, що до таких умов слід віднести кількість та розмір фірм, особливості взаємодії між ними; характер продукції; доступність інформації та технологій; бар'єри входу на ринок та виходу з нього.

Більшість досліджень щодо умов функціонування фінансового ринку, які існують, переважно розглядають антимонопольне регулювання і захист конкуренції в контексті особливостей діяльності суб'єктів господарювання у фінансовому секторі. Втім у сучасних умовах стрімкого поширення фінансових технологій (FinTech) питання структури фінансового ринку набуває нового розуміння.

FinTech, розвиток яких відбувається в результаті того, що Інтернет став поширеним явищем, стрімко розвиваються соціальні мережі, поширюються мобільні пристрої та мобільні додатки, існує потреба у нових альтернативних системах платежів, джерелах фінансування, напрямках інвестування, характеризуються новітніми принципами функціонування завдяки інформаційним технологіям. У результаті з'являється можливість в автоматичному режимі збирати, систематизувати та обробляти великі масиви інформації, легко поєднувати людей зі спільними інтересами в мережу, наприклад, у віртуальні міні-ринки, ближче і зручніше пов'язати приватний попит і приватну пропозицію тощо. При цьому центром модернізації фінансових процесів є споживач. Таким чином, FinTech змінюють способи виробництва, розподілу, обміну, споживання фінансових послуг, бізнес-моделі у фінансовому секторі, очікування і поведінку споживачів, що в цілому обумовлює модифікацію функцій фінансової системи та по суті моделей ведення бізнесу в усіх сферах, пов'язаних із фінансовими операціями, зміни системи фінансового регулювання тощо.

Отже, в результаті поширення FinTech вже сьогодні можна виділити такі явища, що суттєво впливають на умови, в яких діють суб'єкти фінансового ринку, і трансформують таким чином структуру фінансового ринку:

По-перше, в новій фінансовій екосистемі з'являються провайдери фінансових послуг, які завдяки інноваціям знижують витрати і час проведення операцій, роблять їх простими, зручними, максимально комфортними для споживачів. Це впливає на ринок і поведінку традиційних фінансових інститутів, оскільки більша ефективність провайдерів або надає додаткові

конкурентні переваги для традиційних фінансових установ, або створює додаткові ризики.

По-друге, фінансові установи все частіше звертаються до третіх осіб – постачальників послуг для надання інформації, інтернет-провайдерів, хмарних сервісів й ін. У результаті у фінансовому секторі зростає частка постачальників третіх послуг, що збільшує системні операційні ризики та ризики кібербезпеки, якщо ними вміло не управляти. При цьому ризики змінюються структурно, що потребує нових підходів і методів до управління ними.

По-третє, поряд із FinTech компаніями з'являються BigTech компанії (Amazon, Facebook, Google, Apple, Microsoft, Alibaba, Tencent). Це високотехнологічні компанії з нетрадиційними структурами, налагодженими мережами, накопиченими великими даними, які починають надавати інноваційні послуги та продукти у фінансовому просторі та вступають в конкуренцію з традиційними фінансовими установами. Більш того, вони формують нові стандарти якості, зручності, швидкості для споживача.

Як результат, поширення FinTech знижує бар'єри входу на ринок та виходу з нього; посилює диференціацію фінансових продуктів за рахунок, перш за все, формування дизайну фінансових продуктів на основі агрегованих персоніфікованих цінностей, історичних тенденцій, у тому числі нефінансових, когнітивних розрахунків; обумовлює появу нових учасників ринку, які відрізняються принципами функціонування і регулювання з боку держави; змінює форми взаємодії між учасниками ринку; сприяє децентралізації системи надання фінансових послуг; підвищує економію на ефекті масштабу; знижує витрати на операції, пов'язані із інформаційною асиметрією, а також транзакційні витрати; збільшує прозорість фінансових операцій. В цілому це сприятиме різноманіттю та конкурентоспроможності фінансових ринків.

Втім слід відзначити, що роль традиційних фінансових інститутів буде знижуватися та модифікуватися – залишаться ті з них, які будуть здатні розуміти мотивацію і потреби споживачів фінансових послуг та продуктів, а їх бренд буде відображенням довіри, чесності, безпеки, якості; зможуть продуктивно співпрацювати з FinTech-компаніями, а не конкурувати з ними. BigTech компанії, поряд із цим, з одного боку, ще більше будуть збільшувати конкуренцію, фінансову включеність, тиск на традиційні інститути щодо впровадження інновацій та підвищення загальної ефективності фінансової діяльності, а, з іншого, їх діяльність призводитиме до появи нових форм концентрації та ринкової влади, продукуватиме нові системні ризики, масштаб і наслідки яких значно ширше, ніж у традиційних фінансових інститутів.

Це потребує перегляду парадигми регуляторної політики, як на фінансових ринках, так і суміжних, в умовах переходу від жорсткої системи контролю до «арбітру ринку» щодо забезпечення правильного балансу між

захистом споживачів, просуванням конкурентних ринків, заохоченням інновацій, захистом стабільності й надійності фінансової системи. При цьому питання співпраці між суб'єктами ринку і регуляторами має вирішуватися не лише національною координацією, а й міжнародною, що є принциповим в умовах цифровізації сучасного суспільства.

Список використаної літератури

1. Ломачинська І. А. Фінансові технології та їх вплив на розвиток фінансової системи. *Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти* : монографія; за ред. д.е.н., доц. О. М. Коваленко, д.е.н., проф. Є. І. Масленнікова. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. С. 188–201.
2. Ломачинська І. А., Мумладзе А. О. *Право, економіка та управління: генезис, сучасний стан та перспективи розвитку* : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю економіко-правового ф-ту ОНУ імені І. І. Мечникова (м. Одеса, 14–15 верес. 2018 р.). Одеса : Фенікс, 2018. С. 49–54.

І. П. Скороход

к.е.н., доц.

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Підприємства стають конкурентоздатними, досягають успіху, саме на основі інноваційно-інвестиційної діяльності. Важливою складовою в структурі виробничої діяльності сучасного підприємства є особливості його потенціалу. Тому, важливим є визначення та аналіз цієї складової в економічній літературі.

Визначення трактування поняття «потенціал» дає зрозуміти його природу та його економічну сутність. По-перше – це його зміст: засоби, запаси, ресурси. По-друге – це здатність, можливість та необхідність мобілізації цих ресурсів, засобів. По-третє – це мета, ціль мобілізації і використання вищезазначених ресурсів.

Науковці по різному трактують поняття потенціал. Г. Нойбауер та В. Архангельський розглядають потенціал як засоби, запаси, джерела, що можуть бути використані для вирішення певного завдання, досягнення визначеної мети, можливості окремого індивіда, суспільства, держави в певній сфері [1].

С. Кравченко трактує потенціал як здатність матерії переходити від можливості до реальності, з одного стану в інший (наприклад, від старого до нового). При цьому потенціал – це міра єдності досягнутого, котре може бути використане з певною ціллю, і можливого, тобто такого, що може бути досягнуто за певних умов [2].

Вітчизняний економіст Л. Беззубко розглядає інвестиційний потенціал як кількісний показник, що враховує основні макроекономічні характеристики, насиченість території факторами виробництва (природними ресурсами, робочою силою, основними засобами, інфраструктурою і т.д.), споживчий попит населення та інші показники [3].

Н. Мешко розглядає інвестиційно-інноваційний потенціал держави як сукупність потенціалів регіонів, посилену ефектом синергії та організаційним механізмом цілеспрямованої державної політики на сталий економічний розвиток та зміцнення міжнародного становища держави [4].

Отже, виходячи з проведеного аналізу, можна охарактеризувати поняття «потенціал» як складне, багатоманітне поняття, що складається з ресурсів, засобів, джерел, які необхідні для функціонування та здатні надати новий поштовх для її розвитку.

Бесперечно, в сучасних умовах стрімкий економічний і науково-технологічний розвиток розвинених економік у другій половині ХХ ст. став наслідком появи значної кількості нововведень. Інновації значно вплинули на продуктивність праці та витрати виробництва, вони є результатом дії науково-технічного прогресу. Відповідно впровадження технологій, а в подальшому нововведень у виробництво, потребує значних фінансових ресурсів, інвестицій, що і обумовлює поєднання категорій, інновації та інвестиції.

Нова категорія «інноваційно-інвестиційний потенціал» стала об'єктом дослідження науковців у середині 70-х рр. ХХ ст. Найчастіше науковці розкривають сутність інноваційно-інвестиційного потенціалу шляхом аналізу його структури. При цьому в структурі інноваційно-інвестиційного потенціалу виділяють дві його підсистеми: інноваційний та інвестиційний потенціали, які, в свою чергу формують основу національній інноваційній системі.

Беззаперечно, що інноваційна система загалом і інноваційний потенціал зокрема є основою інтенсивного економічного розвитку. Так, Ю. Яковець зазначає, що інноваційний потенціал – це основна ресурсна база розвитку країни [5].

Підводячи підсумки, можна сказати, що інноваційна діяльність не визначає повністю економічний розвиток країни, але відіграє значну роль у цьому процесі. На даний час Україна показує погані позиції у міжнародних інноваційних рейтингах, тому необхідно прийняти до уваги тенденцію розвитку європейських країн у створенні спеціалізованих структур інноваційної діяльності (кластерів, бізнес інкубаторів і т.д.), що буде стимулювати та підтримувати розвиток інноваційних технологій.

Список використаної літератури

1. Нойбауэр Х. Инновационная деятельность на малых и средних предприятиях. *Проблемы теории и практики управления*. 2002. № 3. С. 65–67.

2. Кравченко С. И., Кладченко И. С. Исследование сущности инновационного потенциала. *Науч. тр. ДонНТУ. Серия : экономическая*. 2013. Вып. 68. С. 88–96.
3. Беззубко Л. В., Захаров С. Є., Свешнікова Н. М. Інноваційний потенціал. Донецьк, 2008. 202 с.
4. Мешко Н. П. Інвестиційно–інноваційний потенціал регіону: критерії оцінки та проблеми формування. *Екон. простір*. 2018. № 10. С. 78–88.
5. Яковец Ю. В., Кушлин В. И., Козырев А. Н. Инновации: теория, механизм, государственное регулирование. Москва : РАГС, 2000. 236 с.

Розділ 7

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГУ І БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

асп. А. С. Азєєв

науковий керівник: к.е.н., доц. М. П. Чайковська

МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ НА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

На сучасному конкурентному ринку здатність компанії правильно доносити до клієнтів інформацію про себе та свої продукти – одна з найважливіших конкурентних переваг, і водночас, актуальна проблема ІТ-індустрії. Для визначення ефективних маркетингових інструментів на ринку інформаційної безпеки (ІБ) спочатку потрібно проаналізувати, які саме продукти пропонуються на даному ринку, оскільки для кожного з видів товарів існують свої групи споживачів і способи просування.

Усе, що пропонується в рамках ринку ІБ, можна розділити на чотири великі категорії:

1) коробкові програмні продукти й устаткування (не адаптуються під клієнта, у більшості випадків не вимагають спеціалізованого впровадження, досить просто встановлюються самим покупцем);

2) програмні продукти та устаткування, що вимагають кваліфікованого впровадження (під впровадженням можна розуміти як налаштування й адаптацію системи під бізнес-процеси замовника, так і інтеграцію впровадженої системи з іншими розгорнутими в клієнта ІТ- та ІБ-системами);

3) консалтингові послуги з окремих аспектів ІБ (консультанти вирішують окремі завдання клієнта, наприклад, формують окремі процеси ІБ або проводять аудит стану ІБ в організації) [1, с. 203];

4) комплексні послуги зі створення повномасштабних систем ІБ у замовника (роботи можуть виконуватися як відповідно до існуючих стандартів ІБ, так і на основі оцінки реально існуючих в організації ризиків ІБ і створення систем, що дозволяють їх мінімізувати).

Розглянемо найбільш ефективні методи просування кожного з видів продуктів і бранда самої компанії.

Основною відмінністю коробкових продуктів від більш складних рішень, як правило, є досить зрозумілий для клієнта функціонал. Класичний приклад – антивірусне програмне забезпечення. Коробковий продукт однаковий у всіх продавців, і якщо клієнт не має ніяких особливих переваг при виборі, то єдиним критерієм буде ціна. А конкуренція за ціною призводить до несприятливих

наслідків для продавця через значне скорочення прибутку. Тому найважливішим завданням правильного маркетингу є створення у клієнта особливого відношення до компанії як до найбільш кваліфікованого постачальника.

Які ж маркетингові інструменти дозволяють вирішити це завдання? Насамперед, підготовка аналітичних матеріалів, які повідомляють клієнтові актуальну для нього інформацію про запропоновані продукти. Наприклад, порівняльні характеристики рішень від різних виробників, опис правильних підходів вибору, тестування продуктів і т. д. Витрати компанії на створення таких аналітичних матеріалів з лишком окупаються за рахунок збільшення обсягу. Також істотні результати дає просування розроблених аналітичних матеріалів у спеціалізованих журналах, цільовою аудиторією яких є системні адміністратори та фахівці з ІБ.

З погляду публічних заходів, найкращі результати з просування коробкових рішень забезпечують виставки, також орієнтовані на фахівців, а не керівників ІБ, у рамках яких можна розгорнути реальні зразки, а також поширити наявні каталоги й аналітичні матеріали. Досить ефективними можуть бути організовані компанією невеликі семінари з демонстрацією тих же стендів. Проведення індивідуальних демонстрацій коробкових продуктів споживачам, як правило, економічно не виправдане.

Другу й третю категорії продуктів має сенс розглядати разом, тому що в них одна цільова аудиторія й досить часто такі рішення купуються одночасно (впровадження системи супроводжується консалтинговими роботами з побудовою процесу). До того ж для їхнього просування використовуються дуже схожі маркетингові інструменти. У цьому випадку у своїх комунікаціях слід орієнтуватися на керівників ІБ-підрозділів і директорів з ІБ. Це обумовлене тим, що функціонал даних рішень менш очевидний для клієнта, а іноді ті самі рішення можуть одночасно виконувати кілька різнопланових завдань. Наприклад, системи безпечної роботи в Інтернеті, з одного боку, запобігають проникненню у внутрішню мережу шкідливих програм, а з іншого – дозволяють контролювати роботу співробітників у «всесвітній павутині» й виявляти тих, хто зловживає її використанням в особистих цілях.

У зв'язку з цим, основною метою маркетингових дій з просування даних послуг є формування в клієнта розуміння того, що може відбутися, якщо він не буде застосовувати подібні рішення, а також наочна демонстрація того, як ті або інші ризики можуть бути мінімізовані при використанні пропонуваного продукту і послуг. В якості маркетингових інструментів можуть виступати статті та «історії успіху» (опис результату впровадження готового рішення) в профільних виданнях, участь у тематичних конференціях і семінарах, підготовка або пошук різних статистичних досліджень, що показують

необхідність і широту застосування запропонованих ІБ-рішень у масштабах усього ринку або його окремих сегментів. Інакше кажучи, набагато простіше переконати директора з ІБ великого банку впровадити в себе систему боротьби з інсайдерами (DLP), якщо йому надати статистичне дослідження авторитетного research-агентства [2, с. 17]. Головною проблемою даного підходу є вкрай невисоке число подібних статистичних даних (особливо по українських компаніях).

Створення повномасштабних комплексних систем ІБ у рамках компанії можливо тільки за підтримки вищого керівництва організації, та й вартість подібних проектів не дозволяє реалізувати їх у рамках бюджету ІБ-підрозділу. Відповідно, основні особи, на які необхідно орієнтувати маркетингові активності просування даних послуг, це керівники компаній або їх найближчі заступники. Звідси й випливає основна суть, яку потрібно донести до бізнес-керівництва компанії: забезпечення недоторканності інформації компанії в сучасних умовах є однією з найважливіших умов не тільки розвитку, але й виживання.

При цьому, звичайно, існує маса моментів, якими можна оперувати при переконанні вищого керівництва. Наприклад, особиста відповідальність першої особи за недотримання вимог законодавства про персональні дані; наявність галузевих стандартів або вимог зовнішніх галузевих регуляторів; оцінка фінансових втрат, які понесла компанія в результаті останнього виявленого інциденту; наявність вимог партнерів або клієнтів до наявності сертифікованої за міжнародними стандартами системи ІБ; підвищення капіталізації компанії через впровадження кращих світових практик ІБ і сертифікації системи ІБ.

Використані методики маркетингового просування даних ідей багато в чому схожі з тими, що застосовуються при просуванні складних рішень. Це ті ж проблемні статті, тільки вже в бізнес-виданнях, і виступи на конференціях і бізнес-форумах, але для бізнесів-керівників. У цьому випадку цілком виправдана пряма робота з окремими менеджерами, коли для окремо взятого великого замовника організується конкретний, заточений під його бізнес семінар, якому передуює невелике обстеження з метою виявлення реальних ризиків для даного клієнта, і на семінарі весь підхід надається вже під даного замовника. Одним з нових методів просування можуть бути референт-візити.

Підводячи підсумки, варто зауважити, що просування ІБ-послуг на сучасному ринку передбачає комунікації з потенційними клієнтами на різному рівні – починаючи з фахівців ІБ і закінчуючи вищими бізнесами-керівниками. Для кожної із цих категорій ефективні різні методи, однак є моменти, які однаково важливі для всіх. Це якість наданих послуг і репутація компанії. У зв'язку із цим, продумуючи стратегію просування компанії на ринку, необхідно звернути увагу на забезпечення й підтримку високої якості послуг.

Список використаної літератури

1. Сахно Є. Ю., Дорош М. С., Ребенок А. В. Менеджмент сервісу: теорія та практика : Навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 328 с.
2. A. Shabtai, Y. Elovici, L. Rokach. A Survey of Data Leakage Detection and Prevention Solutions (SpringerBriefs in Computer Science). Springer, 2012. 101 p.

І. В. Гайворонська

ст. викладач

МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ З ВПРОВАДЖЕННЯМ DIGITAL-ІНСТРУМЕНТАРІЮ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки на даному етапі цифрові технології дуже активно впроваджуються в туристичній діяльності і змінюють її специфіку, створюючи новітні управлінські технології. Це обумовлено тим, що використання цифрового маркетингу характеризується врахуванням основних тенденцій digital в стратегічних рішеннях маркетингових завдань туристичного підприємства, впровадженням принципово нових технологій в галузі реклами та маркетингу, виборі напрямків digital-комунікацій з клієнтами. Перш за все, варто звернути увагу на те, що цифрові технології застосовуються у підходах до просування брендів. Специфіка туристичного маркетингу виражається такими якісними характеристиками: реалізація комплексу послуг; специфіка просування послуг в міжсезоння; клієнтоорієнтованість; захист прав споживача; визначення потреб споживачів; координація маркетингу учасників ринку в галузі туризму. З цього можна зробити висновок, що маркетинг на сьогоднішній день є одним з найбільш ефективних, а головне перспективних методів просування туристичних послуг.

Особливого значення набуває інтернет-маркетинг. Головна мета у використанні інтернет-маркетингу – це значне підвищення доходів фірми за рахунок грамотної взаємодії зі споживачами. Значну роль відводиться наявності і функціональності сайту туристичного підприємства, де у користувача буде можливість ознайомитися з послугами, пропозиціями та акціями туристичного підприємства. Сайт повинен мати естетичне оформлення, відображати основний стиль туристичного підприємства, бути максимально простим для розуміння і використання. Також необхідний функціонал, який буде корисним, наприклад, при оформленні замовлення або розрахунку загальної вартості. Звичайно, не варто забувати про просування сайту, що зробить туристичне підприємство відомим для аудиторії.

У туристичному бізнесі застосовуються такі інструменти інтернет-маркетингу [1]:

- Медійна реклама. На певних порталах розміщуються банери, де

користувачі будуть мати можливість побачити діючі акції та пропозиції. Портали, на які визначають банери: TopHotels, Turprofi, Profi.Travel.

- Розміщення статей. Необхідно наповнювати сайт цікавим контентом у вигляді корисних статей про туризм. Крім цього, статті також можна розміщувати на інших сайтах із схожою галуззю.

- SMM. Використання таргетованої реклами для цільової аудиторії в соціальних мережах.

- E-mail-розсилки. Важливо надсилати пропозицію користувачеві підписатися на розсилку для того, щоб він регулярно отримував всю необхідну інформацію про актуальні пропозиції.

- Контекстна реклама і SEO. Дані типи просування спрямовані на кінцевих споживачів, які використовують пошукові системи для можливості вибрати потрібний тур.

Отже, за допомогою інструментів інтернет-маркетингу можна значно розширити цільову аудиторію туристичного підприємства. Використовуваний інструментарій обирається, виходячи із специфіки туристичного підприємства.

На думку практиків, дієвими методами, які вже зараз можуть змінити і зміцнити бізнес і маркетингову стратегію туристичного підприємства, є [2]:

1. Сайт та мобільні платформи. Важливо, щоб сайт турфірми бездоганно виглядав і функціонував не тільки на робочому столі, але і зі смартфона. Люди не розлучаються зі своїми телефонами і безліч операцій виконують з його допомогою. Це їх особистий комфорт і економія часу. Хороший сервіс – це не тільки інформацією про готель, в якому буде відпочивати клієнт, або тур, який він обере. Хороший сервіс починається з сайту. Повільний, незрозумілий сайт – ризик втратити клієнта. Тому необхідно протестуйте сайт з різних телефонів і браузерів. Якщо є ресурси зробити мобільний додаток – варто робити. Це може стати головною інвестицією в майбутнє. До 2021 більше 60% продажів в сфері туризму будуть здійснюватися через смартфон. Люди вже давно не віддають перевагу телефонним дзвінкам. Більшість питань можна вирішувати в месенджерах і через сайт. Дослідження Trip Advisor, в якому брало участь більше 23 тис. респондентів, підтверджує цю теорію. Лише 1% бронюють житло, телефонуючи в агентство. Найпопулярнішими методами бронювання ОТА (Online Travel Agencies – онлайн тревел агентства) і сайт компанії. Тому важливо, щоб цей головний канал продажів був доступним і зрозумілим, а головне, працював бездоганно з будь-якої платформи.

2. Комунікація. Якщо на рубежі тисячоліття комунікація та маркетингові активності в туристичному бізнесі зводилися до афіш, телефонних дзвінків і рекомендацій, то тепер існує цілий ряд новітніх можливостей. Одна з найбільших цінностей, яку людству принесла діджіталізація – можливість збирати величезний масив даних про клієнтів і аналізувати її, щоб

вибудувати індивідуальні і максимально персоніфіковані пропозиції. Тому важливо подбати, щоб комунікація турфірми була саме такою: детально таргетована реклама в соціальних мережах, сегментовані розсилки і чіткі меседжі для кожної аудиторії. Акції залишаються популярним маркетинговим ходом. Але важливо мати на увазі, що молодша аудиторія (25–34 років) більш охоче на них відгукується, оскільки вони більш мобільні та гнучкі, тому варто зорієнтувати рекламу саме на них.

3. Соціальні мережі як ще одним феномен, що має значний вплив на сферу туризму. Як позитивний, так і негативний відгук про турфірму можуть побачити сотні, а іноді і тисячі людей за лічені хвилини. Тому слід переконатися, що бізнес / бренд помітний у всіх соціальних мережах. Кожна соціальна мережа має свою специфіку і закони. Їх треба розуміти і дотримуватися. Це стосується і формату контенту, і вікової специфіки. Якщо в Instagram, Telegram, Pinterest, YouTube ядро аудиторії – це молодь у віці 16–25 років, то в Facebook відсоток літніх людей в рази більше. Варто переконатися, що у турфірми є людина, яка регулярно моніторить соціальні мережі і миттєво реагує і комунікує з клієнтами. Туристичні агентства розуміють, що до них звертаються люди, які в першу чергу цінують свій час, тому миттєва комунікація – це обов’язкова умова.

Що стосується онлайн-реклами, то вона в рази ефективніша, дієвіша і дешевша, ніж офлайн-реклама на телебаченні, наприклад. Тим більше, що можна налаштувати детальний таргетинг: вік, географію та інтереси тієї цільової аудиторії, яка цікавить туристичне підприємство на даному етапі розвитку, з огляду на конкретні цілі і задачі.

Важлива частина діджиталізації – впровадження digital-стратегії, яка допомагає бізнесу розвиватися в online. Упорядкувати, а потім поповнити свої знання про цифровий маркетинг, використовувати релевантні digital-інструменти і канали і почати аналізувати свої дії і дії конкурентів в мережі.

Щоб зміни знаходили своє відображення в майбутньому, будь-які цифрові зміни повинні супроводжуватися культурними перетвореннями, а також підтримуватися безперервними інвестиціями та інноваціями. Це робить трансформацію нескінченним процесом.

Список використаної літератури

1. Destination Marketing: продвижение бренда страны в интернете. URL: <https://promodo.ua/blog/destination-marketing-prodvizhenie-strany-v-internete.html> (дата звернення: 10.11.2019).
2. Кейс Georgia.travel. URL: <https://promodo.ua/cases/georgia.html> (дата звернення: 10.11.2019).

Ю. Л. Грінченко

к.е.н. доц.

ЦІНОВІ РІШЕННЯ НА РИНКАХ БРЕНДОВАНИХ ТОВАРІВ

Сучасні ринки надзвичайно складні з своєю структурою з боку пропозиції та з боку попиту. Особливо це справедливо для споживчих ринків, на які одночасно впливають велика кількість різноспрямованих факторів нерациональної природи [1, с. 132]. В таких умовах маркетингові стратегії мають не тільки визначатись ефективністю, але й гнучкістю. Особливо це стосується цінових рішень, тому що від них напряду залежить фінансовий результат та помилки коштують дуже дорого. Одним з маркетингових інструментів, що має на меті приборкання нерациональних факторів у відбудові відносин виробника та споживача є бренд [2, с. 45]. Бренд окреслює очікування споживача щодо певного продукту в певних межах по декількох напрямках, таких як функціональність, дизайн, якість, сервіс, ціна також. З точки зору ціноутворення задача бренду спрямована на створення цінової премії, яку готові сплачувати лояльні клієнти за продукт [3, с. 292]. Але з точки загальної маркетингової стратегії задачі ціноутворення в контексті брендінгу набагато складніші.

Процес цінового рішення у відношенні до брендінгу складається з трьох етапів. На першому етапі визначається цінова премія, яка вирізнятиме брендovanу продукцію у порівнянні з ціновим рівнем, що спостерігається на ринку. Можна казати про певне цінове позиціонування бренду, яке не менш важливе з продуктове позиціонування [4, с. 140]. Відповідно, особливості цінового сегменту напряду впливають на визначення цінової премії. Насамперед потрібно відповісти на питання, які саме споживчі цінності цільова група споживачів співвідносить до яких продуктових атрибутів. Престижність та ексклюзивність далеко не завжди несуть відповідну споживчу цінність. Найбільша цінова премія спостерігається для брендів, що здатні запропонувати унікальні функціональні рішення або унікальний комплекс таких рішень. Встановлення ціни понад цінової премії за бренд спричиняє відтік лояльних клієнтів до інших виробників. Встановлення ціни нижче за прийнятну для споживачів цінову премію призведе для втрати для виробника потенційного прибутку. Але, що головніше, значно обмежить у майбутньому можливість що додо маневрування ціною особливо в бік зростання [5, с. 156]. Також на цьому етапі необхідно оцінити потенційний розмір цільового сегменту та групи лояльних до бренду споживачів. Це вплине на оцінку виробничих перспектив й в підсумку вартісних показників для продукції. Без цього неможливо оцінити доцільність інвестицій в створення та розвиток бренду. Тому без цінової

складової говорити про ефективність брендінгу як маркетингового інструменту взагалі не доречно.

На другому етапі потрібно вибрати тип цінової стратегії з урахуванням цінового позиціонування власного бренду, цінової пропозиції брендів конкурентів та особливостей сегменту лояльних споживачів та ринку взагалі. Існує три основних варіанти цього напрямку. Перший передбачає встановлення ціни близько до верхньої межі цінової премії. В цьому випадку виробник акумулює прибутки від лояльного сегменту, але втрачає вплив на інші сегменти. Ризик цієї стратегії полягає у тому, що наближення параметрів продукції конкурентів до продукції виробника знизить сприйняття клієнтами справедливого рівня цінової премії та спричинить відтік лояльних клієнтів. Другий варіант передбачає встановлення ціни на конкурентному рівні для закріплення лояльних клієнтів та впровадження цінових заохочень для залучення клієнтів з інших сегментів. Й третій напрям цінової стратегії передбачає нехтування ціновою премією та агресивне ціноутворення з встановленням ціни нижче за середню по ринку. В цьому випадку не ціна підтримує бренд, як зазвичай, але навпаки бренд підтримує ціну. В багатьох випадках виробник працює на розмиття брендів на ринку, його гомогенізацію.

На третьому етапі відбувається вибір напрямку розвитку цінової стратегії. Цей напрям залежить від характеристик ринку та безпосередньо маркетингової стратегії. Перший з можливих сценаріїв передбачає збільшення цінової премії, що вимагає зосередження бренду на цільовому сегменті. Другий сценарій не передбачає цінових зрушень, але цінова політика не є пасивною. Її задача полягає у сприянні розширенню цільового сегменту. Третій сценарій передбачає захист поточної конкурентної позиції, розширення ринкової присутності відбувається поза межами поточного бренду, зазвичай шляхом впровадження нових брендів або суб-брендів.

Ціноутворення на брендovаних ринках вимагає точного окреслення цільового сегменту, розуміння його цінових та кількісних змін. В координації з іншими складовими комплексу маркетингу цінова стратегія має підтримувати загальні стратегічні цілі компанії та відповідати специфіки ринкової ситуації [6, с. 39]. В умовах значної сегментації споживачів пріоритетним буде збільшення цінової премії, в умовах перетікання сегментів – цінова підтримка розширення сегменту, в умовах гомогенізації – цінова розмиття сегментів.

Список використаної літератури

1. Дугіна С. І. Маркетингова цінова політика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2010. 393 с.
2. Длігач А. О. Стратегічне маркетингове управління: монографія. Київ : Алерта, 2012. 270 с.
3. Павленко А. Ф. Маркетингова політика ціноутворення. Київ : КНЕУ, 2014. 332 с.
4. Мазур О. Є. Ринкове ціноутворення : навч. посібник. Київ : «Центр учбової літератури», 2012. 480 с.

5. Жегус О. В. Теорія та практика ціноутворення у системі маркетингу : монографія. Харків : ХДУХТ, 2013. 250 с.
6. Безкоровайна С. В. Дослідження цілей цінової політики підприємств. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 1. С. 38–40.

Т. И. Егорова-Гудкова

к.э.н., доц.

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ АНТИКРИЗИСНОЙ СТРАТЕГИИ УКРАИНЫ: МОНЕТАРНАЯ ПОЛИТИКА, ССУДНЫЙ ПРОЦЕНТ И ИСЛАМСКИЙ БАНКИНГ

Экономика любого государства развивается посредством разработки и реализации проектов и программ. Планирование проекта развития предполагает оценку его окружения. В теории управления это называется оценкой фактора среды. Успех проекта определяется правильностью такой оценки. Если факторы среды неблагоприятны, то проект может быть отклонён или пересмотрен, поскольку достижение цели проекта становится невозможным или эффективность проекта существенно будет отличаться от запланированной и стремиться к нулю.

На макроуровне влияние учёта фактора среды приобретает ещё более существенное влияние ввиду влияния фактора масштаба и возможных негативных социально-экономических последствий на уровне государства или даже на уровне межгосударственных отношений, если рассматриваются международные программы и проекты.

Корректно подготовленный и обоснованный проект развития обречён на успех, если решена задача его финансирования, а в случае отсутствия собственных средств и необходимости привлечения кредитных ресурсов ставка процента по кредиту будет приемлемой для заёмщика.

Рассмотрим, насколько свободно в Украине могут эмитироваться деньги, в том числе и под проекты развития.

На Украину распространено правило регламентации эмиссии национальной валюты, она ограничена объемом денежных резервов в Национальном банке Украины (НБУ), т.е. по сути имеет место обмен иностранной валюты на национальную в соответствии с установленным курсом – что является основной причиной недостатка денежных средств и невозможности выпуска достаточного объёма фиатных денег для финансового обеспечения необходимых для социально-экономической сферы проектов и программ, в том числе и приоритетных проектов в сфере реиндустриализации и образования.

Что касается ставки кредитования в Украине, то её величина не

сопоставима с этим показателем в других странах.

Таблица 1.

Страны с самыми низкими ставками кредитования (с 2016 г.)

1. Швейцария – (-0,75%)	8. Самоа -0,14%
2. Дания – (-0,65%)	9. Великобритания -0,5%
3. Швеция – (-0, 5%)	10. Норвегия – 0,5%
4. Япония – (-0,1%)	11. Фиджи – 0,5%
5. Болгария – 0%	12. Чехия – 0,75%
6. ЕС – 0%	13. Венгрия – 0,9%
7. Израиль – 0,1%	14. Албания – 1,25%
	15. Канада – 1,25%

Источник: [1] составлено автором.

Для сравнения – величина учетной ставки НБУ составляла в 2016 г. 22–14%, а в настоящий период – 15,50%. [2]. Очевидно, что проектная среда в Украине (по этим двум важнейшим характеристикам) является не сопоставимой по сравнению, со странами, упомянутыми в табл. 1.

Антикризисная стратегия Украины должна предусматривать решение следующих задач:

- обеспечение независимой монетарной политики и реальное подчинение деятельности НБУ интересам государства;

- законодательная регламентация принадлежности коммерческих банков транснациональным банкам;

- развитие новых форм банкинга, а именно партнёрского или Исламского банкинга, запрещающего использование ссудного процента и предлагающего потенциальным «заёмщикам» партнёра для проекта, располагающего необходимыми денежными ресурсами, который будет также нести и риски проекта;

- при обеспечении достаточной денежной массы необходимо законодательное регулирование величин ставок кредитования во избежание стимулирования инфляционных процессов в экономике;

- разработка пакета законов об экономической безопасности применительно к деятельности всех макроэкономических агентов с целью недопущения трансфера кризиса в Украину.

Список использованной литературы

1. 15 стран с самыми низкими процентными ставками по кредитам. URL: <https://germania.one/15-stran-s-samymi-nizkimi-procentnymi-stavkami-po-kreditam/> (дата звернения: 10.11.2019).
2. Учётная ставка НБУ 2019. URL: <https://index.minfin.com.ua/banks/nbu/refinance/> (дата звернения: 10.11.2019).

асп. О. Е. Звирков

научный руководитель: к.э.н., доц. Т. И. Егорова-Гудкова

ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЦЕПОЧЕК ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА

В условиях кризисной ситуации в Украине, сопровождающейся деиндустриализацией, масштабным сокращением количества рабочих мест практически во всех отраслях экономики проблема превращения экономики в сырьевую становится не только актуальной, но и критической для будущего развития.

Таблица 1.

Структура добавленной стоимости в сельскохозяйственной отрасли (2015 год)				
	ВВП, всего в стране		в том числе сельское хозяйство	
Оплата труда	777,6	46%	35,1	15%
Налоги	31,6	2%	3,2	1%
Субсидии	-14,9	-1%	-1,8	-1%
Прибыль	895	53%	203,3	85%
Всего, млрд грн	1689,3	100%	239,8	100%

Источник: [1]

Доля добавленной стоимости в продукции сельского хозяйства составила в 2016 г. – 42,4%, что превысило аналогичный показатель по всем видам экономической деятельности в Украине в 37,6% [1]. Эти данные свидетельствуют о том, что отрасль является перспективной и имеет потенциал для роста. При этом, в АПК чётко прослеживается тенденция роста инвестирования в переработку при наличии собственной сырьевой зоны [2].

Проектирование цепочки добавленной стоимости (ЦДС) предполагает создание технологически сопряжённых производств и в идеальном варианте предусматривает как горизонтальную, так и вертикальную интеграцию с замкнутым циклом производства по всей вертикали. Очевидно, что такой подход может реализоваться только в условиях государственной поддержки и разработки стратегии обеспечения продовольственной безопасности, одной из составляющих которой должна быть технология проектирования ЦДС. «По состоянию за 8 месяцев 2018 года около 77% украинского аграрного экспорта составляет сырьё. Ежегодный урожай Украины – в среднем 60 млн тонн зерна, из которых 40 млн тонн уходит на экспорт в виде сырья. Иными словами, мы теряем возможность трудоустроить по 26,6 тыс. людей в год и недополучаем 4,8 трлн грн ВВП» [3].

В условиях государственной поддержки продвижения технологии проектирования ЦДС возможно оптимизировать трансакционные издержки в АПК, особенно в условиях вертикальной интеграции и создания национальных корпораций.

Обеспечение продовольственной безопасности государства предполагает не только физическую и экономическую доступность продовольствия высокого качества и оптимального уровня полезности, но и собственное их производство на уровне не менее 85% от потребности. Принимая во внимание то, что доля оплаты труда в структуре добавленной стоимости в АПК составляет всего лишь 15% [1] и тенденции её резкого роста в сегодняшних кризисных условиях нет, – конкурентность продукции произведенной в Украине будет сохраняться на продолжительный период, как в сырьевом секторе, так и в секторах переработки [4].

Список использованной литературы

1. Ярославский А. Добавленная стоимость в сельском хозяйстве. Формирование и распределение. URL: <https://agroportal.ua/views/blogs/dobavlenaya-stoimost-v-selskom-khozyaistve-formirovanie-i-raspredelenie/> (дата обращения: 29.10.2019).
2. Украина интересуется инвесторов своим АПК. URL. <https://inventure.com.ua/analytics/formula/ukraina-interesuet-investorov-svoim-apk> (дата обращения: 29.10.2019).
3. Мороз П. Экспорт АПК: как добавить стоимость Украине. URL. www.unn.com.ua/ru/blog/231-eksport-apk-yak-dodati-vartist-ukrayini (дата обращения: 29.10.2019).
4. Михаліцька Н. Я. Застосування показника доданої економічної вартості як критерію приросту ринкової вартості підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. Вип. 19.13. С. 204–210.

М. А. Кіріліна

ст. викладач

МАРКЕТИНГ В ПОБУДОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ

Система управління є складною системою, яка складається з сукупності усіх служб, підсистем, комунікацій та процесів між ними [1]. Для її ефективного функціонування потрібна узгодженість дій між її складовими, які мають свої цілі та завдання. Окрім її багатоукладності існує ще один параметр – ринкове середовище, який ускладнює процес керування та досягнення мети.

Ринкове середовище у своїй суті є динамічним та в значному ступеню невизначеним: зміна попиту, зростання кількості суб'єктів ринку, вплив державної політики зумовлюють стрімкий темп дій учасників ринкових відносин. Сьогодні загальною проблемою менеджменту є побудова ефективних

управлінських механізмів, які б забезпечили ефективне функціонування системи управління.

Маркетинговий менеджмент, як сучасна концепція маркетингу, дозволяє розглядати систему управління як відкриту систему, діяльність якої охоплює як внутрішнє, так і зовнішнє середовище. Ця концепція маркетингу кардинально відрізняється тим, що головною ідеєю є не стільки продаж товарів, скільки організація виробництва і збуту того, на що існує попит та виходить з того, що покупець буде купувати тоді, коли товар відповідатиме його потребам, а не запитає чи попиту, як у попередніх випадках, трансформованим системою marketing-mix у запити і попит [2].

З використанням сучасної концепції маркетингу міняється завдання менеджменту: орієнтація на розуміння того, що головним завданням організації є точніше й ефективніше, порівняно з конкурентами, визначення та задоволення потреб і побажань цільових ринків.

Застосування сучасних концепцій маркетингу дозволяє враховувати головні тенденції, які характерні для розвитку сучасного ринку: підвищення значення якості, ціни й задоволення споживачів, побудову стійких взаємовідносин з ними; збільшення значення маркетингу послуг тощо. Як бачимо, маркетинг як концепція управління організацією повинен стати основою внутрішньо фірмового управління, спрямованого на досягнення високої ефективності організаційної діяльності в умовах сучасного ринку [3].

Список використаної літератури

1. Монастирський Г. Л. Теорія організації : підручник. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 288 с.
2. Войчак А. В. Маркетинговий менеджмент : підручник. Київ : КНЕУ, 1998. 265 с.
3. Біловодська О. А. Маркетинговий менеджмент : навч. посіб. Київ : Знання, 2010. 332 с.

асп. А. С. Крыгин

научный руководитель: к.э.н., доц. Т. И. Егорова-Гудкова

ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

Иерархия потребностей государства подобна иерархии потребностей личности по А. Маслоу.

В обоих случаях, на втором уровне, после физиологических потребностей личности и потребностей обеспечения процессов воспроизводства в государстве находятся потребности безопасности.

В настоящее время, в условиях глобализации и наличия виртуальной

составляющей экономики, кризисные явления и диспропорции распространяются практически мгновенно [1; 2; 3]. Существующий механизм трансфера кризиса позволяет странам развитой рыночной экономики сглаживать явления экономического цикла в своих странах при помощи транснациональных корпораций и международных финансовых институций.

Организационно-экономический механизм обеспечения экономической безопасности государства развивающегося или государства трансформационной экономики для достижения цели формирования условий экономического роста должен мочь диагностировать попытки трансфера кризиса [4; 5] и противодействовать трансферу, во всей его многоаспектности.

Элементами такого механизма должны быть:

- защита от провоцирования возникновения финансовых кризисов;
- запрет на размещение вредных производств на территории Украины;
- запрет на экспорт устаревших технологий и оборудования,
- контроль конкурентного поведения иностранных инвесторов в Украине с целью недопущения или ограничения сырьевого экспорта или продажи на экспорт продукции с низкой добавленной стоимостью;
- контроль за защитой интеллектуальной собственности;
- контроль за процессами как трудовой миграции, так и обычной, с целью недопущения возникновения процессов депопуляции;
- контроль возможного возникновения диспаритета во внешней торговле;
- контроль уровня открытости экономики;
- контроль уровня чувствительности экспорта;
- контроль уровня теневой экономики;
- контроль соотношения ВВП и объёма внешнего долга и др.

Оценка состояния организационно-экономического механизма обеспечения экономической безопасности государства должна выполняться при помощи совокупности индикаторов, наблюдать динамику которых и выполнять аналитические исследования может соответствующая мониторинговая служба.

Используемыми моделями мониторинга могут быть Байесовские сети доверия и анализ шумов (отклонений). Также, в качестве альтернативного или дополнительного может стать метод энтропийного тестирования, основанный на расчёте относительной информационной энтропии.

Список использованной литературы

1. Пастернак-Таранушенко А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія. Київ : Київський економічний інститут менеджменту. 2003. 320 с.
2. Сунгуровський М. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України. *Стратегічна панорама*. 2001.

3. Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави : монографія / за ред. О. С. Власюка, А. І. Мокія. Львів : Апріорі, 2012. 836 с.
4. Сухоруков А. І., Мошенський С. З., Петрук О. М. Національна економічна безпека: навчальний посібник. Житомир : ПП «Рута», 2010. 384 с.
5. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України : монографія. Київ : НІПМБ, 2004. 117 с.

асп. Д. С. Крыгин

научный руководитель: к.э.н., доц. Т. И. Егорова-Гудкова

ТЕОРИЯ СЛОЖНОСТИ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА

Экономическая безопасность государства является сложной структурированной многоуровневой системой [1]. В данном исследовании мы исходим из того, что минимальное число уровней системы экономической безопасности соответствует количеству макроэкономических агентов, а именно:

- экономическая безопасность домохозяйства;
- экономическая безопасность бизнеса (фирмы, предприятия, акционерного общества, интегрированной компании),
- экономическая безопасность государства и его регионов;
- международная экономическая безопасность [1; 4; 5].

Теория сложности рассматривает систему экономической безопасности как самоорганизующуюся систему, обладающую сверхсвойствами. Именно сверхсвойства или аддитивные, или эмерджентные свойства, присущие любой сложной, открытой, неравновесной, нелинейной системе обеспечивают её самоорганизацию, самогармонизацию, а следовательно и устойчивость при возникновении рисков и угроз [1; 3; 6].

Риски и угрозы порождаются изменениями внешней и внутренней среды, в которых существует и развивается система. В зависимости от уровня и масштаба рисков и угроз формируется «ответ» системы, т.ч. и системы экономической безопасности на изменения среды. То есть сложность связана с неравновесием системы, что и проявляется, форме рисков и угроз.

Сложные, эмерджентные, неравновесные системы широко представлены в Природе. Всем им, также, присуще свойство самоорганизации. С точки зрения теории сложности они являются пространственно-временными структурами циклического развития и характеризуются совокупностью инвариант и вариаций, принадлежностью к ценозу и признаками фрактальности.

При проектировании системы экономической безопасности государства

также могут использоваться ценологический и инвариантно-вариативный подходы и методы эконофизики. Математическое содержание процессов самоорганизации описывается или задаётся при моделировании законом пропорционального деления как законом Меры и его производными, такими как рекуррентный ряд золотых сечений, вурфы, «металлические» пропорции В. Шпинандель и Тн-постоянные И. Татаренко [2].

Исследование математического содержания теории сложности в данном направлении позволит обосновать соответствующие константы для проектирования сложных систем, разработать математическую модель для последующего проектирования сложных самоорганизующихся систем, в том числе и системы экономической безопасности государства.

Список использованной литературы

1. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ : Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2008. 48 с.
2. Егорова–Гудкова Т. И. Теория сложности и принципы проектирования самоорганизующейся экономической системы: *Очерки о системе государственного управления–третий путь* / под ред. Э. М. Сороко, С. Д. Бушуева, Т. И. Егоровой-Гудковой. Одесса, 2012. С. 175–185.
3. Пастернак-Таранушенко А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія. Київ : Київський економічний інститут менеджменту. 2003. 320 с.
4. Сунгуровський М. Методологічний підхід до формування системи національної безпеки України. *Стратегічна панорама*. 2001.
5. Структурно-інституціональні трансформації та економічна безпека держави : монографія /за ред. О. С. Власюка, А. І. Мокія. Львів : Априорі, 2012. 836 с.
6. Сухоруков А. І., Мошенський С. З., Петрук О. М. Національна економічна безпека : навчальний посібник. Житомир : ПП «Рута», 2010. 384 с.

К. О. Литвиненко

к.е.н., доц.

ВНУТРІШНІЙ МАРКЕТИНГ В ОРГАНІЗАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ

На ранній стадії свого розвитку більшість робіт з внутрішнього маркетингу фокусувалися на питанні мотивації та задоволеності найманих працівників. Термін «внутрішній маркетинг» вперше виникає у роботах Л. Беррі [1] і визначений як «розгляд працівників в якості внутрішніх споживачів, робочі позиції – як внутрішніх продуктів, що задовольняють потреби та бажання цих внутрішніх споживачів при вирішенні задач організації» [2, с. 65]. Ключовою тезою у даному підході є наступна: «щоб задовольнити споживача, фірмі необхідно спершу задовольнити працівника» [3,

с. 91]. Проте, даний підхід має ряд концептуальних недоліків. По-перше, на відміну від зовнішнього маркетингового контексту, «товар», який продають працівники, насправді може бути для них небажаним або навіть нести негативну корисність. По друге, на відміну від зовнішньої маркетингової ситуації, працівники навряд чи мають кілька «продуктів» на вибір». По третє, через договірний характер зайнятості, співробітник у підсумку може бути «примушений» приймати «продукти», які не бажає. І на останок, такий підхід суперечить одній з фундаментальних аксіом маркетингу, що зовнішні споживачі первинні.

Тому дана теорія знаходить свій розвиток у наступній фазі, що була здійснена завдяки роботам Крістіана Грьонруса [4]. Він розширив оригінальне визначення внутрішнього маркетингу з просто методу мотивації персоналу до клієнт спрямованості та орієнтації на продаж, пропонує активно використовувати маркетингову діяльність для досягнення цієї задачі та переосмислити внутрішній маркетинг як наступний: «на внутрішній ринок співробітників організації можна впливати більш ефективно і, отже, стимулювати клієнт спрямованість, орієнтацію на ринок та продажі за допомогою впровадження маркетингової діяльності, направленої в середину компанії» [4, с. 42]. Проте, концепція Грьонруса, подібно до ідеї Беррі, також фокусується на створенні у працівників орієнтації на споживача радше через процес впливу на співробітників, а не досягнення їх власної задоволеності та мотивації.

Початок третьої фази ознаменований усвідомленням багатьма авторами внутрішнього маркетингу як засобу імплементації стратегії компанії. Уінтер вважає, що роль внутрішнього маркетингу полягає у націленні, навчанні та мотивації персоналу до інституційних задач організації. Внутрішній маркетинг, на його думку, є процесом, завдяки якому персонал розуміє та визнає не лише цінність програми, а й своє місце в ній [5, с. 69].

На цьому етапі роль внутрішнього маркетингу як інструменту або методології реалізації стратегії компанії стає більш чіткою. Спочатку ця точка зору з'явилася в контексті надання послуг. Пізніше вона була узагальнена до будь-якого типу маркетингової стратегії. Згодом внутрішній маркетинг почав розглядатись як механізм зменшення департаменталізації та міжфункціонального тертя та подолання стійкості до змін.

Остання фаза розвитку приводить до висновку, що сфера діяльності внутрішнього маркетингу набагато ширша, ніж просто мотивація працівників та клієнт спрямованість. Дослідники внутрішнього маркетингу К. П. Ахмед та М. Рафік врахували останні трансформації в усвідомленні поняття внутрішнього маркетингу та дали йому наступне визначення: «це планові зусилля для подолання організаційного опору змінам та спрямування,

мотивація та інтеграція працівників до ефективної реалізації корпоративних та функціональних стратегій» [6, с. 220]. Це визначення включає в себе поняття, що будь-яка зміна стратегії, ймовірно, вимагатиме зусиль внутрішнього маркетингу для подолання організаційної інерції та мотивації працівників до необхідної поведінки. Крім того, оскільки деякі (включаючи маркетингові) стратегії, ймовірно, охоплюють декілька функціональних областей, даний процес, ймовірно, потребує міжфункціональної інтеграції.

Наведене вище визначення внутрішнього маркетингу враховує даний аспект та переводить акцент з концепції працівника як замовника або клієнта, – на завдання та заходи, які необхідно здійснити для ефективної реалізації маркетингових та інших програм для досягнення задоволеності клієнтів, визнаючи центральну роль працівників.

Список використаної літератури

1. Berry L. L. (1981). The Employee as Customer. *Journal of Retail Banking*. 1981. March. № 3. P. 25–34.
2. Sasser W. E. and Arbeit. S. F. Selling jobs in the service sector. *Business Horizons*. 1976. № 19. P. 61–65.
3. George W. R. The retailing of services – a challenging future. *Journal of Retailing*. 1977. Fall. № 3. P. 85–98.
4. Gronroos C. Internal marketing – theory and practice. *American Marketing Association's Services Conference Proceedings*. 1985. P. 41–48.
5. Winter J. P. Getting your house in order with internal marketing: a marketing prerequisite. *Health Marketing Quarterly*. 1985. Vol. 3. № 1. P. 69–77.
6. Rafiq M. and Ahmed, P. K. The scope of internal marketing: defining the boundary between marketing and human resource management. *Journal of Marketing Management*. 1993. № 9. P. 219–252.

О. В. Садченко

д.е.н., проф., завідувач кафедри

ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ ДО ЕКОНОМІКИ ВРАЖЕНЬ

Економіка вражень – це, по суті, маркетинг послуг, де послуга стає найбільш цінною через місця розташування надання даної послуги в історичних місцях, в центрі міста, оригінальності її здійснення і т.д., тобто психологічно сприймається як додаткова послуга через вражень. Маркетинг послуг-вражень – маркетинг, завданням якого є просування послуг в результаті нових, унікальних вражень на ринок.

Маркетинг послуг-вражень – галузь сучасного маркетингу, що вивчає особливості маркетингової діяльності організацій, бізнес якої полягає в отриманні вигоди від надання даної послуги-вражень. Маркетингова політика

компанії, що працює в сфері послуг, в рамках економіки вражень – це і є додаткова послуга в результаті розташування надання цієї послуги, значно відрізняється від маркетингової політики компанії, що працює з матеріально-речовими товарами. Пов'язано це, в першу чергу, з особливістю «виробництва» або надання послуг.

Аналіз існуючого досвіду в області маркетингу економіки вражень дає підставу говорити про те, що проблема управління маркетингом вражень у просуванні екологічно збалансованого бізнесу та його реалізації як на вітчизняних так і міжнародних ринках практично не розроблена.

Проблеми формування ефективної економіки вражень досліджуються у роботах таких вчених як: Пекар В. [1], Графский М., Барсуков А. [2], Комарова К. О. [3], Джозеф Пайн, Джеймс Гилмор [4], Тоффлер Э. [5], Ролф Йенсен [6], Б. Шмитт, Д. Роджерс, К. Вроцос [7] та інші.

Основне завдання маркетингу вражень – зрозуміти потреби споживача і вибрати ті з них, які їх компанія може обслуговувати ефективніше інших, отримуючи при цьому додаткову надприбуток через оригінальності послуги або товару і незвичайності подачі послуги або товару, а це дозволить компанії підвищити свої доходи шляхом задоволення потреб цільових покупців і бути конкурентоспроможними на даному ринку товарів / послуг.

Перший шлях маркетингу економіки вражень – це створення товарів або послуги, які за змістом і ціною не відрізняються від інших таких же послуг, але її запит здійснюється в унікальному місці. За це місце розташування споживач платить, тому що отримує незабутнє враження не з самого товару або послуги, а від враження даного товару саме в цьому місці.

Запити в економіці вражень – це потреба, підкріплена купівельною спроможністю, набуваючи власність або організовуючи своє виробництво підприємець повинен бути впевнений, що отримає додатковий прибуток за враження і окупить вкладені кошти. Тому ціна послуги буде більше на величину рівну ренті за місце розташування.

Другий шлях маркетингу економіки вражень – це надання послуги в оригінальному вигляді, може незвичайне кафе або кафе з різними розвагами, які дозволять бути конкурентоздатною ніж інші послуги. Так, виробник такої послуги підвищує торгово-операційну ефективність економіки вражень.

Маркетинг вражень – це додаткова людська діяльність, яка має відношення до ринку в умовах жорсткої конкуренції і насиченого ринку, коли його принципи служать єдиною можливим шляхом забезпечення прибутковості і плюс додаткової прибутковості виробництва, зростання і розвитку підприємства.

Орієнтація на ринок визначає основні напрями господарської діяльності і оцінює її результати величиною кінцевого доходу.

Основними принципами маркетингу товарів/послуг-вражень є: інноваційність – передбачає вдосконалення та оновлення товару (послуги), розробку нових технологій, впровадження нових методів роботи зі споживачами, виходи на нові ринки, оновлення реклами, нові канали руху товару, нові методи збуту, постійне вивчення стану і динаміки ринку; оптимальність, при якій розроблені і реалізовані послуги-вражень підсилюють враження і підвищують її ціну; системність підходу до вироблення цілей, завдань, формування і виділення ресурсів, розробці та реалізації стратегічних і тактичних управлінських рішень здійснюються за всіма векторами розвитку маркетингу послуг-вражень; участь у формуванні стратегії і тактики ринкової поведінки фірми, включаючи розробку цінової політики; моральність поведінки; комплексність: використання економічних, організаційних і соціально-психологічних інструментів маркетингу.

В умовах розвитку економіки вражень маркетингові підходи відрізняються тим, що маркетологи концентрують свою діяльність на оригінальності збуту товару / послуги. Питання про те, який товар потрібен на ринку йде на другий план, розглядаються умови реалізації базових товарів / послуг [8].

Список використаної літератури

1. Пекар В. Введение в экономику впечатлений. URL: <http://pekar.in.ua/ExperienceEconomics.htm> (дата звернення: 05.11.2019).
2. Графский М., Барсуков А. Экономика впечатлений помогает продавать больше и дороже. URL: <https://www.clientbridge.ru/blog/ekonomika-vpechatleniy/> (дата звернення: 05.11.2019).
3. Комарова К. О. Феномен экономики впечатления. *Международный студенческий научный вестник*. 2015. № 4–2. URL: <http://www.eduherald.ru/ru/article/view?id=13481> (дата звернення: 05.11.2019).
4. Джозеф Пайн, Джеймс Гилмор Экономика впечатлений. URL: <http://www.management.com.ua/qm/qm242.html> (дата звернення: 05.11.2019).
5. Тоффлер Э. Шок будущего : Пер. с англ. Москва : «Издательство АСТ», 2002. 557 с.
6. Ролф Йенсен Общество мечты. Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге. 2002. URL: <https://www.ozon.ru/context/detail/id/1225709/> (дата звернення: 05.11.2019).
7. Шмитт Б., Роджерс Д., Вроцос К. Бизнес в стиле шоу. Маркетинг в культуре впечатлений. 2003. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=70398> (дата звернення: 05.11.2019).
8. Sadchenko O., Karpitskaya M., Stasiukova K., Popova P., Tytykalo V., Makoveieva O. Linear Programming as a Data Mining Tool in Assessing Competitiveness in the Face of Uncertainty. *International Journal of Engineering and Advanced Technology*. 2019. Vol. 8 Issue-5. June. URL: <http://dSPACE.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/25355> (дата звернення: 05.11.2019).

асп. В. М. Українцев

науковий керівник: к.е.н., доц. Т. І. Єгорова-Гудкова

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Метою роботи є розробка комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Під економічною безпекою підприємства розглядають стан найбільш ефективного використання ресурсів для забезпечення динамічного розвитку та стабільного функціонування підприємства.

Відсутність реакції на вплив зовнішніх та внутрішніх загроз та непередбачуваність господарської діяльності можуть призвести до небажаних наслідків що обумовлює необхідність створення та розвитку системи забезпечення економічної безпеки.

Система забезпечення економічної безпеки на підприємстві – це процес реалізації її функціональних компонентів з метою запобігання можливих збитків та досягнення максимального рівня економічної безпеки у довгостроковій перспективі. Економічну безпеку потрібно розглядати не як доповнення, а у якості важливої частини підприємства, яка грає велику роль у забезпеченні фінансово-господарської діяльності підприємства.

До комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства відносять засоби та дії направлені на здійснення захисту підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз які можуть призвести до економічних витрат, саме тому при формуванні системи економічної безпеки слід враховувати всі можливі загрози і при цьому всі засоби захисту повинні бути пов'язані між собою.

Метою комплексної системи економічної безпеки є забезпечення сталого функціонування та розвитку підприємства на базі розробленого комплексу заходів. Об'єкт даної системи – стабільний економічний стан суб'єкту підприємницької діяльності у теперішньому та майбутньому періоді [1, с. 63–64].

Забезпечення економічної безпеки базується на наступних принципах: законність, системність, безперервність, пріоритетність, доцільність, координованість.

Система економічної безпеки включає міри превентивного та реактивного характеру.

Превентивні міри системи економічної безпеки дозволяють попередити можливі негативні наслідки за допомогою аналізу ринку та діяльності підприємства, контрагентів, інформаційного захисту тощо.

Реактивні міри застосовуються для захисту діяльності підприємства у разі виникнення реальної загрози економічної безпеки підприємства.

Потрібно відмітити, що набагато легше попередити загрозу, ніж усувати наслідки, саме тому превентивні міри мають особливе місце в забезпеченні економічної безпеки підприємства [2, с. 268].

Не менш важливою є постійна діагностика підприємства, що дозволяє у процесі моніторингу виявити в якому напрямку розвивається підприємство та які міри можна застосувати для досягнення поставлених цілей.

Одним із важливих етапів забезпечення економічної безпеки підприємства є стратегічне планування та прогнозування. Стратегія у розрізі економічної безпеки підприємства – це довгостроковий підхід для досягнення конкретної мети підприємства. На основі такої стратегії підприємство здійснює поточне планування, що передбачає використання конкретних процедур та дій в рамках поставлених цілей.

Можна виділити наступні основні стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства: стратегія регулювання, стратегія захисту, стратегія стабілізації, стратегія виживання [3, с. 358].

Діяльність економічної безпеки підприємства повинна бути направлена на досягнення стабільності його функціонування, ефективність фінансово-економічної діяльності та прибутковість, безпека працівників підприємства.

Отже, при створенні системи економічної безпеки необхідно враховувати всі можливі фактори, так як на кожному окремому підприємстві така система індивідуальна. Необхідно не тільки створити систему комплексного захисту, але й забезпечити її функціонування з метою протидії загрозам економічної безпеки підприємства та забезпечення його стабільного функціонування.

Список використаної літератури

1. Череп А. В., Лубенець І. О. Концептуальні засади економічної безпеки підприємств. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1 (5) С. 63–66.
2. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / Кириченко О. А., Сідак В. С. та ін. Київ : Університет «Крок», 2008. 403 с.
3. Дмитрук Є. В. Визначення стратегії фірми в залежності від сили та напрямку впливу репутації підприємства на рівень його економічної безпеки. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2010. № 8(150). С. 358–364.

Розділ 8

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІННОВАЦІЙ

В. І. Борщ

к.е.н., доц.

СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКИЙ АНАЛІЗ

Проблема охорони здоров'я сьогодні є однією з найактуальніших серед державних стратегій розвитку України, оскільки здоров'я є одним з основних факторів формування та розвитку людського капіталу держави. Так, дуже актуальним постає фінансово-господарський аналіз системи охорони здоров'я України.

З січня 2018 р. відбувається реформування національної системи охорони здоров'я, стрижневим елементом якої є перехід від старої фінансової моделі – системи Семашко – яка є спадщиною радянської влади, до нової моделі фінансування галузі. Модель фінансування, яка діяла до січня 2018 р., була застарілою, неефективною та характеризувалась «хронічним» фінансовим дефіцитом галузі. Так, за даними Державної статистики України частка державних витрат на охорону здоров'я значно не зросла: у 2002 р. – 2,9 %, 2012 р. – 4 %, 2016 – 7 %, у порівнянні з розвиненими країнами світу, де відсоток від ВВП складає від 10 (наприклад, Великобританія та Австрія) до 17 % (США). Отже, такі низькі витрати є однією з визначальних причин низької якості медичного обслуговування та нерівності громадян у доступі до медичних послуг в Україні.

Основними джерелами надходження фінансових коштів в національну систему охорони здоров'я України є:

- державні кошти, які включають зведений бюджет і соціальне страхування – 48,7% загальних витрат на охорону здоров'я;
- приватні кошти населення, роботодавців, некомерційних організацій – 50,9 %;
- кошти міжнародних донорських організацій – 0,4 % [3].

Негативний вплив дефіциту фінансування національної системи охорони здоров'я значно посилюється також вкрай неефективним використанням наявних у галузі коштів, значною диспропорцією у розподілі фінансів між первинною та спеціалізованою медичною допомогою [2]. Цю проблему спробували вирішити за допомогою реформ 2018 р., коли збільшилася частка державних витрат на первинну ланку охорони здоров'я України. Проте досі

існує проблема з фінансуванням цієї ланки, оскільки лише 370 грн. на рік виділяється на пацієнта за надання медичних послуг у закладах первинної ланки: ці кошти не покривають повністю вартість витратних матеріалів, лабораторних досліджень, заробітну плату медичного персоналу закладу тощо. Отже, у медичних закладів первинної ланки існує проблема забезпечення рентабельності та конкурентоспроможності. Та ще досі не було представлено адекватну ефективну фінансову модель вторинної ланки (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої). Та реформа ще не вирішила проблему надходження фінансових коштів до галузі – відсоток приватних коштів складає близько 50 % серед інших джерел, станом на 2019 рік.

Вищезазначені проблеми відображаються на усіх показниках, що характеризують діяльність галузі. Так, якщо проаналізувати основні показники, то ми можемо побачити негативну динаміку. Кількість медичних закладів, що діють на всій території України: цей показник зменшився в 1,8 разів в 2017 р. (1,7 тис. закладів) у порівнянні з 2002 р. (3,1 тис. закладів). Значно зменшилась і кількість медичного персоналу: лікарів – в 1,2 рази (у 2002 р. – 224 тис., в 2017 р. – 186 тис.), середнього медичного персоналу – в 1,4 рази (у 2002 р. – 493 тис., в 2017 р. – 360 тис.) [1]. Така негативна динаміка пов'язана із низьким рівнем заробітної плати (найнижчий показник серед усіх спеціальностей державної сфери в Україні: на 33,5 % нижчий, ніж середня заробітна плата в Україні – за даними [1] на 2018 рік) та повної відсутності системи мотивації та стимулювання медичного персоналу закладами, що призводить к значним втратам висококваліфікованого персоналу за рахунок їх виїзду з країни. При цьому негативною є динаміка показників приросту населення за рахунок збільшення рівня смертності та зниження рівня народжуваності.

На жаль, дані показників не було оновлено на 2019 рік. Проте автор вважає, що динаміка погіршилась.

Іншою проблемою є застаріла матеріально-технічна база, яка є зношеною більше, ніж на 80 % у всіх державних медичних закладах. Ця проблема також існує завдяки низькому рівню державних витрат на охорону здоров'я, оскільки витрати направляються лише на покриття основних витрат, а інвестиції у матеріально-технічні фонди медичних закладів є вторинною проблемою у цьому випадку.

Отже, безумовно реформа має бути здійснена в національній системі охорони здоров'я: за даними соціологічного дослідження [4], 92,3 % громадян України вважають, що країна потребує негайного, кардинального реформування системи охорони здоров'я. Основними завданнями реформування системи охорони здоров'я є поліпшення здоров'я населення, відповідно до запитів та потреб населення, та забезпечення справедливості в розподілі фінансових ресурсів. 41,4 % громадян вважають, що медицина

повинна бути страховою [4], на противагу запропонованій чинній медичній реформі. За цією причиною, першочерговим завданням, на думку автора, є забезпечення поетапного збільшення обсягів бюджетного фінансування системи охорони здоров'я, що є вкрай важливим для «оздоровлення» та навіть відродження галузі. Іншою важливою умовою для успішного функціонування системи охорони здоров'я є адекватне та ефективне формування, використання та розвиток фінансових та людських ресурсів, технології, матеріально-технічної бази. Це має відбуватися за рахунок впровадження сучасних інструментів менеджменту.

Список використаної літератури

1. Державна служба статистики України : Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.10.2019).
2. Проект рекомендацій парламентських слухань на тему: «Сучасний стан, шляхи і перспективи реформи у сфері охорони здоров'я України». URL: <https://www.apteka.ua/article/235648> (дата звернення: 27.10.2019).
3. Реформування системи охорони здоров'я в Україні (ч. 1): дослідження стану охорони здоров'я в Україні та запропонованої медреформи. *Публічний аудит* : веб-сайт. URL: <http://publicaudit.com.ua/reports-on-audit/doslidzhennya-stanu-okhoroni-zdorovya-v-ukrayini-ta-zaproponovanih-medreform/> (дата звернення: 27.10.2019).
4. Сучасний стан системи охорони здоров'я: чи є світло в кінці тунелю? URL: <https://rivnepost.rv.ua/news/suchasniy-stan-sistemi-okhoroni-zdorovya-chi-e-svitlo-v-kintsitunelyu> (дата звернення: 27.10.2019).

В. П. Дюков

к.е.н., доц.

НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Коли економіка стає все більшою мірою ґрунтованою на знаннях, технології, комунікації і інформації (тому її називають «ґрунтованою на знаннях» економікою), спостерігається важлива тенденція переходу від створення відчутних цінностей до створення невідчутних. Така тенденція припускає зростаючу роль в економіці нематеріальних активів (НМА) і розширення наукових досліджень, присвячених їх ідентифікації, класифікації і оцінці. НМА частіше згадуються як інтелектуальний капітал (ІК) і ці терміни стали в сучасній економічній літературі синонімами. Склад ІК доки ще однозначно не визначений, але можна прийняти, що цими активами є «усі нематеріальні чинники, які сприяють ефективності роботи підприємств у виробництві товарів або наданні послуг, або від яких очікуються майбутні економічні вигоди для організацій або окремих осіб, які їх контролюють» [1, с. 96]. Так, наприклад, в у одній з перших моделей ІК Едвінссона і Саллівана [2, с. 359] НМА складаються з трьох категорій: 1) людський капітал, який

включає розумові здібності, компетентність, навички, досвід і знання; 2) клієнтський, або споживчий капітал, він включає стосунки і зв'язки з партнерами, постачальниками, дистриб'юторами, клієнтами; у нього також входить імідж (сприйняття) організації на ринку, ідентичність і акціонерний капітал бренду; 3) структурний капітал: охоплює увесь ІК, яким володіє організація, включаючи комп'ютерні програми, бізнес-процеси, бізнес-практики, бази даних, системи і інтелектуальну власність.

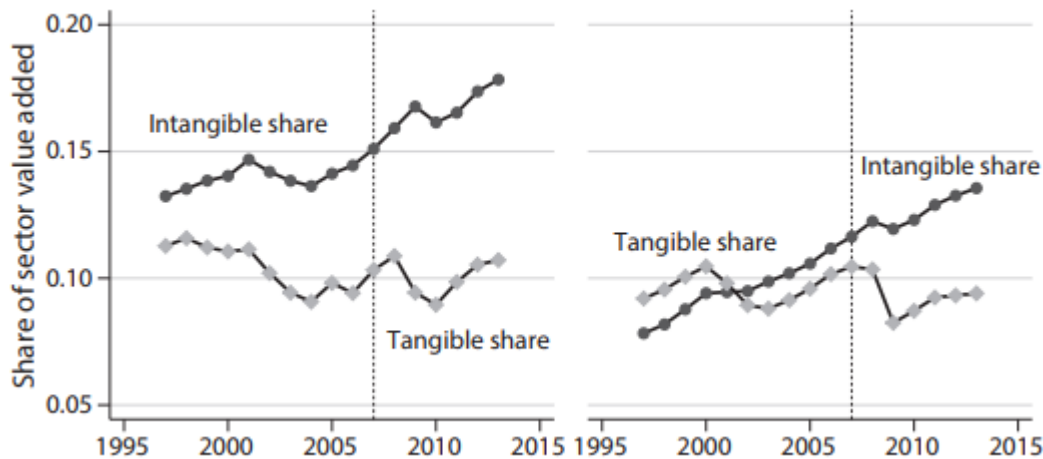

Рис. 1. Доля доданої вартості, створеної НМА (темна лінія) і матеріальними активами (світла лінія), у виробничому секторі (ліворуч) і секторі послуг (праворуч) в країнах ЄС і США (окрім аграрних галузей).

Джерело: [3, с. 31].

Рис. 1 показує, що в розвинених капіталістичних країнах сектор послуг у кінці 90-х років основну віддачу отримував від матеріальних активів, але потім ситуація змінилася. Оброблювальний сектор є більше «нематеріальним», оскільки основну віддачу отримує від НМА, і він виріс більшою мірою. Ми бачимо, що, структура економіки впливає на відносну важливість нематеріальних активів, але цей ефект змінюється з часом. Дані по виробничому сектору не мають бути несподіванкою, оскільки частково це пояснюється глобалізацією.

Коли відкривається торгівля з країнами, що розвиваються, як це було в 2000 р., коли Китай вступив до СОТ, розвинені країни повинні додатково спеціалізуватися там, де вони мають порівняльні переваги. Оброблювальні підприємства, які, як правило, процвітають в країнах з високою зарплатою, є тими, хто вкладає багато засобів в НМА у рамках програм НІОКР в тій мірі, в якій цього вимагає глобалізація.

У роботі [3] проведений глибокий аналіз економіки, ґрунтованої на НМА, і її відмінностей від традиційної «матеріальної» економіки. В результаті автори дійшли наступних висновків про особливості економіки НМА [3, с. 240].

1. Сталися і продовжують відбуватися довгострокові зрушення від матеріальних інвестицій до нематеріальних.

2. Значна частина цих змін не відбивається на балансі компанії і національних рахунків, оскільки бухгалтери і статистики, як правило, не вважають нематеріальні витрати інвестиціями, а враховують їх швидше як поточні витрати.

3. Нематеріальні, ґрунтовані на знаннях активи, які формуються за допомогою нематеріальних інвестицій, відрізняються за своїми властивостями від активів матеріальних. Вони з більшою вірогідністю робитимуть ефект масштабу і знижуватимуть питомі витрати, і вигоди від них, швидше за все, збільшуватимуться і покажуть синергізм з іншими НМА.

4. Ці особливості мають важливі наслідки для економіки. Зокрема, вони сприяють:

- Тривалому застою. Інвестиції здаються занадто низькими відколи деякі з них не реєструються; масштабованість НМА дозволяє з'являтися великим і прибутковим фірмам, що збільшують розрив в продуктивності і прибутку між лідерами і фірмами, які відстають. Уповільнення темпів нарощування нематеріального капіталу після Великої рецесії привело до зменшення кількості побічних ефектів і дозволяє зменшити ефект масштабу, тим самим уповільнюючи загальну продуктивність чинників виробництва.

- Нерівності. Нерівність в доходах росте у міру того, як побічні ефекти збільшують розрив в прибутковості між конкуруючими компаніями, підвищують попит на менеджерів і керівників, що мають навички координації. Нерівність в доходах збільшується у міру того, як міста, де багато побічної дії і синергізму, стають усе більш привабливими, піднімаючи ціни на нерухомість. Нерівність в оцінці росте у міру того, як деякі психологічні риси працівників, наприклад, готовність до експерименту, стають важливішими.

- Проблеми фінансової системи пов'язані з фінансуванням інвестицій у бізнес. Кредитування не дуже підходить для компаній з великою кількістю прихованих активів. Ринки публічних акцій, як представляється, занижують вартість, принаймні, деяких НМА частково із-за заниження даних про такі активи, а також із-за невизначеності навкруги НМА. Венчурний капітал, із-за невизначеності навколо нематеріальних активів, нині важко масштабувати для багатьох галузей.

- Нові вимоги до інфраструктури. Зокрема, перехід від матеріальних до нематеріальних активів збільшив потребу в ІТ-інфраструктурі і доступному просторі у великих містах, одночасно пред'являючи більше вимог до нашої «м'якої інфраструктури»: нормам, стандартам і правилам, які регулюють співпрацю і взаємодію між людьми, урядом і фірмами.

5. Це зрушення має наслідки для управління і фінансових інвестицій. Фірми, що використовують НМА, стають більше авторитарними. Тим, хто створює НМА, знадобиться більше керівництва. Фінансові інвестори повинні будуть знайти інформацію далеко за межами існуючої фінансової звітності, що описує поточні бізнес-процеси.

6. Зрушення у бік НМА також міняє порядок денний державної політики. Директивним органам необхідно буде зосередитися на сприянні розвитку інфраструктури знань – таких як освіта, Інтернет і комунікаційні технології, міське планування і витрати на державну науку – і на уточненні регулювання інтелектуальної власності, але не обов'язково його зміцненні.

Список використаної літератури

1. Eustace K. and Hay L. A community and knowledge building model in computer education. *Proceedings of the Australasian Conference on Computing Education* / A. E. Ellis (Ed.). New York, ACM Press. 2000. pp. 95–102.
2. Edvinsson L., & Sullivan P. Developing a model for managing intellectual capital. *European Management Journal*. 1999. № 14(4). pp. 356–364.
3. Haskel J., Westlake S. *Capitalism without Capital: The Rise of the Intangible Economy*. Princeton : Princeton University Press. 2018. 277 p.

О. В. Жмай

ст. викладач

ШЛЯХИ СТИМУЛЯВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Українська економіка сьогодні вкрай потребує залучення інвестицій, адже ні за рахунок державного бюджету, ні за рахунок зовнішньоекономічної діяльності неможливо домогтися економічного розвитку, адже ці показники в Україні стабільно від'ємні.

Так, дефіцит бюджету за останні 10 років виріс майже у 5 разів, з 12500,7 млн. грн. у 2008 р. до 592247,9 млн. грн. у 2018 р. (табл.1).

Таблиця 1.

Виконання державного бюджету України

Рік	Сальдо (дефіцит бюджету), млн. грн.
2018	-59247,9
2017	-47849,6
2016	-70130,2
2015	-45167,5
2014	-78052,8
2013	-64707,6
2012	-53445,2
2011	-23557,6
2010	-64265,5

2009	-35517,2
2008	-12500,7

Джерело: [1]

При цьому майже аналогічну ситуацію можна спостерігати і з зовнішньою торгівлею. Лише у 2013–2015 рр. баланс був додатним, але необхідно розуміти, що на це вплинула також зміна курсу національної валюти (табл. 2).

Таблиця 2.

Темпи зростання/зниження обсягів торгівлі України

Рік	Сальдо, млн. дол. США
2018	-6212,8
2017	-2501,1
2015	541,6
2014	3828,2
2013	3356,2
2012	-8514,2
2011	-6657,0
2010	-3025,3
2009	-1312,6
2008	-13294,7

Джерело: розроблено на основі [2].

Новий Президент України Володимир Зеленський неодноразово наголошував на необхідності залучення іноземних інвестицій. Нещодавно він підписав проект закону № 1059 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні» [3]. При цьому він неодноразово наголошував на необхідності залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в економіку нашої країни. Це навіть було внесено до Програми діяльності Кабінету Міністрів України, яку також було прийнято декілька днів тому [4]. Згідно з цим документом, за наступні 5 років планується залучити 50 млрд. доларів США.

Якщо проаналізувати ПІІ в Україну за останні 10 років, можна побачити, що в період з 2008-го до 2018-го р. вони зменшились більше ніж в 4 рази (табл. 3). При цьому, за цей же період ми залучили 49,7 млрд. дол. США, з яких лише 11,1 млрд. дол. США – за останні 5 років. Тож наразі потік інвестицій необхідно буде збільшити майже у 5 разів, що є дуже складною задачею.

Таблиця 3.

Прямі іноземні інвестиції в Україну

Рік	ПІІ, млн. дол. США
2018	2360
2017	2194

2016	3268
2015	3012
2014	299
2013	4079
2012	7195
2011	7015
2010	5759
2009	4654
2008	9903

Джерело: [5]

До того ж в Україні існує проблема відтоку капіталу закордон, зокрема в офшори. Недарма близько 30% в структурі ПІІ в останні роки займає Кіпр, який є одним з найбільших офшорних центрів світу [2]. Але при цьому кошти з офшорів надходять в економіку також у формі боргового фінансування [6]. У такій ситуації наша країна стає ще більш залежною від тих «інвесторів», які спочатку виводять гроші з країни, а потім реінвестують їх, але вже на інших умовах.

Звичайно, дуже важно дослідити, скільки насправді становить фінансовий потік з України в офшори, але, на думку експертів, це приблизно 10–12 млрд. дол. США на рік [7]. Це не тільки дохід, який не оподатковується в Україні, а й реальний капітал, який, залишаючись в країні, може значно вплинути на розвиток економіки.

Отже, виникає запитання: навіщо нам залучати 10 мільярдів доларів щороку, опиняючись при цьому в залежності від іноземних інвесторів, якщо наша економіка так само виробляє ці гроші? Тому, мабуть, першочерговим є не питання залучення ПІІ, а зменшення долі «тіньової економіки» в країні, покращення законодавства, яке регулює відтік капіталу в офшори, та боротьба із корупцією. При цьому необхідно наголосити, що мова не йде про відмову від залучення прямих іноземних інвестицій. Це не питання «Що ми обираємо, внутрішнє чи зовнішнє інвестування?». Звичайно, обидва джерела фінансування української економіки є вкрай важливими. Але питання в тому, які є альтернативні способи залучення необхідних коштів, окрім тих, про які говорить уряд, і, відповідно до цього, якими мають бути пріоритетні напрямки та шляхи розвитку економіки України.

Список використаної літератури

1. Государственный бюджет Украины. Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/> (дата звернення: 14.10.2019).
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 14.10.2019).
3. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Офіційний портал Верховної Ради*

- України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66289 (дата звернення: 14.10.2019).
4. Проект Постанови про Програму діяльності Кабінету Міністрів України. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: Http://W1.C1.Rada.Gov.Ua/Pls/Zweb2/Webproc4_1?Pf3511=66959 (дата звернення: 14.10.2019).
 5. Прямые иностранные инвестиции в Украину Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/fdi/> (дата звернення: 14.10.2019).
 6. Из Украины в офшоры вывели \$148 млрд. *Korrespondent.net*. URL: <https://korrespondent.net/ukraine/3834962-yz-ukrayny-v-ofshory-vyvely-148-mlrd-smy> (дата звернення: 14.10.2019).
 7. Украина против офшоров: кто, куда и почему выводит деньги. *UA-Offshore*. URL: <http://www.ua-offshore.com/news/news/news/ukraina-protiv-ofshorov> (дата звернення: 14.10.2019).

Л. М. Івашко

к.е.н., доц.

ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ ТА МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА

У сьогоденнішньому ринковому середовищі компанії більше, ніж будь-коли раніше, вимагають чітких стратегій діяльності, що виділяють конкурентні переваги, які будуть затребувані ринком, і описують механізми досягнення таких переваг. У процесі розвитку теорії стратегії різні дослідники пропонували різні підходи до побудови моделі стратегічного управління.

За А. Томпсоном і Дж. Стріклендом представимо п'ять компонентів, що визначають поняття стратегічного менеджменту і становлять основу створення і реалізації стратегії фірми: визначення сфери діяльності та формування стратегічних установок; постановка стратегічних цілей і завдань для їх досягнення; формування стратегії для досягнення намічених цілей і результатів діяльності виробництва; реалізація стратегічного плану; оцінка результатів діяльності і зміна стратегічного плану та / або методів його реалізації [1, с. 14].

Процес стратегічного управління, за О. Виханським та А. Наумовим, представлений динамічною сукупністю п'яти взаємопов'язаних управлінських процесів: аналіз середовища; визначення місії та цілей; вибір стратегії; виконання стратегії; оцінка і контроль виконання [2, с. 199].

У сучасній економіці математика виступає як необхідний інструмент, за допомогою якого підприємець може вибрати найкращий варіант дій з багатьох можливих. Поєднання економіки бізнесу з математичними розрахунками отримало назву економіко-математичних методів. До того ж для побудови математичної моделі розв'язання будь-якої економічної задачі існує свій математичний метод. Економіко-математичне моделювання у стратегічному управлінні полегшує процеси прийняття рішень на підприємстві.

Моделі управління підприємством можна розділити на моделі для забезпечення планування діяльності підприємства і моделі для забезпечення прийняття рішень щодо управління функціонуванням підприємства. Задачі планування полягають у визначенні плану випуску продукції, вибору номенклатури виробів, узгодження планових показників з ресурсами. При аналізі завдань функціонування підприємства вирішуються питання оптимізації витрат, визначення цін, розподілу прибутку, визначення джерел функціонування, прискорення збуту продукції тощо [2, с. 256].

Для моделювання діяльності підприємства можуть успішно застосовуватися такі методи, переваги та недоліки яких представлені у таблиці.

Таблиця 1

Переваги та недоліки методів моделювання діяльності підприємства

Метод	Основні переваги	Основні недоліки
Теорії ігор (за умови побудови функції переваг учасників, наприклад, підрозділів підприємства)	Можливість збору і обробки нечіткої та неповної інформації	Значна трудомісткість
Людино-машинних систем	Розподіл праці між комп'ютерною системою і фахівцем – всі обчислення виконуються комп'ютером, а всі вагомі рішення формуються фахівцем	Необхідність побудови розподілених систем підтримки прийняття рішень з подальшим постійним поновлення, інформаційні перевантаження
Штучного інтелекту	Висока ефективність роботи з високо динамічними стандартизованими ситуаціями	У нестабільних умовах, коли інформація є слабоформалізованою, цей методи не ефективний
Програмно-цільового планування	Висока точність результатів планування	При динамічному розвитку економіки виникає необхідність постійно оновлювати цілі
Стратегічного управління	Можливість ефективного планування діяльності підприємства на стратегічному рівні	Якісний метод, який не дозволяє деталізувати кількісні показники діяльності підприємства
Теорії організаційних структур	Висока ефективність в умовах повноти та своєчасності інформації	В умовах неповноти і неточності інформації виникають значні похибки, які можуть призвести до появи кризових явищ і їх поглиблення
Управління підприємством на основі аналізу економічної ефективності	Висока ефективність при добре формалізованих критеріях і в умовах повноти та чіткості інформації	В умовах неповної і нечіткої швидкозмінної інформації, наявності неформалізованих критеріїв, застосування цих методів не ефективне

Джерело: систематизовано автором

Разом з тим, на діяльність підприємства впливають і чинники зовнішнього середовища, які необхідно врахувати при моделюванні діяльності підприємства.

Зіставлення підходів зазначених та інших дослідників у сфері стратегічного менеджменту щодо визначення змістовної сторони стратегічного управління, дає можливість стверджувати, що складність і динамічна природа організацій ускладнюють розробку однієї специфічної моделі процесу стратегічного управління.

Список використаної літератури

1. Томпсон А. А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии : Учебник для вузов / Пер. с англ. под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. Москва : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. 576 с.
2. Виханский О. С., Наумов А. И. Менеджмент: учебник. Москва : Магистр : ИНФРА М, 2014. 576 с.

Е. А. Кузнєцов

д.е.н., проф., завідувач кафедри

О. І. Полотнянко

здобувач

МЕХАНІЗМ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ

Ефективна управлінська діяльність являє собою складний процес взаємодії професіонально підготовлених людей, здатних в результаті спрямованої ділової активності привести організацію до досягнення ефекту організаційної синергії. Менеджмент будь-якої організації виправдовує своє професійне право на існування в структурі підприємства, якщо здатний забезпечити стратегію зростання цього підприємства і, таким чином, зміцнити систему його конкурентоспроможності на ринку [1, с. 85]. Стратегічно важливим є в діяльності кадрів менеджменту також їх здатність до постійного вдосконалення своїх професійних і ділових якостей [2, с. 17]. Механізм інтегральної підготовки управлінського персоналу передбачає здатність управлінських кадрів до оволодіння максимальним переліком інноваційних та креативних інструментів щодо позитивного вирішення сучасних проблем соціально-економічного розвитку організації. В той же час, необхідно звернути увагу на базові принципи підготовки управлінських кадрів, без яких інтегральний механізм працювати не буде. Визначимо деякі важливі орієнтири цієї діяльності.

Перше. Сучасна підготовка управлінського персоналу вимагає гнучких адекватних систем навчання, що сприяють формуванню у менеджерів

інноваційного мислення і достатнього рівня професійної компетенції. Достатній же рівень професійної компетенції передбачає відповідність професійної бази знань менеджерів характеру розв'язуваних управлінських завдань. У зв'язку з цим, структурно-функціональна підготовка управлінських кадрів є пріоритетною, оскільки передбачає собою систему конкретних спеціалізованих знань управлінської діяльності в загальному процесі управління підприємством. Розглядаючи сутність управлінського процесу, з'ясовується обставина, що менеджмент проявляється як в теорії, так і в практичній діяльності, перш за все, за допомогою функцій. Це означає також, що первинна спеціалізація управлінської праці пов'язана з деталізацією специфіки роботи в рамках окремої функції або суміжних функцій менеджменту. Наприклад, функції прогнозування і планування інтегруються в стратегічний напрямок діяльності менеджменту, що характеризує роботу функціонального управлінського персоналу. А функції організації, координації, регулювання та контролю визначають власне характер адміністративної діяльності менеджменту, що властиво більшою мірою лінійному управлінському персоналу [3, с. 51]. Отже, при підготовці кадрів менеджменту необхідно враховувати особливості функціональної характеристики управлінського процесу таким чином, щоб первинна спеціалізація кадрів менеджменту були орієнтовані на практичну роботу в рамках певних функцій менеджменту. Більш поглиблена спеціалізація діяльності кадрів менеджменту може визначатися на основі специфіки використання методів, структури і сполучних процесів, які разом з функціями менеджменту складають базові елементи професійної системи менеджменту.

Друге. Суттєвим моментом є характеристика систем перепідготовки кадрів менеджменту з урахуванням їх управлінської кар'єри. Підвищення або зниження рівня діяльності управлінця в ієрархічній структурі організації тягне за собою зміну його структурно-функціональних обов'язків. Це, в свою чергу, передбачає зміни в характері і змісті процесу перепідготовки управлінських кадрів. Звичайно, в практичній управлінській діяльності така спеціалізація за функціями менеджменту важлива для тих підприємств, які вже досягли високого рівня ефективності і масштабів виробництва. Найбільш розгалуженою функціональною структурою характеризуються корпорації, особливо транснаціональні корпорації холдингового типу. Таким чином, практична необхідність функціонального підходу в побудові системи менеджменту посилюється в результаті організаційно-економічного зростання підприємства.

Третє. Базовими елементами сучасної системи менеджменту є функції, методи, структура та сполучні процеси (комунікації, управлінські рішення, персонал-технології). З огляду на це, професійною базою знань управлінських кадрів є їх компетенція в сфері даних базових елементів та інноваційної

динаміки їх розвитку. Але професійна компетенція повинна бути структурована, інакше не буде об'єктивних можливостей вдосконалювати якість управлінської діяльності та проводити ефективну селекцію кадрів менеджменту. Це дає можливість зробити висновок, що управлінська праця є структурно і функціонально неоднорідною, а ефективне використання функцій, структурних компонентів, інструментарію методів і сполучних компонентів менеджменту вимагає постійного розвитку специфічної науково-дослідної бази менеджменту (яка, наприклад, не ідентична повністю економічної науково-дослідній базі, хоча і знаходиться з нею, умовно кажучи, в одній родовій групі).

Четверте. Структурно-функціональна підготовка управлінського персоналу визначається також знанням складових компонентів управлінського процесу. Система професійної поведінки менеджменту організації передбачає роботу, перш за все, з ресурсним станом підприємства – це матеріальні, фінансові, людські та інформаційні ресурси. Дієвість управлінського впливу залежить від правильного співвідношення системи передбачуваного управління з вихідними і потенційними ресурсними можливостями підприємства. Найважливішою частиною запуску управлінського процесу виступає пошук і вибір пріоритетних цілей підприємства, які повинні представляти собою систему цільових орієнтирів за конкретними напрямками діяльності. Можливі обмеження і зміни в реалізації управлінського процесу пов'язані зі знанням менеджментом підприємства показників прикордонних умов, що передбачає реалізацію прогностичної, інформаційної та аналітичної функцій менеджменту. Отже, ефективна структурно-функціональна діяльність кадрів менеджменту можлива при знанні показників контуру управління, який розглядається в менеджменті як сукупність обмежувальних показників, тобто «ресурси – цілі – прикордонні умови» з урахуванням прогнозованої і планованої динаміки їх змін.

Таким чином, аналіз проблем структурно-функціональної підготовки управлінського персоналу передбачає глибоке дослідження сучасної динаміки базових елементів системи менеджменту [3, с. 29], що дає можливість зробити наступні перспективні для інтегральної підготовки управлінських кадрів висновки:

1. Проблеми функцій, методів, структури і сполучних процесів не є новим для менеджменту, але їх розвиток і динаміка постійно реєструється і аналізується управлінської наукою. Ця робота є основою підтримки позитивного і економічно ефективного розвитку як науки, так і практики менеджменту;

2. Дослідження базових елементів системи менеджменту можна проводити як з точки зору традиційного підходу (школи індустріального, наукового і адміністративного управління), а також з точки зору системного та

ситуаційного (інноваційного) підходів (школи «людських відносин», «організації як системи», «інноваційного менеджменту», «інтегрального менеджменту»). У кожному разі проблема дослідження базових елементів системи менеджменту буде стояти по іншому, а кінцеві результати приведуть до появи нових сучасних технологій менеджменту;

3. Нове бачення взаємодії і аналізу базових елементів системи менеджменту буде в тому випадку, якщо проводити дослідження з позицій розвитку шкіл «класичної економіки», «управлінської економіки», «підприємницької економіки», «інноваційної економіки», і, на кінець, «цифрової економіки» в епоху сингулярності [4, с. 14; 5, с. 134]. Цей підхід буде в менеджменті трансформуватись в такі технології підготовки управлінського персоналу: «техніко-операційна» – «формально-аналітична» – «системно-процесуальна» – «інноваційна» – «інтегральна»;

4. Базові елементи професійної системи менеджменту перебувають постійно в стані розвитку, що необхідним чином змінює погляди і теорії менеджменту;

5. Галузь, як сфера економічної діяльності виступає технологічним середовищем застосування знань управлінського персоналу. Первинні професійні знання управлінського персоналу засновані на знанні системи базових елементів і сполучних процесів менеджменту. Сила впливу галузевих знань на характер і ефективність сучасного управлінського процесу не є визначальною. Важливі процеси підготовки та діяльності управлінського персоналу будуть визначати міждисциплінарні та міжгалузеві процеси розвитку сучасного суспільства.

Список використаної літератури

1. Друкер П. Эффективный руководитель / пер. с англ. О. Чернявской. 4-е изд. Москва : Манн, Иванов и Фербер; Эксмо, 2014. 240 с.
2. Шваб К. Четвертая промышленная революция. Москва : Издательство «Э», 2018. 208 с.
3. Кузнецов Е. А. Методология професіоналізації управлінської діяльності в Україні. Монографія. Херсон : ОЛДІ ПЛЮС, 2017. 382 с.
4. Блуммарт Т., Ван ден Брук С. Четвертая промышленная революция и бизнес: Как конкурировать и развиваться в эпоху сингулярности. Москва : Альпина Паблишер, 2019. 204 с.
5. Мейсон П. Посткапіталізм. Путівник у майбутнє / пер. з англ. Н. Мочалова. Київ : Наш формат, 2019. 360 с.

І. М. Ненно

д.е.н., доц.

МАТРИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ГАЛУЗЕЙ

Дослідження має на меті перевірити, чи справедливий матричний метод прогнозування для визначення тенденцій розвитку страхового ринку. Дослідження охоплює п'ятирічний період для страхових ринків Італії та України (2013–2018). Результати свідчать про те, що матричне прогнозування, застосоване до страхування, дозволяє з'ясувати майбутню позицію на ринку, яка характеризується потенціалом фінансового розвитку, розподіленням через структуру фондів капіталу, доступних для страхування та фінансової діяльності. Побудова матриці дозволяє визначити вихідне становище страхового ринку в країні. Виходячи з цього, це дозволяє оцінити можливі стратегії розвитку та встановити пріоритети розвитку.

Основний внесок дослідження полягає в по-перше, в інноваційності застосування в страховому секторі інструменту матричного прогнозування, в основному використовується в управлінні ризиками та оцінці перехідного рейтингу; по-друге, у наданні допоміжного інструменту для прийняття рішень в політиці регулювання галузей.

Майбутнє ринкове положення характеризується потенціалом фінансового розвитку, розподіленням через структуру фондів капіталу, доступних для страхування та фінансової діяльності. Ефективність страхового ринку оцінюється, виходячи з процесу організації фінансових потоків страховика. Вища ефективність капіталу це наслідок більшого потенціалу розвитку страхового ринку. Попередні дослідження ефективності роботи страхових компаній не стосувалися інтегрованих результатів діяльності зі страхування та управління активами. Розрахункова ефективність капіталу дозволяє з'ясувати привабливість страхового бізнесу в певній країні з позиції портфеля. Консолідований результат інвестиційної та страхової діяльності дозволяє гармонізувати обидві операції з точки зору управління.

Дослідження засноване на підході, що розроблений французькими вченими Ж. Франшоном та І. Романе [1]. Ними був створений інструмент, який мав на меті розробляти майбутні стратегії для підприємців. Матриця візуалізує взаємозв'язок між основними видами діяльності в компанії та призводить до кінцевого результату, який можна досягти поступово.

Протягом 3 років, з 2014 по 2016 рік, показник IBFB постійно знаходився в позиції максимального фінансового потенціалу розвитку страхової компанії. Це свідчить про те, що страхові та фінансові показники були на найвищому рівні. Страховики мали значний страховий та фінансовий потенціал і прагнули

розширити свою діяльність – шляхом створення додаткових філій та підрозділів, впровадження нових продуктів та поглинання інших страховиків. У 2017 р. показник IBFB з квадрату максимального потенціалу фінансового розвитку страхової компанії перемістився до квадрату стабільності страхової компанії внаслідок дисбалансу в страховому портфелі, що призвело до погіршення результатів страхової діяльності. Якщо у 2016 р. відношення страхових виплат до страхових платежів становило 62%, то в 2017 р. співвідношення цих показників зросло до 70%. Це було пов'язано з тим, що сума страхових виплат у 2017 р. зменшилась на 2,7% порівняно з 2016 р., тоді як сума виплат стаціонарів у 2017 р. зросла на 10,1% порівняно з 2016 р.

У статті перевірено ефективність роботи матриці та показано, чи може це покращити прийняття рішень щодо регулювання страхового ринку на основі ефективності капіталу страховика. Основне дослідницьке питання стосується здатності матричного прогнозування з'ясувати майбутню ринкову позицію (H1), яка характеризується потенціалом фінансового розвитку, розподіленім через структуру капітальних фондів, доступних для страхування та фінансової діяльності (H2). Для того, щоб відповісти на ці запитання, ми оцінили ефективність використання капіталу для страхової та інвестиційної діяльності італійського та українського страхового ринку. Метод пропонує оцінки неефективних регуляторних кроків, які перешкоджають приведенню страховиків до гіршого фінансового стану.

Основними результатами є виявлення відповідно зміни ринкової позиції страхового ринку Італії від «максимального потенціалу розвитку» до позиції «недостатньої стабільності»; відповідно для України переходи від квадрату «максимального фінансового розвитку» (2014) із наступним стрибком до позиції «максимальний баланс» (2016) та «зростання активності» (2017), завершений поверненням до «максимального потенціалу фінансового розвитку». Отже, дві дослідницькі гіпотези підтверджуються як у випадку Італії, так і України.

Список використаної літератури

1. Franchon, G., & Romanet, Y. Finance de l'entreprise. Comprendre et maitriser l'evolution financiere de l'entreprise. Paris : CLET, 1985. 40 p.

Н. В. Орлова
к.е.н., доц.
О. В. Рудінська
к.е.н., доц.

АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА АСПЕКТИ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ

Актуальність теми пов'язана із тим, що процес і результат ціноутворення в готельному бізнесі цікавить не тільки самих готельєрів, а й контролюючі структури. Це і антимонопольні органи, і ті ж міські адміністрації. Відповідно антимонопольного законодавства України [1, ст. 12], жоден з готельних комплексів не займає монополні позиції, тобто не замає долі ринку більше 35%. Тому монополізація цього висококонкурентного сегменту бізнесу не є актуальною проблемою, але проблема ціноутворення та аспекти регулювання ціноутворення (тарифної політики) в індустрії гостинності потребують розробки підходів та визначення. На сучасному етапі актуальність регулювання та розробки тарифної політики в індустрії гостинності підсилюється вимогами оновленого законодавства [2; 3].

Щоб сформувати ефективну тарифну політику і не стати при цьому об'єктом інтересу з боку контролерів, готелю потрібно орієнтуватися на законодавчі вимоги і дотримуватися судової практики. Висока прибутковість готельного бізнесу безпосередньо пов'язана з тим, наскільки грамотною і продуманою є тарифна політика. Зважена тарифна політика, яка враховує різні фактори, що впливають на рівень попиту на ринку, дозволяє оперативно реагувати на зміну ринкової ситуації і випереджати конкурентів. Головне при цьому не забувати про вимоги антимонопольного законодавства.

Стратегія ціноутворення в умовах високої конкуренції на готельному ринку передбачає гнучкі ціни (*best available rate*) з урахуванням конкретної ситуації, сезонності (наприклад, в Одесі високий сезон – це тільки два місяці – липень та серпень, середній – травень, червень та вересень, а низький сезон – всі інші місяці), тарифів конкурентів, поточної і прогнозованої завантаженості готелю. Стратегія гнучкого ціноутворення і система спеціальних пропозицій використовується з метою оптимізації завантаження готелю і підвищення основних економічних показників комерційної діяльності, використання диференційованого підходу.

У той же час на прибутковість готельного бізнесу впливають різні ризики: погіршення міжнародної обстановки, кризові явища в економіці, падіння реальних доходів клієнтів і урізання ними своїх бюджетів. Плани держави з розвитку готельного сектора можуть істотно вплинути на ринок готельних послуг.

Законом України «Про туризм» [4] та законодавством щодо управління задля досягнення сталого успіху організації [5] передбачено державну підтримку для створення комфортного підприємницького середовища та залучення позабюджетних інвестицій в будівництво готелів, розширення номерного фонду готелів і номенклатури послуг, що надаються. З метою підвищення лояльності клієнтів у готельному бізнесі використовується комплекс тарифів в залежності від різних факторів: періоду проживання, кількості гостей, включення сніданку чи інших видів харчування у вартість проживання, святкових і вихідних днів. Практично у всіх готелях з великим номерним фондом діють програми лояльності.

На регіональному та місцевому рівнях розробляються та затверджуються генеральні плани розвитку та забудови міст та програми сприяння розвитку туризму та індустрії гостинності. Так, в Одесі відповідно стратегії розвитку регіону та програми 5Т, туризм та його інфраструктура: готельно-ресторанний бізнес входять до перших 5-ти пріоритетів розвитку регіону.

Найсприятливішим сценарієм роботи готелю є наявність сучасного програмного забезпечення та сталої клієнтської бази, якомога більшої кількості корпоративних клієнтів, з якими готель співпрацює без участі посередника. З постійним клієнтом готель завжди може обговорити індивідуальні умови співпраці з встановленням закритих тарифів з урахуванням знижок і бонусів залежно від планованого обсягу замовлень.

Наступний аспект тарифної політики та антимонопольного регулювання – дотримання паритету цін. Паритет цін є обов'язковою умовою роботи з професійними посередниками (туроператори, турагенти); це дотримання готелем паритету цін, під яким розуміється продаж однієї і тієї ж категорії номерів по одній ціні незалежно від каналу продажів – власний сайт, сайти партнерів чи агентів, телефонні продажі та ін.) При цьому маржа у всіх різна, оскільки однаковими є лише ціни, але не комісії для посередників, інформація про яких є закритою. Розмір комісії може варіюватися в залежності від сегмента готельного ринку, в якому працює посередник, від його частки на ринку, популярності та інших факторів.

Ще одним важливим аспектом антимонопольного регулювання та добросовісної конкуренції є професіоналізація та прозорість договірних відносин. У агентському договорі сторони також мають право узгодити можливість перегляду розміру комісії агента в залежності від його активності по залученню клієнтів. Топ-менеджери індустрії гостинності самостійно встановлюють ціни на свої послуги, оскільки вони не є регульованими.

Готельна індустрія сьогодні являє собою галузь зі зростаючим рівнем конкуренції на ринку готельних послуг. Незважаючи на важке становлення ринкових відносин, в Україні за останні роки відкрилося чимало готелів. Нові

підприємства створюються, але через якийсь час частина з них не витримує конкуренції й виходить із бізнесу. Конкуренція – сильний стимул для поліпшення роботи готелю. Основними завданнями в сфері готельного господарства стають створення конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності, створення стабільної клієнтури через уміння знайти свого клієнта, пошук і створення нових шляхів розвитку, постійне відновлення власної політики з обліком динамічно, що розвивається ринку, готельних послуг. Аспекти якості готельних послуг та підвищення конкурентоспроможності готельного бізнесу регулюються ДСТУ ISO 9004:2012 [5].

На завершення, наведемо статистичні дані. За даними Державної туристичної адміністрації України в країні на 1000 жителів у середньому приходиться 2 готельні місця. У Києві на 1000 жителів приходиться 6 готельних місць, в Одесі – 9, у Відні – 25, у Парижі – 38. Статистика свідчить про низьку пропозицію вітчизняної індустрії гостинності в порівнянні з країнами Європи. Перспективи розвитку і росту галузі очевидні, тому антимонопольне регулювання та управління тарифною політикою у відповідності стандартам якості та конкурентоспроможності лише набувають актуальності.

Список використаної літератури

1. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III; *станом на 25.09.2019*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 15.10.2019).
2. Про прийняття та скасування національних стандартів : Наказ від 13.08.2019 № 248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0479774-18> (дата звернення: 15.10.2019).
3. Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2009 № 803; *станом на 07.08.2018*). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/803-2009-%D0%BF> (дата звернення: 15.10.2019).
4. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР; *станом на 04.11.2012*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80/ed20121104> (дата звернення: 15.10.2019).
5. Управління задля досягнення сталого успіху організації. Підхід на основі управління якістю: ДСТУ ISO 9004:2012. (ISO 9004:2009, IDT). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0479774-18> (дата звернення: 15.10.2019).

ПРОФЕСІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ПЕРІОД ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Професійна система менеджменту сформувалась у ХХ столітті під впливом певних соціально-економічних та соціокультурних умов, які були характерні для епохи модерну. В той же час, серед цих різних умов виділяються ті, які в управлінській науці називають історичними передумовами менеджменту, і які мали найбільший вплив на формування і розвиток професійного менеджменту. Традиційно до цих історичних передумов менеджменту відносяться наступні важливі процеси розвитку: ринковий механізм господарювання, індустріальний спосіб виробництва, корпоратизація економіки. В період кінця ХХ століття і початку ХХІ століття виникають нові умови розвитку професійної системи менеджменту, які пов'язані з постіндустріальним розвитком сучасного суспільства і формуванням інноваційної економіки, економіки знань, цифрової економіки. Нові процеси не тільки не заперечували подальший розвиток менеджменту в контексті інноваційності та креативності, а, навпаки, були поставлені нові завдання, в основі яких менеджмент повинен забезпечувати управлінський супровід системного процесу капіталізації інтелектуальних людських ресурсів та розвиток цифрової економіки в епоху сингулярності [1, с. 14–16]. Особливим фактом, на який звертають увагу дослідники четвертої промислової революції, є те, що менеджмент не адаптований під нові процеси розвитку цифрової економіки, а його значення для ефективності і результативності цього етапу розвитку є визначальним [2, с. 17–18]. Постають питання щодо розвитку інтелектуального капіталу організації, визначення особливостей формування управлінського капіталу і його ведучої ролі у процесах інноваційного і креативного мислення, розробки та використання систем штучного інтелекту. Все це визначає особливості розвитку професійного менеджменту в період четвертої промислової революції (Промисловість 4.0), на деякі процеси цих змін необхідно звернути особливу увагу.

Перше. Процес необхідних змін в менеджменті не може бути ефективним і результативним без системного розвитку процесу професіоналізації управлінської діяльності [3, с. 109–111, 150–156]. Саме в процесі системного спеціалізованого навчання управлінських кадрів формується високий професійний інтелект, необхідні професійні знання, висока професійна культура нової генерації управлінських кадрів. Необхідно створювати умови для розвитку процесу професіоналізації управлінської діяльності в досить активному режимі, щоб не довести існуючі проблеми розвитку сучасного

суспільства до системної соціально-економічної кризи та глобальних катастроф.

Друге. Необхідно змінити формат і зміст професійної управлінської підготовки, що потребує активного розвитку управлінської науки і тих наук, які є суміжними в процесі формування науково-дослідної, аналітичної та практичної баз знань професійного менеджменту XXI століття. Зрозумілим повинен бути той факт, що нова специфічність управлінської праці потребує нових фундаментальних досліджень щодо розуміння повного інноваційного циклу, характеристики і методів формування інтелектуального і управлінського капіталів, створення технологій визначення інтегральної якості управлінської праці.

Третє. Конче необхідно створити організаційно-законодавчі умови для закріплення якості процесу професіоналізації управлінської діяльності, виходячи із особливостей періоду четвертої промислової революції. Це, в першу чергу, прийняття закону України про професійну підготовку управлінських кадрів [3, с. 378–381]. Цей закон може бути створений на основі принципів управлінського конституціоналізму та демократичної меритократії [4; 5; 6]. В цьому випадку необхідно також дати нові можливості для розвитку управлінської науки, менеджмент-освіти, системи інклюзивних професійних організацій у сфері професійного менеджменту.

Таким чином, професійний менеджмент в епоху постіндустріального розвитку сучасного суспільства та в період четвертої промислової революції практично повертається на «круги своя», оскільки виникає першочергова потреба в розвитку головної ціннісної категорії менеджменту, яка визначає, що менеджмент є професійною взаємодією виключно людей для подальшого якісного виконання ними поставлених завдань. Високі професійні якості учасників цього процесу стають очевидним і необхідним явищем суспільного розвитку.

Список використаної літератури

1. Блуммарт Т., Ван ден Брук С. Четвертая промышленная революция и бизнес: Как конкурировать и развиваться в эпоху сингулярности. Москва : Альпина Паблишер, 2019. 204 с.
2. Шваб К. Четвертая промышленная революция. Москва : Издательство «Э», 2018. 208 с.
3. Кузнецов Е. А. Методологія професіоналізації управлінської діяльності в Україні : монографія. Херсон : ОЛДІ ПЛЮС, 2017. 382 с.
4. Белл Д. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії / пер. з англ. О. Демянчук. Киев : Наш формат, 2017. 312 с.
5. Кузнецов Е. А., Кузнецова З. В. Актуалізація принципів управлінського конституціоналізму професійної системи менеджменту. Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практика : монографія, книга п'ята / за ред. д.е.н., проф. Кузнецова Е.А. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2017. С. 309–324.

6. Кузнецов Е. А. Особливості демократичної меритократії в процесі професіоналізації управлінської діяльності в Україні. Актуальні проблеми економіки і менеджменту: теорія, інновації та сучасна практика : Монографія, книга шоста / за ред. д.е.н., проф. Кузнецова Е.А. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. С. 297–313.

А. В. Церковна

ст. викладач

ТЕНДЕНЦІЇ АУТСОРСИНГУ ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Досліджувана тема є актуальною, тому що аутсорсинг у логістиці стає все більш популярним і набуває широкого використання у сучасних підприємствах.

Деякі підприємства, які пройшли період кризи зростання, починають розуміти, що для ефективного налагодження логістики на підприємстві необхідно залучати досвідчених фахівців. Одні фірми починають розвивати власну логістику: транспортування, складування, впровадження інформаційних систем, які допомагають оптимізувати інформацію, але всі ці заходи потребують великих фінансових витрат, які не завжди є економічно доцільними. Тому є підприємці, які розуміють, що аутсорсинг в логістиці – це найбільш оптимальний спосіб вирішення логістичних завдань.

Аутсорсинг в логістиці полягає у тому, що логістичні процеси передаються третій стороні (одне підприємство або група підприємств).

Суть даної послуги полягає в зменшенні витрат компанії, при реалізації поставок продукції завдяки залученню одного або декількох кваліфікованих професіоналів – логістичних операторів.

В основі аутсорсингу логістичних функцій лежить прагнення організації до скорочення логістичних витрат, а також бажання сконцентруватися на основних видах діяльності, наприклад, на просуванні товару. Тому, цілком логічно, що логістичні функції, які не є основним видом діяльності компанії-виробника продукції, можуть бути винесені за межі організації.

Можемо дати наступні визначення аутсорсингу:

Аутсорсинг – це використання послуг сторонніх компаній для виконання своїх завдань.

Аутсорсинг – це відмова від власного бізнес-процесу і придбання послуг з реалізації цього бізнес-процесу у інших організацій.

Можемо виділити причини, які ведуть до передачі логістичних функцій зовнішнім виконавцям:

- підвищення ефективності власної діяльності за рахунок звільнення від допоміжних неприбуткових для підприємства робіт і зосередження на основних, найбільш прибуткових видах діяльності;

- відсутність у власного персоналу достатнього досвіду і кваліфікації для виконання окремих робіт;
- підвищення якості обслуговування споживачів;
- прагнення знизити витрати на виконання логістичних операцій, які виконуються спеціалізованими організаціями з більш високою продуктивністю і точністю за рахунок їх досвіду і масштабу діяльності, наявних унікальних технологій і обладнання;
- використання популярної марки логістичного оператора для підвищення власної конкурентоспроможності.

Ризики, пов'язані з використанням аутсорсингу в логістиці:

- витік комерційної інформації компанії, зниження оперативності в наданні відомостей для управління підприємством;
- відмова підприємства від виконання деяких функцій може привести до повної залежності від зовнішніх виконавців;
- досить великий ризик збитків через низьку якість послуг, якщо на ринку немає ефективного логістичного провайдера;
- нерозвиненість логістичної інфраструктури країни, що не дозволяє впроваджувати нові технології.

Але, не зважаючи на ризики, деякі підприємства починають застосовувати аутсорсинг у логістиці та залучати логістичних операторів.

У сфері логістики, досить часто, використовується специфічна термінологія, що дозволяє судити про компетенцію того чи іншого логістичного оператора. Для цих цілей нижче надано класифікатор:

1PL – незалежна автономна логістика. Вантажовласник самостійно виконує всі необхідні операції;

2PL – надання традиційних послуг з управління складами і транспортуванням вантажу;

3PL – стандартний перелік послуг доповнений іншими операціями, такими як: перевантаження, складування, обробка вантажу і т.д.;

4PL – припускає інтеграцію всіх фірм, які залучені в ланцюг поставок. Логістичний провайдер даного класу займається плануванням, управлінням і здійсненням контролю над усіма логістичними бізнес-процесами замовника, що дозволяє досягти довгострокових стратегічних цілей і розширити бізнес клієнта;

5PL – менеджмент всіх компонентів, що входять в єдиний ланцюг поставок продукції з використанням електронних засобів обробки інформації [1, с. 12].

При виборі логістичного оператора, замовники орієнтуються на такі критерії, як ціна, швидкість оброблення замовлення, кількість рекламцій від кінцевих споживачів, кількість активів.

Сьогодні широко застосовуваним є аутсорсинг складських послуг, послуг з перевезення.

У рамках складського аутсорсингу застосовують аутсорсинг складського персоналу – це дуже затребуваний сервіс, що дозволяє істотно заощадити бюджет і оптимально перерозподілити трудові ресурси найбільш ефективним чином.

На відміну від транспортної логістики, складської аутсорсинг досить дорогою доцільний у тих випадках, коли торгівельна компанія не бажає самостійно займатися складуванням продукції та вникати в усі тонкощі складської логістики. Якщо для компанії відділ логістики – важке та дороге навантаження, але без цього підрозділу не можна обійтися, то такий фірмі слід вибрати стороннього логістичного оператора [2, с. 59].

Узагальнюючи викладене, можна відзначити, що ефективність кожного конкретного логістичного оператора найкраще розглядати через призму потреб і особливостей бізнес-процесів потенційного підприємства-замовника. І лише після комплексного аналізу можна буде зробити правильний остаточний вибір оператора аутсорсингових послуг. Так, наприклад, ефекти, досягнуті європейськими компаніями при переході на модель логістичного аутсорсингу через 3PL [3]:

- зменшення операційних логістичних витрат на 8,2%;
- скорочення середнього періоду від замовлення до поставки з 10,7 до 8,4 днів;
- зниження середнього рівня запасів готової продукції на 5,3%;
- скорочення на 15,6% вартості основних засобів, залучених до логістичну діяльність.

Список використаної літератури

1. Елин В. А. Аутсорсинг в логистике. URL: <http://www.samoupravlenie.ru/42-07.php>. (дата звернення: 14.10.2019).
2. Сергеев В. И. Корпоративная логистика в вопросах и ответах. Москва : ИНФРА-М, 2015. 634 с.
3. Аутсорсинг логистических услуг 5 шагов на пути к выстраиванию успешного сотрудничества с 3PL. URL: https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/ru/Documents/process-and-operations/How_to_select_logistics_provider.pdf /. (дата звернення: 14.10.2019).

Розділ 9

ОБЛІК, АНАЛІЗ, АУДИТ ТА ОПОДАТКУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

М. М. Гоголь
к.е.н., доц.

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Ефективне функціонування підприємства відбувається лише через систему якісного управління ним, тому на сьогодні є дуже актуальним питання обліку як одного із важелів формування управлінської стратегії підприємства.

Сучасна система управління підприємством – це складний комплекс взаємопов'язаних елементів, що є взаємодоповнюючими в залежності від специфіки діяльності підприємства [1]. Чим більша господарська структура та складніший виробничий процес, тим складніший характер управління та функції, що виконує апарат управління.

Це в свою чергу впливає на обсяг облікової інформації, необхідної для оперативного управління. Мабуть и не потребує доказів положення, що управління економікою підприємства покращиться, якщо кожен момент буде присутня оперативна інформація про його стан.

Практична цінність даної інформації сконцентрована у тому, що вона дозволяє аналізувати економічні показники діяльності, систематично контролювати господарські процеси та явища, робити на їх основі потрібні висновки та приймати заходи покращення роботи суб'єкта господарювання.

Інформаційна функція обліку в системі управління підприємством в умовах ринкових відносин є домінуючою, тому що без інформаційної бази не може здійснюватись облік [2].

Незважаючи на це, ми часто зустрічаємо в літературі представлення обліку як пасивного постачальника інформації, дане твердження є одностороннім, таким що не повністю характеризує його реальну роль в системі управління. Дійсно, управлінський облік не просто реєструє існуючі процеси та явища, він також систематизує та збагачує отримані дані.

При цьому всі факти, що мають місце у господарській діяльності підприємства фіксуються в бухгалтерському обліку з метою впливу на покращення його функціонування. Облікова інформація дає керівнику підприємства можливість приймати більш обґрунтовані управлінські рішення при виборі альтернативних варіантів використання наявних ресурсів у процесі управління його виробничо-фінансовою діяльністю.

Можна вважати, що найважливіша риса відображення інформації в

обліку – його активний характер, так як облікові дані використовуються для прийняття управлінських рішень та регулювання стану об'єкту управління. В той же час отримання облікової інформації від керованого об'єкту до управляючої системи не можна спрощувати і зводити до «зворотного зв'язку».

Значення обліку в забезпеченні зворотного зв'язку безсумнівне, але такий підхід справедливий лише в обмеженій кількості випадків, коли отримана облікова інформація має в своєму складі дані лише про проведення раніше запланованих заходів.

Під час досягнення поставленої мети може виникнути необхідність проведення раніше непередбачуваних операцій, а їх дані відображаються в обліку.

Облік, взаємодіючи з іншими функціями управління, виступає в якості інструменту здійснення не лише зворотного, але й прямого зв'язку між суб'єктом та об'єктом управління.

Сучасний облік тривалий час називають управлінським, що пояснюється ростом значення облікової інформації під час управління підприємством. У даний час в умовах жорсткої ринкової конкуренції неможливо ефективно управляти підприємством без чітко окреслених параметрів його діяльності, а також глибокого і всебічного аналізу витрат суб'єкта господарювання.

Отже, відокремивши управлінський облік від фінансового, підприємства намагаються закрити стороннім доступ до даних, які розкривають реальний стан справ з витратами виробництва, реалізацією продукції, формуванням ринку збуту і тощо. Враховуючи економічний стан нашої країни, такі дії керівників підприємств зрозумілі, але управлінський облік формується і функціонує на основі інформаційних даних фінансового обліку, тому їх інтеграція безперечна. Задача управлінського складу підприємства при цьому сформувані даний процес таким чином, щоб він задовольняв і потреби фінансового і управлінського обліку.

Бухгалтер в сучасних підприємствах відіграє значну роль на всіх етапах процесу управління: при плануванні майбутніх операцій, накопиченні даних про витрати і доходи, поточному контролю й аналізі, складанні звітності та її інтерпретації, підготовці управлінських рішень. Бухгалтера, який забезпечує інформацією керівників всередині підприємства, називають бухгалтером-аналітиком [3, с. 41].

Можна критично відноситись до даного твердження, бо ведення управлінського обліку відбувається на усіх стадія функціонування підприємства, тому дуже складно лише бухгалтеру–аналітику прорахувати і відобразити усі необхідні інформаційні показники для системи управління сучасним підприємством.

Тому можна відмітити, що основою якості обліку в системі управління

підприємством є також кадрова складова, котра має змінюватись відповідно до сучасного ринку праці та попиту на спеціалістів.

Список використаної літератури

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999. № 996-XIV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main> (дата звернення: 28.10.2019).
2. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» щодо удосконалення деяких положень : Закон України від 05.10.2017 № 2164-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19> (дата звернення: 28.10.2019).
3. Білоусова І. Проблеми розвитку управлінського обліку в Україні. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2001. № 2. С. 39–45.

Д. О. Гузь

к.е.н., доц.

Г. В. Буслаєва

ст. викладач

РОЛЬ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ

В сучасних умовах розвитку економіки володіння достовірною та актуальною інформацією, одночасно з умінням ефективно використовувати адекватні методи її збирання, аналізу та надання забезпечує ефективне управління підприємством. Саме це обумовлює необхідність забезпечення постійного обміну інформацією як в середині підприємства, так і з іншими суб'єктами господарювання.

Значний вклад в дослідження основних аспектів формування системи бухгалтерського обліку та її значення в системі управління підприємством внесли такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: Ф. Ф. Бутинець, М. І. Бондар, М. А. Вахрушина, С. Ф. Голов, І. О. Ламикін, Ю. Я. Литвин, М. С. Пушкар, В. Г. Швець, Дж. Фостер, Ч. Т. Хорнгрен.

Ключовим моментом, від якого залежить ефективність функціонування підприємства та його економічний розвиток, є прийняття управлінських рішень. Для процесу прийняття управлінських рішень характерні два аспекти [1, с. 215]:

1. Рішення приймаються не лише під час вибору альтернатив. На кожному етапі управлінського процесу приймаються часткові рішення, які суттєво впливають на кінцевий результат прийняття рішень.

2. У центрі всіх етапів лежить інформація, саме тому процес прийняття рішень можна визначити як процес обробки та обміну інформацією, яку отримують, аналізують, систематизують та передають далі.

Базовими елементами формування інформаційного масиву для потреб стратегічного менеджменту доцільно вважати [2, с. 148]:

- позиціонування конкретного підприємства у його бізнес-оточенні, яке передбачає дослідження унікальності бізнесу, конкурентних переваг та інших стратегічно важливих позицій;

- моніторинг внутрішнього середовища підприємства, метою якого є виявлення сильних і слабких сторін діяльності;

- моніторинг зовнішнього середовища підприємства, метою якого є виявлення фактичних і потенційних загроз і можливостей бізнесу;

- застосування ефекту синергії, сутність якого полягає в забезпеченні інтеграції окремих елементів з метою отримання консолідованого результату вищої продуктивності.

Однією з інформаційних систем на підприємстві виступає система бухгалтерського обліку, яка виявляє та відображає факти господарської діяльності підприємства і узагальнює показники його економічної діяльності, котрі використовують у своїй роботі менеджери та керівники господарства у процесі ефективного управління.

Саме тому, ядром економічної інформації підприємства є облікова інформація. Це пов'язано з тим, що облікова інформація повніша, точніша, оперативніша і достовірніша за будь-яку іншу економічну інформацію. Облікова інформація моделює як зв'язки підприємства з навколишнім середовищем, так і його внутрішню структуру, дає можливість розподіляти права виконавців та їхню відповідальність за економічну ефективність.

Загальну сукупність облікової інформації на підприємстві класифікують за двома основними ознаками [3, с. 79]:

1. Інформація, яка необхідна для ефективного управління підприємством. Вона потрібна внутрішнім користувачам для забезпечення поточного та оперативного управління.

2. Інформація, яка відображає поточний фінансовий стан підприємства, величину та структуру його активів (майна) та джерел їх утворення, розмір залучених до обороту матеріальних та фінансових ресурсів, результати господарської діяльності за певний період.

Таким чином, без ефективно організованої системи обліку з метою надання інформації про минулі, теперішні та майбутні події господарської діяльності підприємства неможливо приймати обґрунтовані управлінські рішення. А відсутність достатньої аргументації та обґрунтованості у прийнятті управлінських рішень зумовлює збільшення ризиків для бізнесу та втратою контролю над господарською діяльністю.

Список використаної літератури

1. Швець В. Г. Теорія бухгалтерського обліку: підручник. Київ : Знання, 2015. 572 с.
2. Інформаційні системи бухгалтерського обліку : підручник / Бутинець Ф. Ф., Івахненко С. В., Давидюк Т. В., Шахрайчук Т. В. Житомир : ПП «Рута», 2002. 544 с.

3. Пушкар М. С., Щирба М. Т. Теорія і практика формування облікової політики : монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2010. 259 с.

асп. А. В. Жисентаєв

науковий керівник: д.е.н., проф. О. В. Побережець

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки сучасні умови функціонування економічних систем потребують чіткого обґрунтування шляхів розвитку майбутнього, яке відображається в стратегіях та поточних планах розвитку. Процес формування ефективної державної політики залежить від якості стратегічного та поточного планування, яке найчастіше базується на прогнозних показниках, що дає можливість адаптувати відповідні механізми розвитку, враховуючи фактори зовнішнього та внутрішнього середовища.

Питанням дослідження теорії та методології прогнозування розвитку окремих систем присвячені праці багатьох науковців, серед них: О. Бобровська, Т. Вакарчук, О. Древаль, Л. Жилінська, М. Линдіна, Є. Масленніков, В. Мельникова, С. Мочерний, О. Побережець, Ю. Сибірянська, А. Стельмащук, О. Тищенко, О. Фурсін, Л. Чайнікова та інші. Але, незважаючи на значний внесок дослідників, окремі проблеми щодо визначення та систематизації теоретичних аспектів прогнозування в умовах трансформації залишаються невирішеними.

Фундаментальна основа прогнозування соціально-економічного розвитку економіки передбачає вивчення економічного, соціального, фінансового, науково-технічного, промислово-виробничого, сільськогосподарського, природно-ресурсного та інших потенціалів. Джерелами інформації виступають: накопичені знання і досвід, фактична і статистична інформація, економічно-математичні моделі [1].

Основною метою прогнозування в умовах трансформації є створення якісної інформаційно-аналітичної бази про тенденції змін економічних, соціальних, фінансових, екологічних процесів в межах національного та міжнародного середовища.

Прогнозування соціально-економічного розвитку суб'єктів макроекономічного середовища представляє собою системний базис щодо пріоритетних напрямків, які повинні враховувати сучасні тенденції ринку, фактори та умови функціонування держави і суспільства. Одиницею прогнозування виступає саме прогноз – це обґрунтоване уявлення про майбутній стан економічної системи та відповідних суб'єктів, який

характеризується системою взаємопов'язаних індикаторів.

Загальними критеріями прогнозу є наступні:

- науково-обґрунтоване уявлення щодо близького або далекого майбутнього стану економічної системи;
- інформаційний базис стосовно векторів та тенденцій розвитку відповідних суб'єктів.

Слід зауважити, що розробка планових індикаторів розвитку економічної системи, а також механізмів взаємодії державних інституцій та ринкових важелів здійснюється на основі прогнозних даних, які повинні мати об'єктивний, неупереджений характер.

Формування прогнозів дає можливість побудови та розробки можливих сценаріїв розвитку на основі селективності найбільш ефективного та оптимального варіанту з мінімальними ризиками та значною збалансованістю ресурсів, що, в свою чергу, в процесі планування функціонування систем мезо- та макрорівнів.

На думку деяких науковців, процедура розроблення прогнозу передбачає основні етапи [2]:

- обґрунтування прогнозування;
- опис зовнішнього середовища;
- розроблення прогнозної моделі, розроблення альтернативного варіанту;
- оцінювання достовірності, точності та обґрунтованості розробленого прогнозу;
- розроблення рекомендацій щодо подальшого управління процесом;
- формулювання задач щодо розроблення нового варіанту прогнозу.

Крім того, в основі прогнозування лежить варіативність моделей поведінки суб'єктів економічних відносин, враховуючи екзогенні та ендегенні фактори впливу та результати впровадження стратегічних та тактичних планів за базі зроблених прогнозів.

На відміну від планування, прогнозування в системі управління переважно спрямоване в майбутнє і, будучи складовою планування, суттєво відрізняється від останнього. Прогнозування – це система наукових досліджень кількісного та якісного характеру, спрямованих на з'ясування тенденцій розвитку відповідного об'єкта і пошук оптимальних шляхів досягнення цілей цього розвитку [3, с. 230].

Ефективність взаємозв'язку процесів планування та прогнозування залежить від:

- оцінки рівня достовірності та вірогідності прогнозу щодо розвитку економічної системи;
- оптимальної взаємоузгодженості прогнозів і планів, враховуючи стан об'єктів та суб'єктів відповідної системи;

- наукової обґрунтованості інформації про початкові умови розвитку економічної системи, варіативність планів з високим ступенем ефективності.

На відміну від складання прогнозу, який залежить від настання відповідних подій, планування має нормативний характер та більш чіткий діапазон досягнення цілей і задач. Моделювання стану економічної системи в майбутньому забезпечується завдяки розробці планових показників, враховуючи: формування конкретної мети, шляхи та методи її досягнення.

Таким чином, в основі побудови стратегічних планів розвитку економічних систем знаходиться динамічний та послідовний процес прогнозування. В свою чергу, прогноз дає можливість визначити очікувані перспективи розвитку економічної системи з урахуванням альтернативних варіантів та сценаріїв, а також впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Крім того, створення передумов ефективності прогнозування розвитку окремих систем у вигляді нормативно-правового забезпечення впливає на значимість економічних прогнозів як інструменту державного планування, що у взаємодії з ринковими важелями посилює ефективність очікуваних результатів.

Список використаної літератури

1. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Аналіз існуючих систем прогнозування соціально-економічного розвитку у світі та в Україні. *Бізнес Інформ*. 2015. № 11. С. 58–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_11_10 (дата звернення: 21.10.2019).
2. Іванова Т. В. Особливості прогнозування макроекономічних показників країни з позицій забезпечення сталого розвитку. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2015_12_9 (дата звернення: 22.10.2019).
3. Побережець О. В. Теоретико-методологічні та практичні засади дослідження системи управління результатами діяльності промислового підприємства : монографія. Херсон : Видавництво Грін Д. С., 2016. 500 с.

Н. Л. Кусик

к.е.н., доц., завідувач кафедри

Е. С. Бєлєва

аспірантка

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АУДИТУ ЯКОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ

Важливим пріоритетом професіоналізації менеджменту в Україні є наближення до європейських стандартів адміністрування. Менеджмент готельної діяльності передбачає не тільки чітку визначеність і детермінованість його компетенцій, але й наявність чіткого механізму їх реалізації у практичній діяльності, що виражається в певних діях, управлінських стратегіях та реалізації функціонального апарату.

Специфіка менеджменту готельного підприємства, як особливого виду

діяльності, полягає в тому, що його ефективність залежить від уміння працювати з людьми, організувати їх на виконання конкретних управлінських рішень, отримувати і доводити необхідну інформацію, встановлювати контакти.

Готельне підприємство – це капіталомісткий бізнес, який вимагає суттєвих капіталовкладень та професійного управління нерухомим майном з подальшими вимогами перманентного інвестування та контролю якості.

Тому, актуальним стає необхідність поєднання та узагальнення методичних підходів щодо внутрішнього та зовнішнього аудиту якості готельних послуг з позицій функціональних можливостей менеджменту та адміністрування.

Для оцінювання сильних та слабких місць системи управління якістю готельних послуг топ-менеджмент повинен забезпечити встановлення результативного та ефективного процесу внутрішнього аудиту.

Внутрішній аудит є для керівництва інструментом незалежного оцінювання будь-якого наміченого процесу чи діяльності. Внутрішній аудит – це незалежний засіб одержання об'єктивного доказу виконання встановлених вимог, оскільки він дає змогу оцінювати результативність та ефективність діяльності підприємства [1; 2; 3].

Готельне підприємство повинно проводити внутрішній аудит для встановлення відповідності системи управління якістю готельними послугами запланованим заходам, вимогам державних стандартів та вимогам до системи управління якістю, які використовує готельне підприємство.

Програму аудиту слід розробляти з урахуванням статусу та важливості процесів та ділянок, що підлягають аудиту, а також результатів попередніх аудитів. Повинні бути визначені критерії, сфера охоплення, періодичність та методи проведення аудиту. Вибір аудиторів і проведення аудиту повинні забезпечувати об'єктивність та неупередженість процесу аудиту. Керівництво, відповідальне за ділянку, аудит якої проводять, повинне забезпечити невідкладне запровадження дій для усунення виявлених невідповідностей та їхніх причин. Діяльність з подальшого контролю повинна містити перевірку запроваджених дій та звітування про її результати [4; 5; 6].

Важливо, щоб планування внутрішнього аудиту якості готельних послуг було гнучким та давало змогу змінювати спрямування, залежно від одержаних під час аудиту даних та об'єктивних доказів. Під час розробки плану внутрішнього аудиту слід враховувати наступні питання [1; 3; 7]:

- ефективно та результативно впровадження бізнес-процесів;
- можливості постійного удосконалення бізнес-процесів;
- ефективно застосування статистичних методів;
- використання інформаційних технологій;

- аналіз даних про витрати, що пов'язані з якістю готельних послуг;
- результативне та ефективне використання ресурсів готельного підприємства;
- результати та очікування щодо показників готельних послуг;
- адекватність та точність вимірювань показників діяльності готельного підприємства (заповнюваності номерного фонду, ефективності реінвестування, використання загальної площі готелю і т.д.);
- ефективні та результативні зв'язки із зацікавленими сторонами.

Одним з інструментів внутрішнього аудиту, який може допомогти підвищити якість готельних послуг, є використання анкет задоволеності клієнта, що можуть видаватися в готелях. Зібравши заповнені анкети, менеджер готелю має можливість поліпшити те або інше обслуговування таким чином, як цього хоче клієнт. Проводиться також анкетування незадоволених клієнтів з метою аналізу недоліків роботи готельного підприємства. Таким чином, анкети задоволеності клієнтів допомагають готельному підприємству зв'язати моменти їхньої задоволеності й незадоволеності, служать дійсним інструментом прогресу для кожного менеджера та власника, дозволяють кожному керівнику рівнятися на результати мережі готелів.

При проведенні аналізу якості надання готельних послуг необхідно керуватися принципом, що думка клієнта є основною. Виходячи з цього, основним методом збору даних повинен стати саме анкетний метод. Необхідний ретельний підхід до розробки опитувальної анкети. В першу чергу, питання анкети повинні акцентувати увагу на переліку істотних властивостей готельного обслуговування, на зацікавлене сприйняття яких розраховує готельне підприємство й орієнтує свою діяльність. Анкетне опитування дозволить зробити фокус на клієнті, тому що саме клієнт є головним аудитором рівня якості наданих готельних послуг. Його функція оцінювача якості готельних послуг повинна виступати головним джерелом інформації для прийняття управлінських рішень [8].

Глибоко пророблена коректна система анкетного опитування споживачів готельних послуг дозволить налагодити ефективний зворотний зв'язок від учасників та споживачів готельного обслуговування за результатами проведених інновацій. З метою підвищення якості готельних послуг варто також систематично проводити самооцінку обслуговування-анкетування персоналу.

Наступний підхід до оцінювання досконалості системи управління якістю в готелі є самооцінювання. Самооцінювання – це ретельно продумане оцінювання, результатом якого є думка (судження) щодо результативності та ефективності функціонування готельного підприємства і довершеності системи управління якістю готельними послугами. Зазвичай, самооцінювання здійснює

керівництво підприємства. Метою самооцінювання є надання підприємству рекомендацій, оснований на фактах, щодо сфер інвестування ресурсів із метою поліпшення його діяльності [1; 9].

На завершення, з метою оцінки ефективності та контролю якості готельних послуг, топ-менеджмент готельного підприємства повинен використовувати метод зовнішнього аудиту з періодичністю один раз на 2-3 роки за допомогою професіональних аудиторів. Результативний звіт незалежної аудиторської перевірки надасть можливість ефективно завершити функціональний цикл адміністративного менеджменту готельного підприємства: від організації і планування до аналізу і контролю усіх напрямів операційної діяльності.

Список використаної літератури

1. Міжнародний стандарт ISO 9004:2000 Quality management systems – Guidelines for performance improvements. URL: <http://market.avianua.com/?p=1220> (дата звернення: 28.10.2019).
2. ДСТУ ISO 9004-2001 Системи управління якістю настанови щодо поліпшення діяльності. URL: https://dnaop.com/html/34051/doc-%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3_ISO_9004-2001 (дата звернення: 28.10.2019).
3. ДСТУ ISO 9001-2001 Системи управління якістю. Вимоги. URL: https://www.zoda.gov.ua/files/WP_Article_File/original/000011/11933.pdf (дата звернення: 28.10.2019).
4. ДСТУ ISO 10011-1-97 Настанови щодо перевірки систем якості. Частина 1. Перевірка. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=6049 (дата звернення: 28.10.2019).
5. ДСТУ ISO 10011-2-97 Настанови щодо перевірки систем якості. Частина 2. Кваліфікаційні вимоги до аудиторів з систем якості. URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page?id_doc=6050 (дата звернення: 28.10.2019).
6. ДСТУ ISO 10011-3-97. Настанови щодо перевірки систем якості. Частина 3. Управління програмами перевірок. URL: http://ksv.do.am/publ/dstu/dstu_iso_10011_3_97/3-1-0-378 (дата звернення: 28.10.2019).
7. Ткаченко Т. І., Новак М. В. Методичні основи розробки системи якості послуг в готельних підприємствах. *Вісник КНТЕУ*. 2004. № 3. С. 61–69.
8. Аналіз якості готельних послуг на прикладі готелю Калінінград. URL: <http://ur.co.ua/59/1226-11-analiz-kachestva-gostinichnyh-uslug-na-primere-gostinicy-kaliningrad.html> (дата звернення: 28.10.2019).
9. Міжнародні стандарти ISO серії 9000. URL: <https://library.if.ua/book/150/9991.html> (дата звернення: 28.10.2019).

Л. О. Масіна
к.е.н., ст. викладач
В. М. Масін
к.ю.н., доц.

КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Стабільне функціонування та розвиток сучасної національної економіки в певній мірі залежить від збалансованості ринкового та державного регулювання, яке характеризується інструментальним забезпеченням, системою параметрів та сукупністю факторів впливу.

Питанням державного регулювання національної економіки присвячені роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме: О. Амоши, В. Геєця, В. Базилевича, О. Білоруса, Л. Головка, Г. Григор'єва, М. Долішнього, П. Друкера, Ю. Макогона, С. Мочерного, Є. Масленнікова, О. Побережець, С. Риверчука, Ю. Сафонова, Я. Столярчука, Р. Фатхундінова, А. Маддісона, А. Чухно, Р. Хейлбронера, Й. Шумпетера та інших.

На думку деяких авторів, державне регулювання економіки – це система заходів держави для здійснення підтримуючої, компенсаційної й регулюючої діяльності, спрямованої на створення нормальних умов ефективного функціонування ринку та вирішення складних соціально-економічних проблем розвитку національної економіки та всього суспільства [1].

В свою чергу, Л. Дідківська та Л. Головка вважають, що державне регулювання – це відповідний вплив держави на соціальний розвиток країни. Крім того, принципом адаптивності до сучасного рівня розвитку держави є визначення Д. Стеченко, який наполягає, що державне регулювання є впливом країни на відтворювальні процеси в національній економіці за допомогою спеціальних засобів з метою спрямування суб'єктів господарювання та окремих громадян на досягнення цілей та пріоритетів державної політики суспільного розвитку [2].

На думку С. Мочерного, саме комплекс основних форм і методів цілеспрямованого впливу державних установ і організацій на розвиток суспільного способу виробництва (у тому числі продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до переметних умов представляє собою державне регулювання економіки [3, с. 379].

Дж. М. Кейнс вважає що, мета державного втручання полягає в забезпеченні прибутковості капіталу, запобіганні соціальному вибуху, який може статися внаслідок безробіття, падіння рівня життя, інфляції та інших явищ [1].

Основою неоліберального дискурсу стали концепти «держави загального добробуту» та «соціальної ринкової економіки», сприяючи появі умов для формування суспільної відповідальності (ідеологема, яка була запозичена у соціал-демократичної доктрини) [4, с. 178].

Прихильники та послідовники неолібералізму відстоювали механізм слабого втручання держави в економічні процеси, яка повинна забезпечувати лише обов'язкову та неупереджену законність та рівновагу соціально-економічних та виробничих відносин.

Зміни наукових поглядів щодо необхідності та ступеню впливу держави на процеси відтворення супроводжувались формуванням нових функцій та принципів регулювання економічними процесами, що знайшло своє вираження в підходах школи сучасного монетаризму або американського неолібералізму, представники якої підкреслювали, що держава здійснює безпосередній вплив на ринкові механізми в межах стратегічних пріоритетів державної політики, у тому числі щодо розвитку окремих галузей, а в свою чергу, інші напрямки потребують лише супроводжуваної дії рекомендаційного характеру з боку відповідних інституцій.

Змістовне наповнення сучасного монетаризму підкреслює, що єдиним завданням державної економічної політики є стримування інфляції шляхом обмеження грошової маси в обігу, а всі інші задачі повинні вирішуватися вільним ринком. При цьому монетаристська теорія не має за мету забезпечення стабільного економічного зростання чи досягнення повної зайнятості: вона лише надає варіанти фінансового оздоровлення економіки, як має забезпечити економічну свободу і сприятливу атмосферу для підприємницької діяльності [5, с. 98].

Крім того, концепція монетаризму і теорії «економіки пропозиції» були покладені в основу неоконсервативної економічної політики, яку проводили Р. Рейган і М. Тетчер у 80-х рр. ХХ ст. При цьому неоконсервативна модель державного регулювання економіки, яка була розрахована на досконалу конкуренцію, виявилась неспроможною вирішити складні соціально-економічні завдання ринку, що стало причиною зниження її актуальності в сучасних умовах господарювання [6, с. 9].

Розвиток неокласичної концепції або неокласичного відродження пов'язаний з формулюванням теорії «адаптованих очікувань» (М. Фрідмен), теорією «раціональних очікувань» (Дж. Ф. Мута, Р. Лукас) та теорією «економіки пропозиції» (А. Лаффер, Р. Манделл).

Слід зазначити, що не заперечуючи важливість активної участі держави в економічних процесах взагалі, розробники та автори «раціональних очікувань» вважають, що необхідно формувати таку економічну політику держави, що буде забезпечувати стабільні рішення і закони, які не пов'язують зміни

грошових та фіскальних правил з тимчасовими потребами державного бюджету [7, с. 137].

Зазначені наукові погляди підтверджували сучасність підходів до макроекономічної рівноваги ринку, що в свою чергу, визнало роль і місце держави в процесах соціально-економічного розвитку та суспільного виробництва.

Зауважимо, що розвиток та запровадження концепції «промислової політики», під якою розуміють політику держави щодо всього підприємницького сектору, пов'язаний з Японією, де було проведено її практичну апробацію. Головна мета промислової політики – модифікація галузей, структури національного господарства при поєднанні зусиль держави і приватного капіталу. Крім того, зазначені аспекти відводять провідну роль державі в розподілі капіталу по відповідних галузях [6, с. 10].

Інституціональна теорія спрямована на дослідження проблем розвитку суспільства в системі соціального управління, враховуючи поняття «інституцій» (організацій) і вивчення суспільних змін. При цьому виділяють формальні інститути – це установи, що організують і контролюють економічні процеси в країні (уряд, центральний банк, комісія з ринку цінних паперів тощо) та неформальні інститути широкого контексту, які акумулюють ринкову культуру, історичні, та етнічні традиції, соціально-культурні цінності та відповідні поведінкові установки [8, с. 37].

Враховуючи трансформаційні та інтеграційні аспекти розвитку макроекономічного середовища, основні концептуальні підходи найважливіших економічних теорій, а саме: кейнсіанства, монетаризму, неолібералізму, інституціоналізму та теорії індустріального суспільства, можуть використовуватись при формуванні та функціонуванні механізму державного регулювання, що забезпечує високу ефективність та оптимальність результатів взаємозв'язку національної та ринкової економіки.

Таким чином, окремі процеси в національній економіці, суспільні зрушення, стан виробничих відносин та продуктивних сил, а також історичні події та зміна формацій впливають на рівень та багатоаспектність державного регулювання, що віддзеркалюється у методах, принципах, функціях відповідних інститутів державного та суспільного характеру.

Кожна з зазначених теорій макроекономічного регулювання доповнює й поглиблює уявлення про механізм державного регулювання економіки. В теперішній час неможливо суворо дотримуватись лише однієї концепції. Світовий досвід показує, що в процесі державного регулювання економіки найбільший ефект досягається в результаті оптимального поєднання фіскальних засобів (кейнсіанська теорія), грошово-кредитних інструментів (монетаризм), а також інших альтернативних теорій.

Список використаної літератури

1. Григор'єв Г. С. Теоретико-методологічні засади державного регулювання фінансово-економічних процесів в умовах глобалізації: монографія. Херсон : Олді-плюс, 2017. 380 с.
2. Адамовська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напряму економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 28.10.2019).
3. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 640 с.
4. Куц Г. М. Неолібералізм: основні ідеї та інтерпретації. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2010. № 912 (сер. «Питання політології»). Вип. 17. С. 174–183.
5. Мозговий О. М., Мусієць Б. Р. Державне регулювання товарно-грошових відносин: теоретичні основи. *Економіка і організація управління*. 2016. № 4(24). С. 92–103.
6. Степаненко С. В. До питання про підвищення ефективності державного регулювання процесів економічного розвитку у сфері суспільного відтворення. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Dutp_2013_1_17 (дата звернення: 28.10.2019).
7. Сарай М. Лукас як фундатор теорії «раціональних очікувань» і глава школи «нової класичної економічної теорії». *Вісник THEU*. 2009. № 3. С. 133–138. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/26987/1/%D0%A1%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B9.pdf> (дата звернення: 28.10.2019).
8. Радіонов Ю. Д. Інституціональна теорія як інструмент дослідження бюджету. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 36–41. URL: <http://global-national.in.ua/archive/14-2016/8.pdf> (дата звернення: 28.10.2019).

М. В. Новікова

викладач

РЕГУЛЮЮЧИЙ ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА СТРУКТУРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджувана тема є актуальною, оскільки процес інтеграції національної економіки в міжнародний простір вимагає від держави створення умов впровадження пріоритетних напрямків розвитку у взаємозв'язку з ринковими механізмами, що забезпечує стабільність функціонування суб'єктів господарювання та соціальну збалансованість у суспільстві.

Питання впливу держави на структуру національної економіки в сучасних умовах досліджувались у роботах багатьох науковців, а саме: О. Амоші, Ю. Бажала, О. Веклич, О. Гойчук, В. Гриньової, М. Долішнього, М. Данько, Л. Дідківської, В. Малиновського, Б. Пасхавера, Ю. Пахомова, Т. Пепа, Ю. Сафонова та інших. Незважаючи на значний науковий внесок дослідників, залишаються деякі напрямки, які потребують додаткової оцінки в межах

визначеної проблематики.

Фундаментом вирішення даного завдання повинен бути комплекс критеріїв, що визначає результативність державного впливу та ефективність трансформації структури національної економіки з точки зору забезпечення стабільності економічного зростання.

Інноваційний комплекс заходів щодо зміни складових національного середовища в сучасних макроекономічних умовах передбачає формування принципів та загальних аспектів регулюючого впливу.

Аналізуючи соціально-економічну ситуацію в державі, слід враховувати, що процес структурної перебудови економіки здійснюється паралельно з формуванням нормативно-правової бази економічної діяльності та реформуванням інституційних сегментів. На підставі досвіду розвинених країн і власних напрацювань українські вчені-економісти сформулювали головні напрямки та інструменти державного регулювання економіки, багато з яких набули практичного значення [1].

Дослідження результативності за допомогою впливу регулюючого індикатора на структуру національної економіки ініціює впровадження механізмів, які спрямовані на реалізацію стабільного економічного розвитку, що, в свою чергу, є важливим показником регулювання сегментів економіки. Аналіз результативності передбачає розробку стратегії, яка включає: мету і пріоритети, завдання, принципи, засоби та методи, а також механізми та ризики.

Зазначимо, що процес трансформації представляє собою безперервне якісне розширення меж змін системи розвитку національної економіки, треба зазначити, що він повинен складатися з функціонального та дієвого механізму переходу з одного етапу до іншого. В свою чергу, під економічною трансформацією розуміється постійний еволюційний процес змін економічних систем на шляху до нової інноваційної моделі економіки країни.

Важливо підкреслити, що законами трансформації є закони руху всієї економічної системи, які залежать від ринкових важелів, а також факторів впливу зовнішнього та внутрішнього середовища.

Індикатор адаптивності державного регулювання системи національної економіки відображає шкалу адаптації, а також сам механізм, який підлаштовується до зміни сегментів економіки на макро- та мезорівнях. Даний показник виявляє можливість процесу масштабного регулювання моделі національного середовища звикнути до нових умов.

Деякі автори вважають, що державне регулювання – це комплекс економічних і політичних заходів, які здійснюють державні органи з метою координації економічних процесів, спрямованих на підтримку оптимальних пропорцій суспільного виробництва і запобігання в ньому кризовим ситуаціям [2].

Критеріями оптимальності структури національної структури є: виробництво товарів і послуг, які забезпечують максимальне задоволення суспільних потреб, а також мінімізують витрати економічних ресурсів на їх виготовлення; сприяння довгостроковим темпам економічного зростання за умови узгодження використання ресурсів із швидкістю їх оновлення; забезпечення переходу економічної системи до вищого якісного стану; стимулювання максимального використання результатів наукового прогресу; спеціалізація країни у світовому поділі праці [1].

Аналіз результатів дослідження підкреслює, що економічна адаптація представляє собою пристосування механізму регулювання складових національної економіки до динамічних умов зовнішнього середовища. Сегментація структурних змін дає можливість зробити висновок, що в результаті адаптації механізм регулювання структури макrorівня формує якісно нову систему, яка відповідає сучасним вимогам та тенденціям глобалізації.

При цьому оптимальність структури національної економіки залежить від можливості держави в процесі регулюючого впливу на макроекономічне середовище реагувати та впливати на динаміку можливих умов ринкового механізму через внутрішні заходи, інструменти, важелі та за допомогою оперативних й ефективних управлінських рішень.

Процес обґрунтування та забезпечення високої результативності впливу регулюючого спектру на складові національної економіки пов'язаний з окремими принципами.

В першу чергу, це формування динамічного державного впливу на структуру макроекономічного середовища на підставі ефективного та збалансованого комбінування основних економічних регуляторів: грошових, кредитних, податкових, пільгових, цінових, які повинні відрізнятися системністю та гнучкістю застосування.

На другому місці, принцип здійснення оптимального поєднання системи зростання національної економіки на основі стрімкого просування складових її структурних сегментів; забезпечення стійкого розвитку ринкових систем саморегулювання; формування ефективної структури національного макроекономічного середовища для стійкості економічного росту; раціонального економічного впливу на виробництво, стандартизацію з метою забезпечення векторного спрямування на розширене відтворення; трансформація внутрішнього комплексу щодо розвитку національної економіки з урахуванням світових економічних тенденцій.

Таким чином, сучасні умови підкреслюють об'єктивну необхідність активізації регулюючого впливу держави на сегменти національної економіки з метою забезпечення її прогресивного перетворення. Механізм державного

впливу за допомогою методів трансформації та адаптації ринкових важелів забезпечує довгостроковий та стабільний розвиток національного макроекономічного середовища. Формування збалансованої системи державного регулювання базується на вирішенні завдань, які спрямовані на досягнення стратегічних цілей щодо стійкого соціально-економічного розвитку та підвищення добробуту населення, враховуючи тенденції глобалізації.

Список використаної літератури

1. Савченко В. Ф. Державне регулювання як сучасна складова економічного розвитку в Україні. *Проблеми та перспективи економіки та управління*. 2015. № 2(2). URL: <https://pneu.stu.cn.ua/index.pl?task=arcls&id=34> (дата звернення: 21.10.2019).
2. Адамовська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напряму економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063> (дата звернення: 22.10.2019).

О. В. Побережець

д.е.н., проф.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Формування та розвиток національної економіки залежить від функціонування фінансово-стабільних та успішних суб'єктів господарювання, які забезпечують задоволення потреб суспільства, ринку та є джерелом зростання добробуту населення. Саме тому, процес управління економічною безпекою є ключовим сегментом, який базується на якісній системі обліково-аналітичного забезпечення, що, в свою чергу залежить від окремих факторів, принципів та методів формування.

Проблемам формування обліково-аналітичного забезпечення системи управління економічною безпекою присвячені роботи багатьох науковців, а саме: С. П. Барановської, І. А. Бланка, О. М. Брадул, Р. Ф. Бруханського, Л. О. Волощук, О. Д. Гудзинського, Н. В. Голячук, А. Г. Загороднього, Т. Г. Камінської, Н. Б. Мельника, Т. П. Банашкевича, С. О. Черкасової, А. М. Штангрет та інших.

Враховуючи значну кількість представлених наукових робіт, питання управління економічною безпекою з отриманням відповідного інформаційного підґрунтя залишаються актуальними, але при цьому потребують певних досліджень.

Ефективна система управління економічною безпекою суб'єкта господарювання за стратегічним та оперативним рівнями є важливою

передумовою фінансової незалежності кожного підприємства, особливо під впливом негативних факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Слід зазначити, що саме раціональність управління економічною безпекою підприємства є динамічним критерієм, який залежить від спектра загроз та потенціальних можливостей відповідного суб'єкта.

Для забезпечення оптимального функціонування системи управління економічною безпекою необхідним є отримання своєчасної, оперативної інформації щодо стану ресурсів підприємства, можливостей та загроз, що забезпечує високу ефективність регулювання окремими процесами на підприємстві та уможливорює контроль за збереженням фінансової стабільності суб'єкта господарювання.

Процес управління економічною безпекою підприємства представляє собою комплекс взаємопов'язаних операцій, спрямованих на досягнення підприємством стану економічної безпеки, тобто такого стану, в якому ймовірність негативних змін під впливом середовища є прийнятною. Відповідно до визначення управлінського процесу, можна зробити висновок про наявність трьох обов'язкових його елементів, а саме проблеми, рішення та особи, яка це рішення приймає. Проблемою, з точки зору управління, є наявність невідповідності між бажаним станом об'єкта управління, з точки зору його відповідності поточним вимогам, та його фактичним станом. Вирішенням проблеми є знаходження засобу подолання розриву між фактичним і бажаним станами об'єкту управління або вибір з усього переліку таких засобів оптимального [1].

В сучасних умовах головними завданнями управління економічною безпекою є вирішення питань щодо відволікання обмежених ресурсів суб'єктів господарювання, вилучення їх частини із активного обороту для акумулювання з метою компенсації збитків, які є наслідком внутрішніх та зовнішніх економічних криз та ризиків.

В свою чергу, проведення діагностики рівня економічної безпеки за допомогою системи індикаторів дає можливість побудувати ефективний механізм управління економічною безпекою, враховуючи можливості підприємства та зовнішні умови (політичні, соціальні, зовнішньоекономічні тощо). Для забезпечення якісної оцінки фінансового стану суб'єкта господарювання необхідним є інформаційний базис, який відповідає принципам об'єктивності, аналітичності, системності та селективності.

Формування на підприємстві цілісної системи обліково-аналітичного забезпечення, яка складається з двох взаємопов'язаних сегментних складових: облікової та аналітичної, уможливорює процес ефективного управління виробничими та бізнес-процесами з поступовим отриманням фінансових, економічних, соціальних та екологічних результатів.

Деякі автори стверджують, що обліково-аналітичне забезпечення управління суб'єктами господарювання можна охарактеризувати як систему (під системою розуміють сукупність множин взаємопов'язаних елементів, які утворюють певну цілісність, оскільки воно має ознаки, властиві системі: наявність зворотних зв'язків, поділ на частини, наявність структури, цілеспрямованість, збереження певної стійкості в заданих межах під впливом зовнішніх факторів та багатоаспектність) [2].

Критерій системності характеризує обліково-аналітичне забезпечення як базовий елемент, який відповідає за інформаційну наповненість управлінського процесу та надає можливість здійснювати не тільки ретроспективну оцінку діяльності суб'єктів господарювання, але й розробляти стратегічні та поточні плани.

Необхідно підкреслити, що обліково-аналітичне забезпечення системи управління економічною безпекою повинно відповідати окремим вимогам:

- виявлення та групування інформації щодо руху ресурсів підприємства;
- формування аналітичних даних щодо рівня економічної безпеки за допомогою комплексу якісних та кількісних індикаторів;
- селектування, аналіз та передача інформації відповідним користувачам для прийняття своєчасних управлінських рішень;
- виокремлення даних щодо рівня можливих економічних загроз та фінансових ризиків.

Таким чином, формування адаптивного обліково-аналітичного забезпечення відповідає за якість функціонування системи управління економічною безпекою підприємства, основним завданням якої є контроль за життєздатністю суб'єкта господарювання, за перманентним розвитком та фінансовою незалежністю, навіть у складних сучасних умовах трансформації макроекономічного середовища. Комплексність застосування інформаційного базису значно знижує рівень ризиковості окремих операцій, враховуючи вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що позитивно впливає на загальні результати діяльності суб'єкта господарювання.

Список використаної літератури

1. Чубукова О. Ю., Ольшанська О. В. Адаптація системи управління економічною безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3765> (дата звернення: 19.10.2019).
2. Бондарчук Н. В., Ніколайчук Ю. М. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5410> (дата звернення: 24.10.2019).

Розділ 10

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

М. А. Демянчук
к.е.н., доц.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Одним з найважливіших соціально-економічних детермінантів активізації розвитку будь-якої країни, ключовим чинником її успіху, є якість людських ресурсів: освіта, інтелект, професійний досвід, соціальна мобільність та здатність до інновацій у професійній діяльності і соціальному житті. Сучасний етап розвитку суспільства вимагає посиленої уваги до соціального інвестування як цілеспрямованого вкладення ресурсів в розвиток соціальної сфери з метою отримання корисного суспільного ефекту в майбутньому та підвищення вартості самого підприємства. Проблемам визначення сутності та напрямів спрямування соціально відповідальних інвестицій, дослідженню соціальних інвестицій як форми суспільної поведінки носіїв соціальної відповідальності присвячено праці вітчизняних та іноземних науковців. Віддаючи належне існуючим напрацюванням та не применшуючи їх вагомості, слід акцентувати увагу на дослідженні соціальної відповідальності підприємств як інструменту підвищення конкурентоспроможності, що і є метою роботи.

Вітчизняні підприємці практикують виділяти кошти на соціальні програми та проекти з чистого прибутку. У той же час, зарубіжний приватний сектор економіки демонструє досвід створення незалежних корпоративних фондів зі статутним капіталом, який формують спільно зацікавлені підприємства. Це дає можливість акумулювати більший об'єм інвестицій і спрямувати його на підтримку проекту, який потребує великих вкладень.

Особливої уваги потребують підприємства, що не виготовляють продукцію, а надають послуги, оскільки особливістю послуги є збіг у часі та в просторі процесів виробництва, реалізації і споживання її споживної вартості, аналіз яких представлено у табл. 1.

Дані таблиці свідчать про різне відношення щодо інвестування соціальних заходів. Як виявилось, найбільше всіх інвестує у соціальні заходи ПАТ «Укрпошта» та у загальному обсязі доходів підприємства становить у 2018 р. 15,49%. Однак даний показник на 3,45% менше у порівнянні із 2015 р. попри те, що чистий дохід за цей же період збільшився на 4,43%.

Емпіричні дослідження показали наявність кореляційну залежність різного ступеня між обсягами відрахувань на соціальні заходи та чистого доходу підприємств. Так, із сьомі досліджуваних підприємств у ПрАТ

«Страхова компанія ПЗУ Україна» та ПАТ «Укртелеком» залежність на високому рівні (0,9222; 0,8894). Середній ступінь кореляції досліджуваних показників спостерігається на ПАТ «Укрпошта» та ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія АСКА». Скориставшись статистичним методом множинної регресії автором побудовано економетричні моделі, у яких виявлено високий ступінь кореляції. Так, економетричні моделі залежності для ПрАТ «Страхова компанія ПЗУ Україна» (1) та ПАТ «Укртелеком» (2) мають вигляд:

Таблиця 1.

Відрахування на соціальні заходи підприємств, що надають послуги у різних сферах економічної діяльності

Суб'єкти господарювання	Відрахування на соціальні заходи, тис. грн.				Частка відрахувань на соціальні заходи в загальному обсязі чистого доходу, %			
	Роки				Роки			
	2015	2016	2017	2018	2015	2016	2017	2018
<i>сфери транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності</i>								
ПАТ «Укрпошта»	739317	550924	808216	772054	18,94	12,29	14,74	15,49
ПАТ «Укрзалізниця»	5955083	4628268	5492048	7145861	3,52	3,23	3,11	2,67
<i>сфери інформації та телекомунікацій</i>								
ПАТ «Укртелеком»	592412	362968	377158	395328	9,26	5,74	6,17	6,66
ПрАТ «Київстар»	208299	127569	152485	190822	1,40	0,81	0,89	1,00
<i>сфери фінансової та страхової діяльності</i>								
ПАТ «НАСК «ОРАНТА»	35266	23793	24972	27249	8,72	5,16	4,86	4,06
ПрАТ «Страхова компанія ПЗУ Україна»	22457	19064	21056	26168	5,27	4,04	3,49	3,58
ПрАТ «Українська акціонерна страхова компанія АСКА»	7106	5579	7141	8878	9,90	6,95	7,43	8,57

Джерело: сформовано автором на основі даних фінансової звітності підприємств [1–7]

$$V_{\text{ПЗУ}}^{\text{ЧС}} = 0,0217 \cdot \text{ЧД} + 9937,6554 \quad (1)$$

$$V_{\text{Укртелеком}}^{\text{ЧС}} = 0,5359 \cdot \text{ЧД} - 2845686,3156 \quad (2)$$

Ступінь апроксимації (коефіцієнт детермінованості) є високим та становить для ПрАТ «Страхова компанія ПЗУ Україна» 0,8504, а ПАТ «Укртелеком» – 0,7911. Це свідчить про те, що 85,04% та 79,11% змін обсягів відрахувань на соціальні заходи відбувається за рахунок обсягів чистих доходів відповідно на досліджуваних підприємствах і тільки на 14,96% та 20,89% за рахунок впливу інших факторів. Враховуючи високу якість регресійного рівняння, воно може бути використане в практичних цілях для опису залежності та прогнозу відрахувань на соціальні заходи.

Дослідження дозволили виявити, що в умовах подальшого розвитку ринкових відносин та підприємництва процеси соціального інвестування

будуть набирати обертів, оскільки соціальна відповідальність створює нові можливості у підвищенні конкурентоспроможності підприємств та його вартості шляхом:

1. Збільшення рентабельності та прибутків, зокрема, через підвищення продуктивності, енергетичної та матеріальної ефективності, зниження витрат.

2. Отримання нових знань та інноваційних рішень шляхом збільшення рівня залученості підприємств у реалізації спільних з органами місцевого самоврядування соціальних проектів.

3. Збільшення мотивації працівників і задоволення від роботи, оскільки від того, наскільки співробітнику зручно працювати, напряду залежать фінансові результати підприємства.

4. Доступу до капіталу – прийняті на державному рівні законодавчі акти стосовно корпоративної соціальної відповідальності дозволять підвищити інвестиційну привабливість та тим самим залучити додатковий капітал у розвиток.

5. Зменшення ризиків і покращення репутації підприємств через підвищення якості продукції, зниження енергоємності тощо.

Окрім безсумнівної позитивної моральної складової, соціальні інвестиції приносять підприємствам і фінансовий прибуток через репутаційний менеджмент, що є повноцінною складовою управління підприємством, оскільки соціальні інвестиції відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні та побудові системи зв'язків із громадськістю, стаючи PR-інструментом для іміджу підприємства, що також сприятиме підвищенню вартості підприємства.

Список використаної літератури

1. Публічне акціонерне товариство «Укрпошта». URL : <http://www.ukrposhta.com> (дата звернення: 13.10.2019).
2. Публічне акціонерне товариство «Укрзалізниця». URL : <https://www.uz.gov.ua> (дата звернення: 13.10.2019).
3. Публічне акціонерне товариство «Укртелеком». URL : <http://www.ukrtelecom.ua> (дата звернення: 13.10.2019).
4. Приватне акціонерне товариство «Київстар». URL : <https://www.vodafone.ua/ru> (дата звернення: 13.10.2019).
5. Публічне акціонерне товариство «НАСК «ОРАНТА». URL : <https://oranta.ua/> (дата звернення: 13.10.2019).
6. Приватне акціонерне товариство «Страхова компанія ПЗУ Україна». URL : <https://www.pzu.com.ua/ru/> (дата звернення: 13.10.2019).
7. Приватне акціонерне товариство «Українська акціонерна страхова компанія АСКА». URL : <https://aska.ua/ru/about/financial-statements> (дата звернення: 13.10.2019).

Т. О. Журавльова
к.е.н., доц., завідувач кафедри

СУБВЕНЦІЇ З ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ МІСЦЕВИМ БЮДЖЕТАМ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ

Тема дослідження є актуальною. Реформа децентралізації передбачає розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципами субсидіарності та фінансової самодостатності місцевого самоврядування [1].

Реформа проводиться через утворення об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ), спроможних самостійно або через органи місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення [2].

Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні передбачено надання державної підтримки об'єднаним громадам протягом п'яти років після утворення для поліпшення інфраструктури надання послуг та транспортної доступності [1].

Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 200 [3].

Субвенція надається для формування інфраструктури об'єднаної територіальної громади, що належить до комунальної власності, та спрямовується на [3]:

- розроблення проектної, містобудівної та планувальної документації;
- підвищення якості надання адміністративних послуг, зокрема створення, модернізацію центрів надання адміністративних послуг та придбання обладнання і програмного забезпечення;
- створення сучасних систем організації управління громадою – комунікаційних мереж, баз даних, систем оповіщення населення;
- реконструкцію, капітальний ремонт, переобладнання, перепрофілювання будівель бюджетних установ з метою їх використання відповідно до повноважень та потреб об'єднаних територіальних громад з обов'язковим застосуванням енергоефективних технологій;
- нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт вулиць, доріг, мостів, переходів комунальної власності, що поліпшують доступність жителів до об'єктів та установ, у яких надаються адміністративні, соціальні та інші послуги;
- закупівлю транспортних засобів для підвезення дітей до навчальних закладів, транспортних засобів спеціального призначення та комплектувальних виробів до них для комунальних підприємств, пожежної і спеціальної

рятувальної техніки та пожежно-рятувального оснащення, спеціалізованих санітарних транспортних засобів для лікувальних закладів;

- нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт об'єктів водопостачання та водовідведення, об'єктів поводження з відходами та рекультивацію територій сміттєзвалищ тощо;

- здійснення інших заходів щодо об'єктів комунальної форми власності, які є важливими для посилення спроможності територіальної громади, забезпечення належного рівня безпеки та цивільного захисту;

- погашення в установленому законодавством порядку зареєстрованої органами Казначейства на початок бюджетного періоду бюджетної кредиторської заборгованості місцевих бюджетів, що виникла під час здійснення видатків місцевими бюджетами за рахунок коштів, отриманих з державного бюджету за програмою «Субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад»;

- будівництво, реконструкцію, ремонт та утримання доріг місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах;

- співфінансування інших програм і проектів, що реалізуються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів.

Субвенція спрямовується на капітальний ремонт вулиць і доріг населених пунктів та інших доріг, які є складовими автомобільних доріг державного значення (як співфінансування на договірних засадах).

Розподіл субвенції здійснюється за формулою [3]:

$$V_i = V_o \times (X_i/X + Y_i/Y)/2,$$

де V_i – обсяг субвенції об'єднаної територіальної громади;

V_o – загальний обсяг субвенції;

X_i – кількість сільського населення об'єднаної громади;

X – кількість сільського населення всіх об'єднаних територіальних громад;

Y_i – площа території об'єднаної територіальної громади;

Y – площа територій усіх об'єднаних територіальних громад [3].

Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні, у цілому законодавчо врегульовано основні засади надання, порядок та умови використання коштів субвенції. Разом з тим, серед умов надання субвенції не передбачено пріоритетності здійснення видатків залежно від соціального ефекту, який вони мають забезпечити, що створює ризики розпорошення коштів субвенції між заходами та унеможливорює їх ототожнення із тими, що забезпечують формування інфраструктури ОТГ.

Список використаної літератури

1. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р.

- URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014> (дата звернення: 19.10.2019).
2. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> (дата звернення: 21.10.2019).
 3. Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на формування інфраструктури об'єднаних територіальних громад : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/200-2016> (дата звернення: 21.10.2019).

Н. В. Захарченко
д.е.н., проф.

НЕОБХІДНІСТЬ, СУТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ

Поняття «фінансові активи» у вітчизняних наукових дослідженнях не набуло широкого поширення, переважно використовується фахівцями у сфері фінансів, банківської справи та страхування, що обґрунтовується відсутністю практики використання таких активів у діяльності вітчизняних підприємств. З точки зору фінансистів, фінансовий актив найчастіше розглядають як предмет угоди, що торгується на фінансових ринках. Так, згідно зі ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові активи – це кошти, цінні папери, боргові зобов'язання та право вимоги боргу, що не належать до цінних паперів [1].

С. М. Еш надає сутність фінансовим активам через характеристику об'єктів, що мають вартість і знаходяться у власності економічних суб'єктів від яких слід очікувати в майбутньому одержання прибутку або інших доходів [2].

Фінансові активи беруть участь у передачі фінансових ресурсів від інвестора до суб'єкта інвестування за допомогою послуг фінансового посередника (довіреної особи), яка здійснює операції та представляє інтереси інвестора.

Основними завданнями з управління фінансовими активами є:

- 1) отримання прибутку та збереження реальної вартості фінансових активів;
- 2) трансформація активів;
- 3) відбір об'єктів інвестування;
- 4) моніторинг та управління ризиками інвестування;
- 5) диверсифікація активів та уникнення ризиків інвестування;
- 6) подолання бар'єра невизначеності (асиметричної інформації та морального ризику).

Слід розуміти в яких способах здійснюється управління фінансовими активами. Перший спосіб – довірче управління фінансовими активами – це

послуга з боку професійних учасників фінансового ринку по здійсненню операцій з довірчого управління фінансовим капіталом між інвестором (довірителем) та довіреною особою, яка проводить ці операції від свого імені на фондовому ринку з метою отримання прибутку в інтересах інвестора. Ця форма є привабливою для тих інвесторів, які мають бажання примножити свій пасивний дохід, не приймаючи особистої участі, використовуючи послуги інституту довірчого управління активами.

І другий спосіб здійснюється у формі діяльності з управління активами інституційних інвесторів, що включає професійну діяльність учасника фондового ринку – компанії з управління активами, яку вона здійснює за винагороду від свого імені або на підставі відповідного договору про управління активами інституційних інвесторів (ст. 18 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок») [3].

Таким чином, необхідність подальшого дослідження питання управління фінансовими активами продиктована недостатністю її вивчення з боку вчених-економістів та фінансистів, особливо в частині уточнення понятійно-категорійного апарату, механізму та особливостей управління фінансовим капіталом, а також зростанням попиту на спеціалістів у сфері інвестування.

Список використаної літератури

1. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>. (дата звернення: 25.10.2019).
2. Еш С. М. Фінансовий ринок. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 528 с.
3. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>_(дата звернення: 25.10.2019).

О. О. Колесник

ст. викладач

СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ БАНКІВ ДО УМОВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Перехід людської свідомості на digital може зайняти десятиліття, і компанії вже зараз повинні замислитися про трансформацію культури в організації в цілому і про створення середовища, яке дозволить створити баланс між адекватним контролем безпеки і прийнятним ризиком застосування новітніх технологій. Цифровизація економіки сприяє прискоренню темпів зростання ВВП, створення нових робочих місць і підвищення рівня життя, створює більш комфортні умови життя і вивільняє час споживачів, а також створює передумови для створення і розвитку банківської платформи нового покоління, переходу від традиційних банків до цифрових, активізації

дистанційного банківського обслуговування та глибокого вивчення потреб клієнтів. Концепція традиційних банків на світовому ринку вже не відповідає вимогам часу, цифрова революція призведе до зміни способу самого банку.

Галузями, які трансформуються через «діджіталізацію», вже стали торгівля, медицина, транспорт, фінанси, державні послуги, освіта. Цьому сприяють тренди розвитку технологій і суспільного життя, такі як:

1. Відбувається «комодитизація» (усуспільнення) володіння ресурсами – капіталом, виробництвом, власністю. Володіння матеріальними активами вже не є цінним, поступаючись знанням ринку, індивідуальному відношенню з клієнтами, знанням клієнтського досвіду.

2. Поширення телекомунікацій, як дротових, так і бездротових, підвищення їх доступності та зниження вартості при зростанні якості надання послуг.

3. Зростання числа «оцифрованих» даних і перехід до електронного документообігу. У міру перекладу вмісту документів і архівів в цифровий вигляд, з'являється можливість їх аналітичної обробки та використання при прийнятті автоматичних управлінських рішень.

4. Зростання числа мобільних пристроїв – смартфонів, гаджетів, фітнес-трекерів і іншого інтелектуального обладнання класу «інтернет речей», яке може виступати у вигляді самостійного учасника бізнес-процесів.

5. Вимогою часу є підвищення швидкості виконання операцій, внесення змін у внутрішні бізнес-процеси організації та випускаються їй товари та надані послуги. Конкуренція вимагає високій швидкості адаптації до мінливих умов ринку і зміни нормативного регулювання.

6. Зміна культури суспільства – нове покоління споживачів, «яке вирросло» на інформаційних технологіях, відкидає архаїчні і несучасні способи надання послуг, отримання товарів і інструменти маркетингу. Люди не тільки не хочуть, але і відмовляються платити за пересічні, незручні і неприємні дії по користуванню товарами і послугами.

7. Непроста економічна ситуація вимагає значного підвищення ефективності діяльності при одночасному зниженні витрат. По суті, інформаційні технології є на сьогодні єдиним, «неполітичним» інструментом виживання організацій.

Замість традиційного надання банківських послуг і консультування клієнтів через обов'язкове відвідування філії або по телефону з'являються нові інструменти: унікальний досвід надання послуг через «прямі» канали продажів, такі як інтернет-портали банку, впровадження інтернет-банкінгу, хмарних технологій, мобільних банківських додатків, безконтактних платежів, віртуальних валют і багатьох інших інноваційних рішень.

Інтеграція банків з соціальними мережами вже не є новиною дня. Змінивши свою ІТ-стратегію, банки можуть створити і вивести на ринок нові, персоніфіковані послуги, підвищити рівень лояльності клієнтів і розширити базу нових.

В найближчі 5–10 років обсяг транзакцій, здійснюваних онлайн або через мобільні додатки, може досягти 60% від загального обсягу послуг, що надаються. Можна простежити історію платіжних систем і цифрових фінансових послуг за останні 20–30 років – від активного впровадження банкоматів (АТМ), банківських карт до надання великого обсягу послуг віддалено і в будь-який час, з переходом на обслуговування в режимі «24/7».

Цифрова трансформація є головною умовою ефективної роботи на ринку банківських послуг. Це принципово нова модель побудови бізнесу, повне переосмислення традиційних підходів до вирішення проблем клієнтів, висока якість і швидкість сервісу.

Новий виток еволюції фінансової індустрії веде до цифровізації, переведення банківських продуктів, послуг, маркетингу і продажів, клієнтського обслуговування і операційних процесів в цифрову сферу. Цифровізація набирає темпи і створює конкуренцію існуючим традиційним бізнес-моделям. Швидко зростає обсяг ринку мобільних і безконтактних платежів, P2P сервісів, цифрових валют тощо. Мобільність, орієнтованість на клієнта, персоналізація пропозиції є основними складовими концепції цифрового банку. Перші цифрові банки з'явилися в США, а потім в Західній Європі (Таблиця 1).

Таблиця 1.

ТОП цифрових банків 2018 року

№	Найменування «цифрового банку»	Країна
1	Ally Bank	США
2	Nationwide Bank	Великобританія
3	CIT Bank	США
4	Bank of Internet USA	США
5	Synchrony Bank	США
6	Barclays Bank Delaware	США
7	Discover Bank	США
8	Sallie Mae Bank	США
9	Incredible Bank	США
10	AloStar Bank of Commerce	США

Джерело: [1]

Влітку 2018 р. DBS (Bank The Development Bank of Singapore) Банк розвитку Сингапуру отримав всесвітнє визнання, Euromoney назвав його «Кращим цифровим банком світу» і «Кращим в світі банком МСП». Це перший банк Азії і Сингапуру, який виграв дві нагороди в світовій категорії за видатні досягнення в 2018 р.

За оцінкою ефективності і розповсюженості своїх цифрових перетворень DBS вважається першим банком в світі, він розробив методологію для вимірювання фінансової цінності, створеної шляхом оцифровки. Завдяки своїй методології цифрової оцінки вартості він зміг розробити ефективний бізнес-план для забезпечення цифрової поведінки серед клієнтів, що спростило спілкування клієнтів з банком в Інтернеті.

В Україні, як і в усьому світі, інтернет-банкінг постійно розвивається. При цьому кількість українських інтернет-користувачів продовжує збільшуватися і в найближчі роки ця тенденція збережеться. За різними оцінками, проникнення інтернету в Україні становить близько 50%, тоді як для розвинених країн цей показник перевищує 70%.

В Україні є величезні можливості охоплення банківських клієнтів за допомогою цифрового банкінгу. На дистанційне обслуговування є величезний попит – люди вже оцінили його переваги. У період агресивного зростання обсягів роздрібного банківського кредитування, кількість клієнтських заявок на кредити через інтернет також постійно збільшується. Це вигідно не тільки клієнтам, але і банку, не потрібно утримувати громіздку мережу відділень для надання стандартизованих послуг. Банкірам сьогодні теж наданий інструментарій для такого «віртуального» розширення територій охоплення: кредит допоможе «видати» віртуальний сервіс, а зібрати платежі можна через платіжні термінали.

Системна архітектура банку – практично всі інформаційні системи банку повинні бути тісно інтегровані між собою, утворюючи єдину платформу. При цьому партнери банку повинні мати можливість розробляти нові власні сервіси і інтегрувати їх з продуктами (послугами) банку (наприклад, надання сервісу з продажу будівельних послуг і товарів при оформленні іпотечних кредитів у банку). Нова концепція не може працювати на існуючій управлінській та операційній моделі. У цифровому світі організації повинні перебудувати себе всередині. Поточна модель побудови бізнесу, система управління і операційна модель банків в основному орієнтована на поступальний розвиток і не передбачає масштабної цифрової трансформації. Банки, які вже почали свій шлях в цьому напрямку з впровадження нових ІТ-систем, підтримки нових каналів комунікацій, мобільних додатків, зараз стикаються з необхідністю зміни мислення своїх керівників і співробітників, впровадження нової культури ведення бізнесу, операційних змін.

Список використаної літератури

1. Recognizing and Celebrating Financial Services Innovation Leaders. *The BAI Global Innovation Awards*: веб-сайт. URL: <https://www.bai.org/globalinnovations> (дата звернення: 21.10.2019).

ЗМІСТ

Розділ 1

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО ТА ГОСПОДАРСЬКЕ СУДОЧИНСТВО

Н. В. Добровольська

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПОПЕРЕДНІХ ОПЛАТ ЗА ДОГОВОРАМИ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....3

А. В. Смітюх

ПЕРСПЕКТИВИ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ КОРПОРАТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ6

Т. В. Степанова

ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ЕСТОППЕЛЬ В СУДОЧИНСТВІ9

В. В. Чайковська

ВПРОВАДЖЕННЯ ОФСЕТНИХ ДОГОВОРІВ У ЗЕД ЯК ВАГОМИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ВПК ТА ДЕРЖАВНОГО ОБОРОННОГО ЗАМОВЛЕННЯ11

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДИСЦИПЛІН КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЦИКЛУ

І. О. Бєльчіков

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ МЕДИЧНОЇ (ЛІКАРСЬКОЇ) ПОМИЛКИ15

О. Д. Жученко

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ МЕТОДІВ КОНТРОЛЮ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОННОСТІ ПРИ ЗАТРИМАННІ ОСОБИ ТА ОБРАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ17

О. В. Нарожна

ДО ПИТАННЯ ФІКСАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ОГЛЯДУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ РОБІТ НА ОБ'ЄКТИ АРХЕОЛОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ20

Б. М. Орловський

РІЗНОВИДИ ФОНОВИХ ЯВИЩ ЗЛОЧИННОСТІ У КРИМІНОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ.....23

Т. О. Павлова	
ВИДИ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗА ЧИННИМ КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ	26
Т. В. Родіонова	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИКОНАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ОБМЕЖЕННЯ ВОЛІ	28
О. А. Чуваков	
МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КЛАССИФИКАЦИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ПРОТИВ ОСНОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ	30

Розділ 3

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА, ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВО- ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Т. Л. Грибова	
ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ В УКРАЇНІ	33
Л. О. Кадегроб	
ПРАВО ДИТИНИ НА ЖИТТЯ vs ПРАВО МАТЕРІ НА ЗДОРОВ'Я.....	35
К. Ю. Кармазіна	
ДО ПИТАННЯ ПРО КОНСТИТУЦІЙНІСТЬ ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ «МОВНОГО ЗАКОНУ»	39
З. В. Кузнєцова	
КОНСТИТУЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА	43
А. В. Левенець	
ЩОДО ПРОБЛЕМИ РОЗШИРЕННЯ ПІДСТАВ ДОСТРОКОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАРОДНИХ ДЕПУТАТІВ В УКРАЇНІ	47
А. М. Мхітарян	
ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ДЕМОКРАТІЇ	49
С. В. Пілюк	
ЕТИЧНІ ОСНОВИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	52
О. В. Прієшкіна	
КОРУПЦІЯ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЇЇ ЗАПОБІГАННЯ.....	55
О. М. Садовська	
ОСОБЛИВОСТІ ПАРЛАМЕНТСЬКОГО КОНТРОЛЮ У ФРАНЦІЇ ТА ІТАЛІЇ	58
В. В. Сліпенюк	
ЄСПЛ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ВОЛОДІННЯ ОСОБОЮ МОВОЮ	60

Розділ 4

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ, ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА, МІЖНАРОДНОГО ПУБЛІЧНОГО ТА МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

О. М. Нагуш

ОСББ VS БОРЖНИКИ: СТЯГНЕННЯ ЗА СУДОВИМ НАКАЗОМ64

О. О. Нігрєєва

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ЕХ АЕQUO ЕТ ВОНО У КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОТВОРЧОСТІ66

В. П. Плавич

ПРАВО І ЕКОНОМІКА В ТРАСФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ69

Є. Д. Стрельцова

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНИХ СУДІВ НА ПРОЦЕС МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ УНІФІКАЦІЇ71

Розділ 5

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У ПРИВАТНОПРАВОВІЙ СФЕРІ

О. В. Байло

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ДОКУМЕНТООБІГУ У СФЕРІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН75

В. Р. Барський

ОБМЕЖЕННЯ ПРИНЦИПУ СВОБОДИ ДОГОВОРУ У УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ77

І. О. Голоденко

ЯКІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ЗАКЛАДАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ79

І. С. Канзафарова

ОХОРОНА ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ82

С. М. Клейменова

ДО ПИТАННЯ ПРО РИТУАЛЬНІ ПОСЛУГИ85

О. М. Потопахіна

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ У РАЗІ ВТРАТИ ГОДУВАЛЬНИКА87

А. Л. Святошнюк

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОГОВОРІВ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ90

О. В. Толкаченко ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ГМО В УКРАЇНІ	93
--	----

Розділ 6

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

О. В. Горняк ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТОК МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЇЇ ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ	99
N. M. Kriuchkova THE ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF FISCAL DECENTRALIZATION IN THE UKRAINIAN SYSTEM OF PUBLIC FINANCES	100
І. А. Ломачинська ТРАНСФОРМАЦІЯ СТРУКТУРИ ФІНАНСОВОГО РИНКУ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ	102
І. П. Скороход ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	105

Розділ 7

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГУ І БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

А. С. Азєєв МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ НА РИНКУ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	108
І. В. Гайворонська МАРКЕТИНГОВЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ТУРИСТИЧНОЇ ДЕСТИНАЦІЇ З ВПРОВАДЖЕННЯМ DIGITAL-ІНСТРУМЕНТАРІЮ	111
Ю. Л. Грінченко ЦІНОВІ РІШЕННЯ НА РИНКАХ БРЕНДОВАНИХ ТОВАРІВ	114
Т. И. Егорова-Гудкова НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ АНТИКРИЗИСНОЙ СТРАТЕГИИ УКРАИНЫ: МОНЕТАРНАЯ ПОЛИТИКА, ССУДНЫЙ ПРОЦЕНТ И ИСЛАМСКИЙ БАНКИНГ	116
О. Е. Звирков ВЛИЯНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ПРОЕКТИРОВАНИЯ ЦЕПОЧЕК ДОБАВЛЕННОЙ СТОИМОСТИ НА ПРОДОВОЛЬСТВЕННУЮ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА.....	118

М. А. Кіріліна	
МАРКЕТИНГ В ПОБУДОВІ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ	119
А. С. Крыгин	
ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА	120
Д. С. Крыгин	
ТЕОРИЯ СЛОЖНОСТИ И ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА.....	122
К. О. Литвиненко	
ВНУТРІШНІЙ МАРКЕТИНГ В ОРГАНІЗАЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ	123
О. В. Садченко	
ОСОБЛИВОСТІ МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ ДО ЕКОНОМІКИ ВРАЖЕНЬ	125
В. М. Українцев	
ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ.....	128

Розділ 8

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ

В. І. Борщ	
СИСТЕМА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ: ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКИЙ АНАЛІЗ	130
В. П. Дюков	
НЕМАТЕРІАЛЬНІ АКТИВИ В ІННОВАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ	132
О. В. Жмай	
ШЛЯХИ СТИМУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	135
Л. М. Івашко	
ЗАСТОСУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МЕТОДІВ ТА МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ПІДПРИЄМСТВА.....	138
Е. А. Кузнєцов, О. І. Полотнянко	
МЕХАНИЗМ ІНТЕГРАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ.....	140
І. М. Нєнно	
МАТРИЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА ГАЛУЗЕЙ	144

Н. В. Орлова, О. В. Рудінська АНТИМОНОПОЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА АСПЕКТИ ТАРИФНОЇ ПОЛІТИКИ В ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ.....	146
О. Р. Павлович ПРОФЕСІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В ПЕРІОД ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ	149
А. В. Церковна ТЕНДЕНЦІЇ АУТСОРСИНГУ ЛОГІСТИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	151

Розділ 9

ОБЛІК, АНАЛІЗ, АУДИТ ТА ОПОДАТКУВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

М. М. Гоголь ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТ- ВОМ.....	154
Д. О. Гузь, Г. В. Буслаєва РОЛЬ ОБЛІКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВОМ	156
А. В. Жисентаєв ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ	158
Н. Л. Кусик, Е. С. Бєлєва МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АУДИТУ ЯКОСТІ ГОТЕЛЬНИХ ПОСЛУГ	160
Л. О. Масіна, В. М. Масін КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	164
М. В. Новікова РЕГУЛЮЮЧИЙ ВПЛИВ ДЕРЖАВИ НА СТРУКТУРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	167
О. В. Побережець СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТКМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА	170

Розділ 10

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

М. А. Демянчук СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПІДВИЩЕННЯ ЇХ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.....	173
--	-----

Т. О. Журавльова	
СУБВЕНЦІЇ З ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ МІСЦЕВИМ БЮДЖЕТАМ ЯК ЗАПОРУКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЇ.....	176
Н. В. Захарченко	
НЕОБХІДНІСТЬ, СУТЬ ТА ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ.....	178
О. О. Колесник	
СПЕЦИФІКА АДАПТАЦІЇ БАНКІВ ДО УМОВ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	179

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ
74-ї наукової конференції
професорсько-викладацького складу
і наукових працівників
економіко-правового факультету
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

27–29 листопада 2019 р.
м. Одеса

Українською та російською мовами

Відповідальний редактор
А. В. Смітюх

**Економіко
Правий
Факультет**

ОНУ імені І.І.Мечникова

Підписано до друку 18.11.2019.
Формат 60x84/16. Ум.-друк.арк. 4,67.
Наклад 100 прим. Зам. № 1911-17.

Видавець ПП «Фенікс»
(свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1044 від 17.09.2002)
65009, м.Одеса, вул. Зоопаркова, 25,
тел. + 3 8 048 795-91-60, тел. +3 8 050 7775901
e-mail: fenix-izd@ukr.net
www.feniksbooks.com